

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Mnichovský komplex?
Reflexe mnichovské dohody v tisku

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Alžběta Legátová

Studijní program: Mediální studia

Vedoucí práce: PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Alžběta Legátová

Bibliografický záznam

LEGÁTOVÁ, Alžběta, 2019. Mnichovský komplex? Reflexe mnichovské dohody v tisku. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Jakub KONČELÍK.

Rozsah práce: 278 859 znaků.

Anotace

Připomínka mnichovské dohody uzavřené 29. září 1938 dodnes vyvolává v českém prostředí bouřlivé emoce. Událost často popisovaná jako „o nás bez nás“ je pro mnohé synonymem ponížení, křivdy a symbolem zrady. Na danou problematiku zastává netradiční pohled historik Jan Tesař, který konfrontuje zavedený způsob výkladu a označuje jej za příčinu vzniku tzv. mnichovského komplexu. Předkládaná diplomová práce se zabývá právě tímto fenoménem, který zkoumá v kontextu tištěných médií. Nejprve uvádí historické souvislosti mnichovské dohody, přehled jejích rozdílných interpretací v rámci české historiografie a stručně seznamuje s Tesařovou argumentací. Dále definuje koncept samotného mnichovského komplexu, který slouží jako základ výzkumné části práce složené z kvantitativní a kvalitativní analýzy obsahu vybraného reprezentativního vzorku. Na něm rozebírá podobu reflexe mnichovských událostí: způsob argumentace, interpretační vzorce a přisuzované významy, a to ve vybraných intervalech v časovém úseku od roku 1948 až po současnost. Na základě popisu toho, jak média o Mnichovu referovala, a jak se jimi konstruovaný obraz události v čase měnil, práce nakonec odpovídá na předem položenou otázku, zda se tisk podílel na procesu prohlubování mnichovského komplexu v české společnosti.

Annotation

The Munich agreement signed on the 29th of September 1938 has always been giving rise to strong emotions in Czech society. This event, frequently described as "about us, without us", is a synonym for humiliation, injustice and a symbol of betrayal for many. The historian Jan Tesař holds a non-traditional point of view on this matter. He opposes this established interpretation and sees it as a source of origin of the so-called Munich Complex. The proposed diploma thesis focuses on this phenomenon, which is examined in printed media. Firstly, it provides a brief historical context and introduces an overview of different interpretations of Munich events within Czech historiography as well as describes the arguments of Tesař himself. Furthermore, the Munich complex is conceptualized and the resulting concept includes variables necessary for the research part of the thesis. This section consists of qualitative and quantitative analysis of the content of selected representative media samples. Among examined aspects are arguments used in the press, patterns of interpretation and attributed meanings. The time scope for analysis ranges from 1948 to 2018. Finally, the examination of the presence of aforementioned elements in selected samples and evolution of media bias throughout the time provides knowledge crucial to answer the research question – have printed media been deepening the Munich Complex in Czech society?

Klíčová slova

mnichovská dohoda, Mnichov, Jan Tesař, mnichovský komplex, mnichovský mýtus

Keywords

The Munich Agreement, Munich, Jan Tesař, The Munich complex, the Munich myth

Title

The Munich complex? Reflection of the Munich agreement in the press.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Jakubu Končelíkovi, Ph.D. za veškerou pomoc, připomínky, podněty a cenné rady poskytnuté během tvůrčího procesu. Stejně tak chci vyjádřit vděčnost své rodině, zejména manželu Filipovi, za mnohostrannou podporu a rovněž pomoc při korektuře této práce.

Obsah

Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	13
1.1 Historický kontext	13
1.2 Mnichovská dohoda a její interpretace	23
1.2.1 Výklady Mnichova v české historiografii.....	25
1.2.2 Mnichovská dohoda podle Jana Tesaře.....	35
1.2.2.1 Tesařova argumentace	35
1.2.2.2 Polemika	43
1.2.2.3 Konceptualizace mnichovského mýtu.....	45
1.3 Média jako nástroj tvorby národního mýtu.....	49
2 ANALYTICKÁ ČÁST	52
2.1 Výběr a charakteristika analyzovaných periodik.....	52
2.2 Kvantitativní obsahová analýza	56
2.2.1 Výzkumný vzorek	57
2.2.2 Kódovací kniha	58
2.2.3 Výsledky kvantitativní analýzy	62
2.3 Historická analýza vybraných článků	72
2.3.1 Výzkumný vzorek	72
2.3.2 Rozbor jednotlivých textů	73
2.4 Shrnutí výzkumu	111
Závěr	117
Summary	119
Použitá literatura.....	121
Seznam příloh	125
Přílohy	126

Úvod

V kontrastu s oslavami sta let od zrodu československého státu si naše země v roce 2018 připomínala 80 let od uzavření mnichovské dohody, která znamenala konec republiky v podobě, v jaké v roce 1918 vznikla. Tento významný mezník celého evropského vývoje až dodnes vyvolává v českém prostředí neutuchající diskuse. Je vnímán nikoli pouze jako předěl, který zásadně ovlivnil další směřování Československa, nýbrž i jako moment, který se hluboce vryl do duše národa a natrvalo se zasunul do jeho podvědomí. Ožehavost tématu nespočívá v nepochybné přitažlivosti debat točících se kolem hypotetického „kdyby“, ale pojí se se snahou vyrovnat se s důsledky této dějinné zkušenosti.

Mnichovská problematika se stala námětem jak nesčetných historických prací, tak celé řady příspěvků dalších autorů, od spisovatelů po publicisty, od básníků po režiséry. Jakožto sled událostí, o nichž se dozvídáme pouze zprostředkovaně, je historie ze své podstaty vždy předmětem interpretace, a okolnosti mnichovské dohody jsou tak nahlíženy konkrétními autory rozdílným způsobem. V pozadí je navíc neustále přítomen záměr podat obecnější odpověď na to, čím pro Čechy Mnichov je, nebo by být měl. Množství těchto diametrálně odlišných výkladů jen umocňuje rozdílnost názorů na to, zda českoslovenští představitelé v záříjových dnech roku 1938 učinili správné rozhodnutí, a odtud také pochází kontroverznost tématu a jeho stálá aktuálnost.

Jeden z pohledů na danou problematiku předestřel ve své eseji nazvané *Mnichovský komplex: jeho příčiny a důsledky* historik Jan Tesař. Jeho práce zdvihla vlnu jak pozitivních, tak negativních reakcí. Tesařova společenskokritická esej totiž přináší na dané události nevšední pohled, neboť je líčí způsobem vybočujícím z tradičních interpretačních schémat zavedených v české společnosti. Obecně přijímaný výklad Mnichova, který je často popisován jako „zrada na československém národu“, podle Tesaře nereflktuje reálné dějinné okolnosti a vyznačuje se nelogičností a řadou polopravd či dezinterpretací. Tesař v tomto kontextu hovoří o takzvaném mnichovském komplexu, který se v důsledku po dlouhá léta opakovaného pokřiveného výkladu hluboce zakořenil v české společnosti. Tesařova esej inspirovala autorku práce k prozkoumání toho, nakolik se na procesu posilování společenského komplexu plynoucího z mnichovských událostí podílela také média.

Cíl práce a metodika

Cílem práce bude zjistit, jakým způsobem tisk formoval český diskurz v otázce mnichovské dohody, počínaje rokem 1938 až do současnosti. Výzkumný problém pak vyjádříme otázkou: *Problubují média v české společnosti tzv. mnichovský komplex? A pokud ano, jak?* Pomocné výzkumné otázky poté definujeme takto:

1) *Jakým způsobem tisk reflektoval mnichovskou dohodu?*

2) *Jak se způsob jeho reflexe v čase měnil?*

K zodpovězení těchto otázek bylo potřeba vybrat dostatečně reprezentativní vzorek na to, aby bylo možno hovořit o „tisku“, a současně, aby byl obsáhnut delší časový úsek a bylo možno zachytit zkoumanou proměnu v čase. S ohledem na rozsah diplomové práce bylo také žádoucí výzkumný vzorek zúžit natolik, aby byla jeho další analýza vybranou metodikou výzkumu proveditelná. S tímto vědomím bylo k analýze vybráno období jednadvaceti dnů – 10 dní před a 10 dní po 29. září – v roce každého 10. výročí mnichovské dohody (tedy roky 1948, 1958, 1968, 1978, 1988, 1998, 2008 a 2018). V tomto vymezeném období jsme pak analyzovali vždy jeden v dané době nejčtenější¹ český vycházející celostátní tištěný seriózní deník.

Pro dosažení výše specifikovaných cílů bylo použito kombinace obou metodických přístupů k analýze – jak výzkumu kvantitativního, tak kvalitativního. V první fázi praktické části jsme na vzorku všech vybraných relevantních textů z daného období provedli jednoduchou četnostní analýzu, která poskytla srovnání, v jakých letech bylo téma mnichovské dohody pro tisk více či méně důležité. Kvantitativní analýza zároveň posloužila k zodpovězení toho, zda se na stránkách tisku objevily v průběhu času proměnné definované na základě Tesařovy knihy svědčící o přítomnosti či nepřítomnosti zformulovaných mýtotvorných aspektů.

Doplňující část práce pak představuje následná kvalitativní analýza obsahu osmi článků (jeden za každý rok) vybraných ze všech jednotek použitých k analýze kvantitativní. Tato část za použití historicko-srovnávací metody nabídne hlubší a podrobnější vhled do zkoumané problematiky, neboť oproti analýze kvantitativní směřuje „spíše ke latentnímu, než ke zjevnému obsahu.“² Metodiku dále podrobněji rozvádíme v kapitolách 2.2 a 2.3.

¹ V našem podání považujeme pro zjednodušení za „nejčtenější“ periodikum deník s nejvyšším nákladem, neboť takový údaj je snadno ověřitelný.

² SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9, s. 328.

Struktura práce

První část práce se zabývá jejím teoretickým rámcem, který je rozdělen na tři kapitoly. První z nich stručně popisuje historický kontext mnichovské dohody, přibližuje tehdejší mezinárodní situaci, události, které jí předcházely a důsledky, které pro Československo měla. Nejrozsáhlejším oddílem teoretické části je kapitola pojednávající o rozdílných výkladech mnichovských událostí. Nejprve se práce zaměřuje na popis vývoje historiografie Mnichova od roku 1938 až po současnost a přístupy jednotlivých autorů k tématu. Potom se již soustředí na pojednání o Tesařově argumentaci, kterou doplňuje kapitola, v níž konceptualizujeme mnichovský mýtus – fenomén úzce spjatý s mnichovským komplexem. Krátce zmiňujeme také některé kritické ohlasy na Tesařovu práci, které popisuje další krátká kapitola. Třetím dílem, který propojuje teoretickou a praktickou částí, je kapitola věnující se obecným teoretickým koncepcím národního mýtu a podílu médií na jeho tvorbě.

Jádro práce představuje část praktická zaměřená na obsahovou analýzu v obou jejích popsaných variantách. Její první kapitola nejprve přibližuje postup určení periodik pro výzkum, který je doplněn stručnou charakteristikou použitých titulů. Poté již následují obě části analýzy, z nichž každá je uvedena podrobným popisem metodiky jejího provedení a postupem výběru výzkumného vzorku pro každou z nich. Výsledky obou částí mediální analýzy propojuje závěrečné shrnutí v poslední kapitole diplomové práce.

Nechybí seznam použité literatury a seznam zkratk, grafů a tabulek uvedených v textu.

Literatura

Základní literaturou celé práce je pochopitelně kniha *Mnichovský komplex: jeho příčiny a důsledky* historika Jana Tesaře, ze které vychází samotný výzkumný problém. První kapitola, která zasazuje mnichovskou dohodu do širšího historického kontextu, se opírá o řadu odborných historických publikací. Důležitým zdrojem byla zejména kniha Bořivoje Čelovského *Mnichovská dohoda 1938*, která je dodnes jedním z nejcitovanějších a nejvíce komplexních příspěvků na dané téma. Mezi další české citované publikace patřily *Dlouhé stíny Mnichova* historiků Jana Kuklíka, Jana Němečka a Jaroslava Šebka, *Tragédie mnichovské dohody* Františka Čapky a Jitky Lunerové a *Zápas o Československo* Věry Olivové. Významným zdrojem byly také příspěvky historika Roberta Kvačka, z nichž jeden (*Československý rok 1938*) vyšel rok před pádem komunismu. Kniha posloužila jako zdroj řady údajů, přestože ještě nesla stopy vládnoucího režimu v podobě komunistického slovníku. Ze zahraničních autorů jsme citovali francouzského historika Antoine Marèse a jeho knihu *Edvard Beneš od*

slávy k propasti: drama mezi Hitlerem a Stalinem. Cenným zdrojem byly také dva sborníky z konferencí uspořádaných k příležitostem 65. a 70. výročí Mnichova, na nichž hovořila řada českých i zahraničních historiků: *Mnichovská dohoda – cesta ke destrukci demokracie v Evropě a Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů.*

Kapitola 1.2.1, která se zabývá jednotlivými interpretacemi v rámci československé historiografie a jejich proměn v průběhu let, čerpá v první části jak z již zmiňovaných publikací, tak navíc také z článku Jaroslava Šebka *Problematika mnichovské dohody a jejích politických reflexí v zrcadle komunistického tisku na příkladu Rudého práva 1948–1989* a dále ze shrnující monografie o české historiografii do roku 1989 od Josefa Hanzala (*Cesty české historiografie 1945–1989*). V její druhé části pak významnou měrou citujeme webové stránky, s vědomím úskalí využití takových zdrojů. S cílem ukázat celou škálu názorů českých historiků ve věci mnichovské dohody bylo nutno použít jiné zdroje, než jakými jsou jejich historické práce, neboť v nich se vyhrcořenější názory objevují zřídka – radikálnější postoje jednotliví historici často vyjadřovali právě do médií.

Podkladem pro praktickou část práce bylo Rudé právo a Mladá fronta DNES. Při výzkumu Rudého práva jsme využili jeho digitalizované podoby volně přístupné na internetu. Mladá fronta DNES byla zkoumána jak v příslušných odděleních Národní knihovny, tak v elektronické podobě ve webovém archivu, který je pro předplatitele dostupný na stránkách titulu.

Při tvorbě bibliografických odkazů jsme se řídili citační normou ČSN ISO 690. Byla-li u příslušné publikace přítomna citace v Centrálním katalogu UK, byla použita ta. První citace každého zdroje je uváděna vždy v plném rozsahu, při dalším výskytu jsou zkracovány – u knih a článků je ponechán autor a datum (v některých případech pro přesnost i název textu), u webových stránek je při druhém a dalším použití vynechán hypertextový odkaz.

Diskuse tezí

Po pečlivém srovnání odevzdaných tezí s předkládanou diplomovou prací lze konstatovat, že se od zadání odchýlila pouze málo, v dílčích bodech, které dále zmiňujeme. V první řadě byl název oproti původnímu „Reflexe mnichovské dohody v tisku“ rozšířen o sousloví „Mnichovský komplex?“, které odkazuje na základní literaturu, z níž práce vychází a na stanovený výzkumný problém, na který práce reaguje. Výzkumný problém byl dalším aspektem, který jsme oproti zadaným tezím zpřesnili (v tezích definován nebyl). Cíl práce i obě (pomocné) výzkumné otázky zůstaly stejné a podařilo se je na základě výzkumu

zodpovědět. Mírně byla změněna struktura práce – podle tezí měla být metodika původně zahrnuta již v teoretické části, nakonec se však nachází až u příslušných kapitol v rámci části praktické.

Nejvíce jsme se od zadaných tezí odchýlili v dílčích postupech metodiky analýzy a to především v původním záměru zkoumat mediální obsah již v samotném roce podpisu mnichovské dohody. Důvody pro analýzu pouze osmi z původních devíti plánovaných období jsou popsány v kapitole 2.1. Oproti tezím byly také zpřesněny charakteristiky pro výběr titulů k analýze, nově jsme požadovali, aby se jednalo o deník tzv. seriózní. Kvantitativní analýzu, která měla původně představovat pouze doplňkovou analýzu k hlavní kvalitativní části, jsme nakonec povýšili na další, stejně relevantní část výzkumu. Kvantitativní analýza, která měla původně vypovídat pouze o počtu článků, jejich rozsahu a umístění v rámci vydání (tento údaj jsme nakonec také vypustili), byla rozšířena o proměnné založené na Tesařově argumentaci, které se nakonec staly dalším stěžejním faktorem vypovídajícím o způsobu reflexe mnichovské dohody.

Vzorek pro kvalitativní analýzu se měl původně sestávat ideálně z rozhovorů s historiky, ponechána však byla možnost tuto podmínku změnit, pokud „se tento cíl uskutečnit nepodaří.“ Základní východisko (autorem je historik) bylo zachováno, nejednalo se však o rozhovory, ale o publicistické články. V případě, že v daném roce nebyl takový článek přítomen, byl stanoven jiný postup výběru výzkumné jednotky, který je blíže popsán v kapitole 2.3.1.

Lingvistická poznámka

Podle příručky Ústavu pro jazyk český AV ČR lze jména smluv, jejichž název je odvozen od místa jejich podpisu, uvádět jak s velkým, tak malým písmenem. Správně jsou tak obě varianty: „mnichovská dohoda“ i „Mnichovská dohoda“, tradičně se však užívá verze první a v práci tak uvádíme mnichovskou dohodu s malým písmenem.

V práci je také často používán termín „Mnichov“. Po vzoru toho, co píše například historik Hans Lemberg³, je tímto zkratkovitým označením, které odkazuje k názvu místa podpisu dohody, míněna samotná historická událost. Užíváme jej především proto, abychom rozšířili počet použitelných termínů a nedocházelo k nekonečnému opakování sousloví „mnichovská dohoda“.

³ Ten konstatuje, že se (nejen) v české historiografii vžila terminologie, která ze jména města udělala pojmenování historické události (LEMBERG, 1995, s. 296).

TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Historický kontext

Historik Robert Kvaček ve svém příspěvku na mezinárodní konferenci o mnichovské dohodě uvedl, že téma Mnichova bylo zpracováno již tolikrát, že tu „*máme co dělat s knihovnou, kterou jednotlivý badatel už nezvládně*“.⁴ Pro množství dostupných výkladů je problematické popsat historický kontext vzniku mnichovské dohody bez inklinace k některé z interpretačních linií. V následující kapitole se pokusím zachytit okolnosti, které k ní vedly, za využití vícero odlišných pramenů.⁵ Z textů jednotlivých autorů používám především konstatování faktů a popis jednotlivých skutečností, aby tento kontext pokud možno oproštěný od subjektivních výkladů posloužil jako základ pro kapitolu druhou zabývající se jednotlivými interpretacemi této události.

Někteří autoři spatřují počátky vývoje vedoucího k Mnichovu v komplikovaném vztahu Čechů a Němců⁶, jiní za jeden z důležitých faktorů nepřímo označují Versailleský mírový systém a jeho důsledky pro poražené mocnosti⁷, pro další je mnichovská dohoda tragickým selháním Západu, který svou politikou umožnil Hitlerovi dosáhnout rozbití Československa.⁸ Přestože se pohledy na okolnosti této historické události liší, lze podepsání mnichovské dohody v každém případě považovat za důležitý mezník nejen v historii Československa, ale také celé Evropy. Mnichovská konference, na níž představitelé čtyř evropských mocností svými podpisy stvrdili postoupení československého pohraničí Německu, byla vyvrcholením diplomatického zápasu o rovnováhu sil v Evropě, a také, ač byli mnozí přesvědčeni o opaku, otevřením cesty k válce.

⁴ KVAČEK, Robert. Glosy o Mnichovu v historiografii. In: *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, s. 243–252. ISBN: 80-246-0923-1, s. 243.

⁵ Podrobněji k historickému kontextu mnichovské dohody viz dodnes hojně citovanou a svým způsobem „klasickou“ monografii ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1999. ISBN 80-86101-19-3. Z pohledu Benešovy zahraniční politiky viz obsáhlá publikace LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem: Benešova cesta k Mnichovu*. V českém jazyce vydání druhé. Praha: Prostor, 2018. Obzor. ISBN 978-80-7260-398-5. Blíže ke konsekvencím Mnichova a dlouholetému zápasu za jeho odznamenání viz KUKLÍK, Jan, Jan NĚMÉČEK a Jaroslav ŠEBEK. *Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Praha: Auditorium, 2011. 20. století. ISBN 978-80-87284-18-6.

⁶ Viz kolektiv autorů v *Mnichovská dohoda a osud sudetských Němců*. Mimořádné rozš. vyd. V Brně: Guidemedia, 2012. ISBN 978-80-905310-0-0 nebo SPURNÝ, Matěj. 75. výročí Mnichova: Dalo se rozbití ČSR zabránit? In: Aktuálně.cz [online]. 20. 9. 2013 [cit. 18. 3. 2019]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/nazory-a-komentare/75-vyroci-mnichova-dalo-se-rozbiti-csr-zabranit/r~250fd02e21df11e383e4002590604f2e/?redirected=1556831754>.

⁷ Viz ČELOVSKÝ, 1999 nebo ČAPKA, František a Jitka LUNEROVÁ. *Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3376-7.

⁸ Viz HANZAL, Josef. Edvard Beneš: věnováno památce Jaroslava Werstadta, Jana Slavíka, Josefa Borovičky a Karla Kučery. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN 80-204-0445-7 nebo KOVÁŘ, Martin. Tak měli jsme se tehdy bránit, nebo ne? Před 80 lety prezident Beneš udělal rozhodnutí, které dodnes budí vášně. In: Ihned.cz [online]. 27. 9. 2018 [cit. 18. 3. 2019]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66260500-tak-meli-jsme-se-tehdy-branit-nebo-ne-pred-80-lety-prezident-benes-udelal-rozhodnuti-ktere-dodnes-budi-vasne>

Konec první světové války přinesl rozpad dlouhá staletí trvajících mnohonárodnostních monarchií a nové územní a mocenské uspořádání Evropy. Ve jménu práva na sebeurčení národů vzniklo na základě versailleských smluv vedle jiných států také Československo. Idea národního státu, kterou jako stěžejní prosazoval na Versailleské konferenci především americký prezident Woodrow Wilson, však byla ve střední Evropě mnohdy těžko aplikovatelná. Některé nově vzniklé státy, mimo Československa například Polsko, Jugoslávie nebo Rumunsko, se od svého vzniku potýkaly s početnými etnickými menšinami.⁹ Tato skutečnost měla mít v budoucnu pro Československo, v němž německé obyvatelstvo tvořilo téměř čtvrtinu obyvatelstva, fatální dopad.¹⁰

Bezprostředně po válce bylo jednou z priorit československých představitelů zajistit novému státu mezinárodní bezpečnost. Československo se totiž nacházelo v problematice situaci – kromě krátké hranice s Rumunskem bylo obklopeno nepřátelsky naladěnými státy a s postupným příklonem okolních států k autoritářství se stalo poslední výspou demokracie ve střední Evropě.¹¹ Vedle inspirace hodnotovým systémem zemí s demokratickou tradicí či podobou americké a francouzské ústavy, projevovala se orientace na západ zejména v československé zahraniční politice.¹² Její charakter byl podstatně určován okolnostmi vzniku republiky: Československo ve Francii spatřovalo tvůrce i garanta nově ustaveného státu.¹³

Základním kamenem zahraniční politiky tedy bylo spojení s Francií¹⁴, smluvně stvrzené v roce 1924 (smlouva o spojení a přátelství) a 1925 (obranný pakt). Zatímco první z nich měla spíše charakter konzultativní nežli obranný, druhá smlouva, podepsaná v Locarnu, již záruky vojenské pomoci měla.¹⁵ Dalším důležitým prvkem československé zahraniční politiky byla tzv. Malá dohoda, jejímž hlavním cílem bylo bránit maďarským revizionistickým tendencím. Na jejím základě se spojenci Československa staly Jugoslávie a později také Rumunsko.¹⁶ Třetím pilířem československé diplomacie byla účast ve Společnosti národů. Záměrem této mezinárodní organizace vystavěné na principech

⁹ Podrobněji k Pařížské mírové konferenci a jejím konsekvencím pro Československo viz MACMILLAN, Margaret Olwen. *Mírotvorci: pařížská konference 1919*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1151-X, s. 235–247.

¹⁰ NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století*. Praha: Skřivan ml., 2000. ISBN 80-902261-4-0, s. 16.

¹¹ DEJMEK, Jindřich. Edvard Beneš, Československo a Mnichov: reality a mýty okolo osudového rozhodování z konce září 1938. In: *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, s. 243–252. ISBN: 80-246-0923-1, s. 243; ČAPKA a LUNEROVÁ, 2011, s. 8.

¹² MARÈS, Antoine. Edvard Beneš od slávy k propasti: drama mezi Hitlerem a Stalinem. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1895-7, s. 124–125.

¹³ ČELOVSKÝ, 1999, s. 56.

¹⁴ K československé zahraniční politice a vazbě na Francii podrobněji viz již citovanou práci MARÈSE.

¹⁵ ČELOVSKÝ, 1999, s. 57–58.

¹⁶ ČAPKA a LUNEROVÁ, 2011, s. 15.

kolektivní bezpečnosti bylo především zabránit dalšímu společnému konfliktu. Uskutečnění tohoto záměru pak spočívalo konkrétně v diplomatických snahách zajistit trvání statu quo nastoleným smlouvami z Versailles a v řešení případných problémů spjatých s versailleským vytyčením hranic.¹⁷ Od poloviny 30. let však bylo patrné, že není v silách Společnosti národů čelit agresivitě fašismu a nacismu a dostat cílům, které si její zakladatelé předsevzali.¹⁸ K těmto hlavním pilířům československé zahraniční politiky přibyl roku 1935 ještě obranný pakt se Sovětským svazem¹⁹. V něm zakotvená vzájemná povinnost poskytnutí vojenské pomoci ale byla podmíněna realizací francouzsko-sovětské aliance – SSSR by jednalo pouze v případě, pokud by na pomoc přišla Francie.²⁰

V průběhu 30. let se mezinárodní scéna postupně rozdělila na dva pomyslné tábory. Na jedné straně stanuly státy revizionistické, tedy ty, které nebyly spokojeny s dosavadním uspořádáním a jejichž cílem bylo územní rozšíření. Jejich vývoj provázela systematická vojenská příprava – svých záměrů byly ochotny dosáhnout i silou. Mezi ně patřily Německo, Itálie a Japonsko. Na straně druhé stály západní mocnosti – Velká Británie, Francie a Spojené státy americké. Tyto státy neměly důvod usilovat o změnu mocenských poměrů a v jejich zájmu naopak bylo udržet dosavadní status quo a vyhnout se válečnému konfliktu. Kromě společné snahy vyhnout se válce však tyto státy nebyly spojeny žádným jednotným programem, což výrazně omezovalo jejich akceschopnost vůči rostoucím vlivu revizionistických mocností. To se začalo zvláště projevovat ke konci 30. let, kdy nacistické Německo v čele s Adolfem Hitlerem pomalu začalo obracet svou pozornost ke střední Evropě, zvláště pak k Rakousku a Československu.²¹

Milníkem ve vývoji evropské politiky ve 30. letech byla remilitarizace Porýní Německem v březnu 1936. Tento akt, který byl přímým porušením Versaillské mírové smlouvy, ponechala Francie z velké části na nátlak Británie bez jakékoli významnější reakce. Tato událost nejenže vážně narušila francouzský bezpečnostní systém²², ale přispěla také

¹⁷ MARÈS, 2016, s. 134; ČELOVSKÝ, 1999, s. 16.

¹⁸ ČAPKA a LUNEROVÁ, 2011, s. 9.

¹⁹ Dále jen „SSSR“.

²⁰ DEJMEK, Jindřich. Kořeny mnichovské dohody a její důsledky. In: *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. Ekonomika, právo, politika. ISBN 978-80-86547-68-8, s. 70.

²¹ OLIVOVÁ, Věra. Zápas o Československo: (říjen 1937 – září 1938). Praha: H&H, 1992. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. ISBN 80-85467-74-7, s. 5–6.

²² „Francouzský bezpečnostní systém“, který Francie vybudovala jako jakýsi doplněk k systému kolektivní bezpečnosti představovaný Společností národů, se skládal ze smluv s Polskem, Československem, Rumunskem, Jugoslávií, SSSR a Belgií, součástí byla také Malá dohoda a Balkánská dohoda. Francie také dlouho usilovala o smlouvu s USA a Velkou Británií; USA nakonec zůstaly zcela stranou, od Velké Británie se nakonec Francii v roce 1936 dostalo nejprve jednostranné garance a poté dohody o vzájemné pomoci (ČELOVSKÝ, 1999., s. 18).

k rozklížení malodohodového svazku.²³ Pro Československo byla tato událost rozhodujícím momentem mimo jiné proto, že tímto porušením rýnského garančního paktu z roku 1925 fakticky zanikla také československo-německá arbitrážní smlouva²⁴ týkající se východní německé hranice.²⁵

Plnému vypuknutí střeoevropské krize předcházela dlouhá a intenzivní propagandistická kampaň. Německo světové veřejnosti předkládalo sérii polopravd mající za cíl stav mezinárodní situace bagatelizovat nebo jeho protivníky zdiskreditovat. Vztah Rakouska a Německa byl označován za „rodinnou záležitost“ uvnitř jednoho německého národa²⁶ a Československo bylo nazýváno přední stráží komunismu. Tato obvinění ještě zesílila po podepsání paktu mezi Československem, Francií a SSSR.²⁷ Tuto argumentaci v průběhu roku 1937 německý tisk opustil a plně se soustředil na vykreslení problému sudetských Němců a jejich práva na sebeurčení národů.²⁸

5. listopadu 1937 proběhla schůze Hitlera s veliteli branné moci. Tento den byl důležitým bodem ve vývoji německé politiky, neboť zde Hitler explicitně deklaroval, že „*cílem německé politiky je zachování národa a jeho rozšíření*“²⁹. Prvním krokem k „*řešení německé otázky*“ byla tedy další územní expanze – obsazení Rakouska a rozbití Československa.³⁰ Válečný plán připravující útok přímo na Československo byl pojmenován „Fall Grün“, tedy „Případ Zelený“. Za datum vzniku směrnice, která určovala jeho první podobu, se obvykle považuje 24. červen 1937,³¹ první úvahy o preventivní válce proti Československu se ale objevily již v květnu 1935.³² Příznivé okolnosti pro uskutečnění plánu na přepadení Československa měl poskytnout především nezájem Velké Británie o střední Evropu a snaha západu vyhnout se dalšímu válečnému konfliktu.³³

²³ NÁLEVKA, Vladimír. Mnichov a vznik druhé světové války. In: *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. Ekonomika, právo, politika. ISBN 978-80-86547-68-8, s. 51–52.

²⁴ Bilaterální dohoda podepsaná na samém konci konference v Locarnu. Na té byla řešena mimo jiné podoba německé západní hranice (výsledkem byl Rýnský garanční pakt), ta východní však smluvně zaručena nebyla. Proto byl pakt doplněn o další (arbitrážní) smlouvy, mimo jiné o tu mezi Německem a Československem, která zavazovala obě strany řešit jakékoli spory prostřednictvím vyšší instance – měly jej předložit rozhodčímu soudu či Stálému dvoru mezinárodní spravedlnosti (DEJMEK, 2003, s. 138).

²⁵ MARÈS, 2016, s. 183.

²⁶ OLIVOVÁ, 1992, s. 8.

²⁷ WANDYCYZ, Piotr S. *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti: cena svobody*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0657-5, s. 207.

²⁸ OLIVOVÁ, 1992, s. 8.

²⁹ NÁLEVKA, 2008, s. 53.

³⁰ ČELOVSKÝ, 1999, s. 83–84.

³¹ KVAČEK, Robert a Aleš CHALUPA. *Československý rok 1938*. Praha: Panorama, 1988. Stopy, fakta, svědectví, s. 11.

³² KVAČEK, Robert. Mnichovské desatero. In: *Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z mezinárodního symposia k 70. výročí mnichovské dohody*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-06-9, s. 89.

³³ KVAČEK a CHALUPA, 1988. s. 11–12.

Přestože se ještě na přelomu let 1937 a 1938 zdála vazba mezi Československem a Francií neotřesitelná, ve skutečnosti se francouzská politika dostávala stále více do vleku Británie, která s nástupem nového ministerského předsedy Neville Chamberlaina začala naplno rozvíjet politiku appeasementu.³⁴ Tomuto trendu nasvědčovala například návštěva britského ministra (později šéfa britské diplomacie) lorda Halifaxe v Hitlerově sídle na Berghofu v listopadu 1937, která vyzněla v nepřímé povzbuzení Hitlerových úmyslů se střední Evropou.³⁵ Německý ministr zahraničí von Neurath zaznamenal Halifaxův postoj těmito slovy: „Halifax sám za sebe uznal, že jisté změny v evropském uspořádání jsou asi nevyhnutelné. Anglie nevěří, že status quo musí být za všech okolností zachován.“³⁶ Ke změnám ve střední Evropě – konkrétně v případě Gdaňsku, Rakouska a Československa – pak mělo podle dalších debat dojít „pokojným vývojem“.³⁷

Jedním z problémů Československé republiky byl již od chvíle jejího vzniku vztah Čechů a německé menšiny.³⁸ Této skutečnosti hodlal Hitler ve svém plánu s Československem využít; svou úlohu v něm měla sehrát především Henleinova Sudetoněmecká strana. Sudetendeutsche Partei (SdP) do roku 1935 známá jako Sudetoněmecká vlastenecká fronta zaznamenala první výrazný úspěch v československých parlamentních volbách v roce 1935, ve kterých zvítězila.³⁹ Ohledně existence vazby Sudetoněmecké strany na Berlín již před zmíněnými volbami nepanuje všeobecná shoda. Je však jisté, že po roce 1935 spolupráce mezi Henleinem a Říší prokazatelně fungovala a současně se strana začala postupně radikalizovat.⁴⁰ To potvrzoval mimo jiné Henleinův tajný dopis Hitlerovi z listopadu 1937, ve kterém jej ubezpečoval o své neochvějné oddanosti a věrnosti nacistické ideologii. Nadto dal vůdce SdP Hitlerovi svou stranu plně k dispozici pro jeho plány s Československem.⁴¹

Na podzim roku 1937 se sudetoněmecká otázka postupně dostávala do mezinárodního povědomí – převážně díky značně aktivní německé propagandě – a zároveň se začaly stupňovat požadavky Sudetoněmecké strany vůči Československé vládě. Na rostoucí tlak

³⁴ KUKLÍK et al., 2011, s. 17.

³⁵ *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů: (komentář k edici Státního ústředního archivu v Praze Protifašistický a národně osvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938–1945)*. Praha: Státní ústřední archiv, 2000. ISBN 80-85475-60-X, s. 11.

³⁶ Tamtéž, s. 80.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Podrobněji ke vztahu Čechů a Němců na území Československa srov. KUKLÍK, Jan a Jan NĚMEČEK. *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*. V Praze: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2377-1.

³⁹ KUKLÍK et al., 2011, s. 14.

⁴⁰ ČELOVSKÝ, 1999, s. 98.

⁴¹ *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů*, 2000, s. 11.

museli českoslovenští představitelé reagovat, zvláště po eskalaci situace Teplickým incidentem⁴² v souvislosti s obecními volbami v německých oblastech. Československá vláda se pokoušela o navození dialogu s SdP a navrhovala určité ústupky vůči sudetskému obyvatelstvu, žádného konsensu s Henleinovou stranou ohledně jejich podoby ale dosaženo nebylo.⁴³

Československá krize se začala ještě více prohlubovat po anšlusu Rakouska, k němuž došlo 11. března 1938. Přestože byla československá vláda předtím ze strany Německa několikrát ujišťována, že jeho cílem nejsou územní nároky a že bude respektovat československou integritu, vývoj událostí po připojení Rakouska k Německé říši nasvědčoval přesnému opaku.⁴⁴ Nedlouho po něm se začala ještě více aktivizovat činnost SdP; podle pokynů z Německa měla vyvolávat konflikty a nepokoje. Z porady mezi Hitlerem a Henleinem uskutečněné 28. března v Berlíně vyplynul jednoznačný plán: Sudetoněmecká strana má Československu klást takové požadavky, aby byly pro československou vládu nepřijatelné. Podle říšského kancléře totiž ještě nedozrál čas k přímému zásahu a tak zodpovědnost za další události vložil do rukou Henleina a jeho strany.⁴⁵ Jako doklad Hitlerovy důvěry byl Henlein jmenován sudetoněmeckým místopředsedou a pověřen dojezdem do Británie, aby tam ovlivňoval tamní představitele ve prospěch sudetských Němců.⁴⁶

Na téže schůzce byly také projednány zásady pro připravovaný sjezd Sudetoněmecké strany, který se konal 4. dubna 1938 v Karlových Varech. Na něm Henlein v duchu instrukcí z Berlína formuloval osm programových bodů⁴⁷, jejichž přijetí by znamenalo vytvoření autonomního sudetoněmeckého celku uvnitř Československa a tudíž faktický rozklad republiky. Pro Prahu byly takové požadavky neúnosné, a českoslovenští představitelé proto vypracovali vládní návrh národnostního statutu postavený na principech samosprávy. Jeho první verzi však SdP odmítla.⁴⁸

Chtěl-li západ důsledně aplikovat politiku appeasementu vůči revizionistickým mocnostem, musel se do řešení otázky československého pohraničí nutně vložit.^{49,50} Záměrem Británie

⁴² Zinscenovaný incident mezi K. H. Frankem a příslušníky policie vyložený německou propagandou jako útok proti Sudetským Němcům.

⁴³ ČELOVSKÝ, 1999, s. 105–106.

⁴⁴ KUKLÍK a NĚMEČEK, 2013, s. 34.

⁴⁵ KVAČEK a CHALUPA, 1988, s. 59.

⁴⁶ *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů*, 2000, s. 14–15.

⁴⁷ Tzv. Karlovarské požadavky či Karlovarský program.

⁴⁸ NÁLEVKA, 2008, s. 55.

⁴⁹ Podrobněji k mezinárodním vztahům mezi západními mocnostmi a Československem viz KVAČEK, Robert. *Obtížné spojení: politicko-diplomatické vztahy mezi Československem a Francií 1937–1938*. Díl I. Praha: Univerzita Karlova, 1989. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia a DEJMEK,

ani Francie nebylo rovnou obětovat Československo jako takové, nátlak na československou vládu ale ochotny vyvinout byly – a to nejen k určité liberalizaci menšinové politiky, ale přímo k Československem odmítané autonomii.⁵¹ Pro obě západní země bylo stěžejní československou otázkou vyřešit tak, aby nedošlo k válečnému konfliktu. Britská diplomacie tak žádala po Československu vyhovět požadavkům henleinovců co nejrychleji a v co největším rozsahu. Navzdory uzavřenému spojení mezi Francií a Československem zároveň britští představitelé naléhali na Francii, aby se svých závazků vůči Československu zřekla, nebo alespoň spojeneckou smlouvu revidovala.⁵² Výsledkem byl vzkaz francouzského ministra zahraničí Georgese Bonneta do Prahy, v níž československou vládu varoval, že Francie do války bez Británie nepůjde. Československému vyslanci v Paříži Štefanu Osuskému pak ještě pro jistotu sdělil: „V žádném případě nesmí československá vláda věřit, že v případě války budeme na její straně.“⁵³

Po květnové krizi, kdy československá armáda částečně mobilizovala a Československo ukázalo svou vůli se případnému útoku ze strany Německa bránit, se Británie rozhodla do Československa vyslat v červenci lorda Runcimana, který měl v zastoupení britské vlády z pozice „nezávislého zprostředkovatele“ napomáhat dorozumění a zvenčí posoudit situaci v Československu.⁵⁴ Objektivita Runcimanovy mise⁵⁵ je v české historiografii hodnocena jako značně diskutabilní, podle některých byl její výsledek ovlivněn již předem danými rozhodnutími. Vyslanec Osuský okomentoval britského zprostředkovatele takto: „Pokud jde o lorda Runcimana, je to muž, pro něhož je rozhodující britský státní zájem. Přesvědčí-li se, že je v zájmu Anglie obětovat Československo, obětuje je bez výčitky svědomí.“⁵⁶ Německé velvyslanectví v Praze na konci srpna líčilo výsledky Runcimanovy mise do Berlína s uspokojením. „Runcimanova mise prospěla stanoviskům sudetoněmecké Henlainovy strany.“⁵⁷ Sám Runciman pak ve své zprávě odmítl Prahou navrhované autonomní řešení a označil soužití Čechů a Němců na území

Jindřich. Nenaplněné naděje: politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918–1938). Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. 495 s. ISBN 8024607093, srov. SMETANA, Vít. *In the shadow of Munich: British Policy toward Czechoslovakia from the Endorsment to the renunciation of the Munich Agreement (1938–1942)*. Praha: Karolinum, 2014.

⁵⁰ Politika appeasementu pohledem britského historika viz FABER, David. *Mnichov: krize appeasementu 1938*. Praha: Bourdon, 2015. ISBN 978-80-905173-7-0.

⁵¹ DEJMEK, 2004, s. 21.

⁵² *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů*, 2000, s. 27–28.

⁵³ KVAČEK, Robert. Co předcházelo Mnichovské dohodě. In: *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. Ekonomika, právo, politika. ISBN 978-80-86547-68-8; s. 16.

⁵⁴ *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů*, 2000, s. 28–29.

⁵⁵ Podrobněji k Runcimanově misi viz KVAČEK, Robert. Mise lorda Runcimana. In: *Osudové osmičky. Přelomové roky v českých dějinách*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. s. 182–189.

⁵⁶ ČELOVSKÝ, 1999, s. 230.

⁵⁷ *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů*, 2000, s. 31.

jednoho státu za nemožné.⁵⁸

Ani po tomto přímém vstupu Britů do nekonečných diskusí nad československou otázkou se situace o mnoho neposunula a Británie tak šla ještě dál. Plán na Chamberlainovu osobní schůzku s Hitlerem, nazvanou „Plán Zet“, existoval už od konce srpna. K jeho uskutečnění došlo 15. září, kdy se v Berchtesgadenu oba muži sešli.⁵⁹ Hitler dal britskému premiérovi jednoznačně najevo, že před dalšími debatami o anglo-německých vztazích požaduje nejprve vyřešit otázku Československa. Závěrem setkání bylo Chamberlainovo potvrzení, že je ochoten nastalou situaci v Československu řešit připojením Sudet k Německu, podmínil však další postup v jednáních předchozí konzultací s vládou.⁶⁰

Jednání o závěrech berchtesgadenské schůzky mezi Anglií a Francií se konalo v Londýně 18. a 19. září. Britská strana důrazně prosazovala Hitlerův požadavek odstoupení Sudet a po určitém váhání na toto přistoupila i strana francouzská – ovšem způsobem, aby bylo definitivní rozhodnutí učiněno bez jejich iniciativy. Na základě anglického návrhu pak byla československé vládě 19. září předložena výzva, aby Československo postoupilo Německu pohraniční oblasti s více než 50 % Němců společně s požadavkem na odpověď ve velmi krátké lhůtě a důrazným doporučením, aby armáda v žádném případě nemobilizovala.⁶¹ Československá vláda tuto nótu nejprve odmítala, pod pohrůžkou odeprání vojenské pomoci Anglie i spojenecké Francie v případě útoku na republiku ji však 21. září nakonec přijala.^{62,63}

Vláda premiéra Milana Hodži nato podala 22. září demisi a na její místo nastoupila úřednická vláda generála Jana Syrového. V ten stejný den se také uskutečnila druhá Chamberlainova návštěva v Německu, která měla být podle Chamberlainových slov „*otevřením cesty ke evropskému míru*“.⁶⁴ Na schůzce v Godesbergu Hitler britskému premiérovi však oznámil, že současné dojednané řešení již nestačí a předložil další požadavky. Nově se kromě většinově německých území a jejich postupného předání dožadoval okamžitého vojenského zabránění podstatně rozsáhlejší plochy celého pohraničí a konání plebiscitu na

⁵⁸ NÁLEVKA, 2008, s. 55.

⁵⁹ KVAČEK a CHALUPA, 1988. s. 184.

⁶⁰ OLIVOVÁ, 1992, s. 47.

⁶¹ Tamtéž, s. 50.

⁶² HAUNER, Milan. Mnichov v díle Edvarda Beneše. In: Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě. Praha: Karolinum, 2004, s. 243–252. ISBN: 80-246-0923-1, s. 226.

⁶³ Poté, co československá vláda 20. září nótu odmítla, bylo v noci z 20. na 21. září Benešovi předloženo tzv. francouzsko-britské ultimátum. V něm Británie a Francie znovu vyzývaly ke splnění předchozích požadavků s tím, že v opačném případě nemůže Československo kalkulovat s jejich pomocí v případě německého útoku. (HAUNER, 2004, s. 226).

⁶⁴ OLIVOVÁ, 1992, s. 59.

dalších místech, navíc připojil požadavek uspokojení územních nároků ze strany Polska a Maďarska. Zároveň odmítl garantovat podobu nově vzniklých československých hranic.⁶⁵

Hitlerovo memorandum, v němž byly požadavky shrnuty, bylo předáno britským ministerstvem zahraničí československé vládě, zároveň však Francie a Británie připojila sdělení, že již nemohou Československu doporučovat, aby zůstalo vojensky pasivní. Syrového vláda vyhlásila mobilizaci 23. září a o dva dny později godesberské požadavky odmítla.⁶⁶ Ztroskotání jednání v Godesbergu znamenalo dočasnou změnu kurzu. Možnosti politiky appeasementu se zdály vyčerpány, zároveň se proti ní v Anglii zvedla neobyčejně silná vlna opozice. Francie i Británie učinily základní vojenská opatření pro případ války a současně i další státy začaly měnit svá stanoviska⁶⁷.

26. září pronesl Hitler v Berlíně útočný projev, ve kterém zopakoval neústupnost Německa ve věci požadavků na Československo a pohrozil mu útokem.⁶⁸ Přípravy na válku tak pokračovaly. Posun v situaci na mezinárodní scéně po selhání diplomatických jednání však byl jen částečný a Británie s Francií nadále hledala cestu, jak se vyhnout válečnému konfliktu. V této kritické situaci Britská vláda požádala Itálii o zprostředkování nového dialogu mezi západem a Německem. Na 29. září tak byla po Hitlerově souhlasu svolána konference čtyř mocností – Německa, Itálie, Velké Británie a Francie.⁶⁹

Po půlnoci, 30. září, jejich představitelé v Mnichově podepsali dokument, na jehož základě bylo Československo nuceno postoupit Německu pohraničí, část území pak mělo odstoupit i Maďarsku a Polsku. Československé vládě bylo následně zdůrazněno, že dohoda vstupuje podpisy okamžitě v platnost a není třeba souhlasu Československa, aby byla účinná.⁷⁰ Důležitým aspektem bylo, že výstupem konference nebylo finální stanovení nově nastolených hranic, o přesné podobě Československa měla teprve následně rozhodnout mezinárodní komise.⁷¹ Výsledkem jejího jednání však byly jen další zásadní územní revize už tak okleštěného státu. Z původní rozlohy si republika nakonec zachovala 70 % velikosti a zůstalo jí necelých 67 % původního obyvatelstva.⁷²

⁶⁵ NÁLEVKA, 2008, s. 56.

⁶⁶ Nálevka, 2008, s. 57.

⁶⁷ Polský postup proti Československu byl zadržen hrozbou ze strany SSSR a byla zahájena československo-polská jednání. Došlo k oživení Malé dohody; Rumunsko i Jugoslávie potvrdily své závazky vůči Československu. Stejně tak SSSR oznámil pohotovost sovětské armády (OLIVOVÁ, 1992, s. 62–63).

⁶⁸ OLIVOVÁ, 1992, s. 64.

⁶⁹ NÁLEVKA, 2008, s. 57.

⁷⁰ OLIVOVÁ, 1992, s. 76.

⁷¹ DEJMEK, 2004, s. 22.

⁷² KVAČEK a CHALUPA, 1988. s. 244.

30. září dopoledne se československá vláda sešla k mimořádné schůzi. Stála před rozhodnutím mnichovský diktát přijmout, nebo podstoupit izolovanou válku s nacistickou velmocí podporovanou Maďarskem a Polskem.⁷³ Vláda dospěla k rozhodnutí, že není jiné cesty, než se podvolit, a krátce po poledni zástupcům Británie, Francie a Itálie ústy ministra zahraničí Kamila Krofty sdělila: „*Jménem prezidenta republiky a jménem vlády prohlašuji, že se podřizujeme rozhodnutí, která byla učiněna v Mnichově bez nás a proti nám.*“⁷⁴

⁷³ DEJMEK, 2004, s. 23.

⁷⁴ OLIVOVÁ, 1992, s. 77.

1.2 Mnichovská dohoda a její interpretace

Téma mnichovské dohody, jakožto důležitého mezníku v historii Československa, je předmětem zkoumání mnoha autorů a bylo nespočetněkrát zpracováno z nejrůznějších úhlů pohledu. Česká moderní historie zná jen málo událostí, které by vyvolávaly takové kontroverze jako události podzimu 1938. Český diskurz tak kromě významného počtu příspěvků zároveň vyniká množstvím odlišných interpretací a přístupů k dané problematice. Jak navíc píše český historik Jaroslav Šebek: „*Hledání interpretačních klíčů k objasnění mnichovské tragédie je procesem, který není ukončen ani dnes, na počátku třetího tisíciletí.*“⁷⁵ Německý historik Hans Lemberg ve své stati pro časopis *Soudobé dějiny* identifikuje klíčové body, v jejichž výkladu dodnes panují (nejen) v české historiografii největší spory:⁷⁶

1. Francouzsko-britské ultimátum z 21. září a jeho objednání/neobjednání československými politickými špičkami.
2. Potenciální zformování odboje v rámci německé armády v případě války a jeho hypotetický úspěch/neúspěch.
3. Role francouzské a britské politiky appeasementu (nejen výhradně v kontextu Mnichova) a ex post vyrovnání se obou zemí s jejich tehdejší postupem (ve smyslu „špatného svědomí“ za kroky vedoucí k mnichovské dohodě).
4. Sudetští Němci a jejich postavení, životní úroveň atp. v někdejší Československu.
5. Otázka SSSR a toho, zda mohl a chtěl na podzim 1938 zasáhnout, kdyby Francie splnila spojenecké závazky, nebo kdyby Beneš uskutečnil kroky podmiňující tento zásah (apeloval na Společnost národů nebo se obrátil přímo na SSSR).
6. Odhady vojenské branné síly zúčastněných stran.⁷⁷

Zejména poslední dva body jsou příznačné pro diskusi vedenou v českém prostředí, v níž nad všechny ostatní vystupuje otázka, zda se mělo Československo v kritický moment bránit. Společně s opakovanou tezí, zda mnichovská dohoda byla zradou (a pokud ano, tak čí), tvoří tyto dva aspekty nejvýraznější dělicí linie, které štěpí laickou i odbornou veřejnost. Otázka tehdejší reakce politické garnitury na mnichovský diktát je zároveň sporem o Beneše: bylo podvolení se jeho selháním, záměrnou zradou, nebo – jak se objevuje

⁷⁵ ŠEBEK, Jaroslav, Problematika mnichovské dohody a jejích politických reflexí v zrcadle komunistického tisku na příkladu Rudého práva 1948–1989. *Český časopis historický*. 2012, **110**(3–4), 671–691, s. 655.

⁷⁶ Pro účely tohoto textu bylo změněno původní pořadí jednotlivých bodů.

⁷⁷ LEMBERG, Hans: „Mnichov 1938“ a jeho dlouhodobé důsledky pro vztahy mezi Čechy a Němci. *Soudobé dějiny* 2, 1995, č. 2–3, 295–307, s. 299–300.

v některé literatuře – jeho diplomatickým vítězstvím? Zvláště po revoluci, kdy to politická a společenská situace umožnila, se mnichovské události staly předmětem četných diskusí jak odborné veřejnosti, tak rovněž oblíbeným publicistickým tématem. Média však podle historika Roberta Kvačka v této problematice často pracují s „několika obecnými, místy i ideologickými tezími, které poznání nikterak neobohacují“.⁷⁸ Stejně tak historik Jindřich Dejmek dochází ke stejnému závěru, když dává mediální produkci do kontrastu se západním demokratickým dějepiscetvím, v němž „převažuje tendence k racionálnímu vysvětlení Benešova fatálního rozhodnutí jako logické volby“. Oproti tomu v domácí publicistice naopak „dominovaly od počátku tvrdé soudy a odsudky“⁷⁹. Jak navíc poznamenal historik Jaroslav Pánek na úvod vědecké konference o Mnichovu v roce 2004, média se v kontrastu s pozvolným procesem vědeckého poznávání prosazují ve společenské debatě s „nevšední rychlostí a drtivou silou“.⁸⁰

Je nasnadě, že média často přejímají vědecké poznatky zjednodušeně, neboť ve svých příspěvcích těžko mohou obsáhnout komplikovanost a komplexnost dané problematiky. Podle Pánka se navíc vyznačují „nestálostí a úpornou potřebou přicházet se stále novými, často však jen zdánlivě novými pohledy na minulost“. Zvláště po revoluci se mediální sféra mnohdy vyznačovala „snahou o rychlé odstranění skutečných i domnělých mýtů“⁸¹ a téma Mnichova tak bylo často bulvarizováno. Před rokem 1989 zase výklad mnichovské dohody sloužil na stranách tisku jako nástroj propagandy a upevňování režimní legitimacy. S fakty tudíž bylo pracováno takovým způsobem, aby vyznění odpovídalo nastolené ideologii.

Důležitým zdrojem mediálního obsahu byl však po většinu času právě historický výzkum a výsledky bádání jednotlivých historiků, ať už jejich závěry média víceméně přesně přebírala, nebo je interpretovala po svém. Články z produkce historiků byly častou náplní prorežimního Rudého práva a stejně tak v posledních letech jsou rozhovory s historiky nebo jejich krátké komentáře hojně využívány v psané publicistice. S ohledem na praktickou část a zároveň jako kontext teoretického východiska této práce – esej historika Jana Tesaře – uvedeme dále vývoj české historiografie týkající se Mnichova společně s jednotlivými výklady, které se zde objevily a z nichž většina je součástí soudobého českého diskurzu o Mnichovu.

⁷⁸ KVAČEK, 2004, s. 251.

⁷⁹ DEJMEK, 2004, s. 14.

⁸⁰ PÁNEK, Jaroslav. Úvodem k mezinárodní vědecké konferenci o mnichovské dohodě. In: *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, s. 243–252. ISBN: 80-246-0923-1, s. 11.

⁸¹ Tamtéž.

1.2.1 Výklady Mnichova v české historiografii

Historiografie mnichovské dohody procházela od svého počátku řadou proměn. S tím, jak byla v průběhu let nově zpřístupňována relevantní historická dokumentace, měnily se jak východiska historických reflexí, tak jejich důrazy. Zásadní vliv na podobu jednotlivých příspěvků mělo samozřejmě momentální politické směřování země, stejně jako společenské klima dané doby a v neposlední řadě také postoje samotného autora. Jak píše historik Jindřich Dejmek, ostře kontrastující výklady událostí často „*vypovídají spíše o jejich autorech, než o předmětu diskuse.*“⁸²

Podle historika Lemberga vyniká odborná literatura týkající se Mnichova tendencí prokázat vinu jednoho či druhého politického činitele, případně snahou obhájit své vlastní stanovisko.⁸³ O to víc je toto patrné v historiografii české, kde byly proměny interpretace událostí v průběhu let zvláště nápadné. Příkladem je reflexe prezidenta Beneše: v poválečných letech byl oslavován jako obnovitel Československa a „tragický hrdina“ Mnichova, v raném komunistickém pojetí se náhle změnil v nepřítele lidu a společně s Masarykem dokonce ve zrádce národa, načež s postupem let začal být opět obhajován.⁸⁴ Po roce 1989 už byly výklady zdrženlivější, a přestože se historici do radikálnějších soudů pouštějí jen opatrně, i v produkci posledních let lze najít do určité míry vyhraněné názory. Do popředí zvláště vystupuje interpretace Jana Tesaře, jehož studie s příznačným názvem *Mnichovský komplex* staví zrcadlo stereotypům zakořeněným jak ve společnosti, tak v odborné literatuře.

Období komunismu

Po roce 1948 se z Mnichova stalo výrazné politikum.⁸⁵ Výsledky historického výzkumu měly generovat především argumenty pro tehdejší propagandu a diplomacii; politická instrumentalizace historie sloužila jako zdůvodnění komunistické vnitřní i zahraniční politiky. V prvním případě komunistická interpretace pomáhala legitimizovat vedoucí roli KSČ, v případě politiky zahraniční bylo daného výkladu využíváno k ospravedlnění úzkého spojenectví s SSSR a vymezení se vůči Západu.⁸⁶ V celém období komunistické vlády dominoval v pojednáních o Mnichovu nejprve zcela otevřeně a poté v upravené formě

⁸² DEJMEK, Jindřich. Sedmdesáté výročí Mnichova – důvod k zamyšlení. In: *Akademický bulletin* [online]. 14. 11. 2008 [cit. 31. 3. 2019]. Dostupné z: <http://abicko.avcr.cz/2008/11/06/mnichov.html>.

⁸³ LEMBERG, 1995, s. 299.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Prvními deseti lety se práce v této kapitole blíže nezabývá, neboť toto období nebylo z důvodu malého časového odstupu ještě příliš plodné a také proto, že prvním analyzovaným obdobím praktické části je až rok 1948.

⁸⁶ ŠEBEK, 2012, s. 656; KUKLÍK et al., 2011, s. 244.

třídní přístup a metody marxistické historické vědy⁸⁷ a více než o reálném průběhu mnichovských událostí tak svědčila tehdejší reflexe historie o podobě a povaze komunistického režimu.⁸⁸

Česká historiografie v 50. letech vzala za svůj model sovětského výkladu Mnichova vystavený na politicko-ideologickém základu boje mezi Západem a SSSR. Západ byl v tomto pojetí obviňován z podpory nacismu a jeho agresivity vůči SSSR a politika appeasementu měla mít primárně antisovětskou motivaci. SSSR byl pasován do role ochránce kolektivní bezpečnosti připraveného pomoci ohroženému Československu. Mnichovská dohoda představovala vyvrcholení západního antisověťismu inspirovaného americkým imperialismem.⁸⁹

Jedním z významných prorežimních autorů zastávajících marxistickou výkladovou linii byl historik Václav Král. Za zmínku stojí například jeho studie *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční politice* z roku 1953, v níž označuje oba prezidenty za „mluvčí buržoazie“ praktikující „kontrarevoluční zahraniční politiku.“⁹⁰ Mnichovskou dohodu považuje za „přirozené vyústění Masarykovy a Benešovy protisovětské politiky“⁹¹ a „mnichovská zrada“ je v jeho podání zradou Benešovou: „Pod vedením Benešovým byly prováděny závažné sabotáže obrany republiky.“⁹² A dále: „Smyslem Benešovy politiky bylo kapitulací Československa posílit Hitlerovu expanzi na východ.“⁹³

Politické a ideologické uvolnění 60. let se projevilo i v českém dějepisectví. Zkoumání historie československé zahraniční politiky a jejích zahraničních vztahů v kontextu Mnichova odráželo uvolňující se společenskou atmosféru. Zcela jednostranný výklad předchozích let byl konfrontován novými argumenty a česká historiografie se dočkala otevření nových témat: poprvé se vážně řešil odsun Němců po válce, vyšla monografie o Benešově politice, která již neútočila, ale spíše vysvětlovala jeho konání, a detabuizováno bylo také období druhé republiky.⁹⁴ Výsledkem historického výzkumu té doby bylo důrazné odmítnutí teze o ultimátu, které si mělo Československo samo objednat⁹⁵, nově byla z odborného hlediska řešena politika SSSR ve 30. letech a poprvé se kriticky rozebírala realnost sovětské pomoci Československu. Současně se k problematice Mnichova mohli

⁸⁷ KUKLÍK et al., 2011, s. 244.

⁸⁸ ŠEBEK, 2012, s. 656.

⁸⁹ KVAČEK, 2004, s. 245.

⁹⁰ KRÁL, Václav. *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, s. 18 a 6.

⁹¹ Tamtéž, s. 8.

⁹² Tamtéž, s. 207.

⁹³ Tamtéž, s. 222.

⁹⁴ KVAČEK, 2004, s. 249–250.

⁹⁵ Tato teze byla častým motivem komunistického výkladu 50. let.

poprvé vyjádřit osobnosti, jimž to dříve nebylo umožněno: například generál Ludvík Krejčí, Karel Klapálek nebo bývalý diplomat Hubert Masařík, který byl v době podpisu dohody jako jeden ze dvou československých zástupců přímo v Mnichově.⁹⁶

Ani v této uvolňující se atmosféře pražského jara, v němž byla zrušena cenzura, však ideologická podmíněnost zcela nevytizela a docházelo tak ke stále větší diferenciaci mezi režimem uznávanými historiky: ti mladší, zabývající se zpravidla novodobými dějinami, byli stále otevřenější novým přístupům a kritičtější ke komunistickému režimu, zatímco ti druzí i nadále setrvali na starých dogmatických základech.⁹⁷ I liberálnější proud měl však své hranice a zastánci nového, kritického pohledu (např. Jan Křen, Václav Kural, Robert Kvaček nebo Míla Lvová) nemohli ve svých textech překročit určité ideologické meze.⁹⁸

Normalizace znamenala konec snah o revizi mnichovské historiografie. Opět začal být vynucován jednostranný výklad mnichovských událostí v mezích režimní ideologie a mnoho autorů bylo umlčeno, část z nich pak pokračovala ve svém badatelském úsilí alespoň v samizdatu.⁹⁹ Mnohé rysy tohoto období byly stejné nebo podobné jako v 50. letech; normalizace na ně ideově navázala a jako výzkumný základ byl opět nastolen výlučně marxismus-leninismus.¹⁰⁰ Českou historiografii ovládl proud reprezentovaný Václavem Králem, který se na celá 70. léta stal hlavním režimním vykladačem mnichovských událostí. Důraz vrátil na třídní motivaci politiky appeasementu, který byl dle tohoto výkladu výslednicí buržoazních zájmů přejatých československou politickou reprezentací.¹⁰¹ Zároveň se striktně vymezil vůči produkci 60. let, kterou označil za „*nihilistickou, nevěcnou a často demagogickou kritiku*“.¹⁰²

Necháme-li stranou exilovou a samizdatovou literaturu¹⁰³, držela se historiografie těchto výkladových schémat – projevovaných zejména při každém výročí – až do poloviny 80. let. Interpretace událostí zůstala stejná v otázce někdejší politiky SSSR a úlohy komunistické strany, do popředí se však začala pomalu dostávat témata jako například hospodářské

⁹⁶ KUKLÍK et al., 2011, s. 248.

⁹⁷ HANZAL, Josef. *Cesty české historiografie 1945–1989*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-751-8, s. 152–153.

⁹⁸ KUKLÍK et al., 2011, s. 248.

⁹⁹ KVAČEK, 2004, s. 250.

¹⁰⁰ HANZAL, 1999, s. 163.

¹⁰¹ KVAČEK, 2004, s. 250.

¹⁰² KRÁL, Václav. *Historiografie: její retrospektivy a perspektivy: soubor analytických statí*. Praha: Československo-sovětský institut ČSAV, rozmn. Reklamní služba, prop. a náborové středisko, 1973, s. 114–115.

¹⁰³ Ta je samozřejmě nedílnou součástí kompletního obrazu české historiografie ve sledovaném období. V kontextu této práce, jejímž ústředním bodem je analýza nejčtenějšího periodika v daném roce (v té době pochopitelně Rudé právo), není ovšem relevantní, a nebude jí tak věnován prostor.

vztahy Československa s jeho spojenci či dalšími státy, a ve svém celku přeci jen začala oficiální historiografie navzdory předpokladům pomalu opouštět některé teze používané v 50. letech, neboť se ukazovalo, že již nemají kýžený politický účinek.¹⁰⁴ 50. výročí podpisu mnichovské dohody v roce 1988 provázelo zejména k zahraničněpolitickým účelům určité uvolnění. Jak ještě dále uvidíme v analytické části, propaganda směřovaná na domácí půdu se však ještě v roce 1988 stále držela týchž východisek jako literatura z let předchozích.

Porevoluční výklady

Pád komunistického režimu vytvořil prostor pro zintenzivnění výzkumu klíčových období dějin před rokem 1948. Revoluce sice nepřinesla kýžené klidné prostředí pro historické bádání, neboť se novodobé dějiny dostávaly do vleku politiky a části politické publicistiky vnucující mnichovské látce jako hlavní bod zájmu sudetoněmeckou otázkou,¹⁰⁵ uvolnění politických a ideových bariér však do české historiografie vneslo více objektivitu. V prostředí, v němž již nefigurovala jedna výzkumná metoda jako jediná žádoucí a kde nebyl jeden konkrétní výklad ten jediný správný, se uvolnil prostor pro diferenciaci přístupů k problematice a přirozeně různé interpretace zkoumaných událostí.

Ty více vyhraněné se však většinou neobjevovaly v dějepisné literatuře, neboť na stranách odborných publikací se jejich autoři pochopitelně do významnějších soudů a hodnocení pouštěli jen málokdy. Názory celého spektra výkladových linií Mnichova lze tak vysledovat spíš v mediálních vstupech jednotlivých historiků – ať už v rozhovorech s nimi, článcích o mnichovské problematice, nebo v debatách historiků zastávajících odlišné výklady. V tomto smyslu se dále odkloníme od popisu historiografie jako takové, neboť je pro účely práce důležitější vystižení širě názorového spektra a rozmanitosti pohledů v odborných kruzích, nežli obecný výklad o porevolučním vývoji dějepisectví. Následující přehled nepředstavuje vyčerpávající rozbor všech nuancí ve výkladu Mnichova, cílem bylo najít vhodné reprezentanty různých pohledů na danou problematiku a jejich názory popsat.

V kontextu opakované otázky, zda se Československo mělo v září 1938 bránit, je často skloňováno jméno vojenského historika Eduarda Stehlíka. Právě on je zdaleka nejčastěji citovaným autorem, jenž na tento dotaz odpovídá kladně; podle něj měla po podpisu mnichovské dohody tehdejší československá vláda zvolit jiné řešení, než se diktátu podvolit: „*Naše vláda mohla dát pokyn armádě, která v tu dobu už stála připravená na hranicích, aby republiku bránila. A přestože bychom to nejspíš probráli, nenesli bychom si do dalších desetiletí a možná*

¹⁰⁴ KUKLÍK et al., 2011, s. 249; KVAČEK, 2004, s. 251.

¹⁰⁵ KVAČEK, 2004, s. 251.

století brímě kapitulace bez boje.“¹⁰⁶ Důsledky případného boje by podle něj „velmi záležely na tom, jak by se ke tomu postavila světová veřejnost, zda by veřejné mínění v ostatních zemích donutilo státy k nějaké akci.“¹⁰⁷ V momentě, kdy by Československu na pomoc nikdo nepřišel, by ale byl podle něj výsledek jasný: „Vzhledem ke síle a počtu obyvatelstva by to Československo ‚projelo‘, rozhodně by to ale pro Němce nebylo zadarmo. (...) Můj soukromý názor je, že bychom odolávali tak čtrnáct dnů, tři neděle.“¹⁰⁸

Právě stav československé armády a její potenciální obranyschopnost včetně otázky, nakolik byl wehrmacht v přesile, jsou důležitou součástí debaty o hypotetické obraně státu. V tomto smyslu k otázce: „Měli jsme se bránit?“ – tázající se na jakousi mravní rovinu problému – přibývá neméně složitá otázka: „Mohli jsme se bránit?“ Nekonečná diskuze na toto téma obsahuje nepřeborné množství příspěvků a zahrnuje mnoho rozličných stanovisek.¹⁰⁹

Přestože neměla nejdokonalejší výzbroj a dlouho neměla dostatečné finanční prostředky, podle Stehlíka byla československá armáda armádou kvalitní, která měla – což bylo podstatné – ve svém čele představitele s významnou válečnou zkušeností. Německá armáda podle něj naopak „nebyla tak dokonalá, jak se o ní hovoří“.¹¹⁰ V této otázce se navíc podle Stehlíka „poměřují věci neměřitelně“.¹¹¹ Přestože byla převaha na straně nacistického Německa, nedají se pouze mechanicky srovnávat počty vojáků nebo výzbroje: „V československé armádě, ač byla mnohonárodnostní, panovalo vysoké odhodlání“¹¹², které se podle něj na pomyslné miský vah umisťuje těžko.

Zároveň však poznamenává, že rozebíraná otázka potenciální obrany zahrnuje jeden důležitý moment: na Československo nikdo nezaútočil. Podle něj je vůbec otázkou, zda

¹⁰⁶ SENKOVÁ, Zita a Anna DUCHKOVÁ. Eduard Stehlík: Vláda měla dát po Mnichovu pokyn k obraně. Někdy je potřeba bouchnout do stolu. In: *Dvojka* [online]. 28. 9. 2018 [cit. 19. 4. 2019]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/eduard-stehlik-vlada-mela-dat-po-mnichovu-pokyn-k-obrane-nekdy-je-potreba-762774>.

¹⁰⁷ BÍČ, Jindřich. Vojenský historik Eduard Stehlík: Měli jsme se bránit... ale za tři týdny bychom prohráli! In: *Blesk extra: zrada v Mnichově*. Praha: Czech News Center, 2018, s. 72–79, s. 74.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 74 a 77.

¹⁰⁹ Srov. *Rok 1938. Mohli jsme se bránit?*, Armádní edice pro vnitřní potřeby armády, Praha 1992, s. 55–70; Sander, R., Fidler, J., Stehlík, Ed., Francev, Vl., Minařík, O., Šrámek, P., in: *Historie a vojenství*, č. 6/1995, 2/1996, 4/1996, dále KURAL, Václav a František VAŠEK. Hitlerova odložená válka za zničení ČSR. Praha: Academia, 2008. Novověk. ISBN 978-80-200-1657-7 (zejm. 4. kapitola), ČERMÁK, Ladislav, MINAŘÍK, Pavel, RÁBOŇ, Martin, ŠKRAŇKA, Bedřich a Pavel ŠRÁMEK. *Když zemřít, tak čestně. Československá armáda v září 1938*. Brno: Společnost přátel čs. opevnění, 1998. 134 s., fot. (Fakta. 2.) ISBN:80-238-3275-1 nebo ŠRÁMEK, Pavel. *Obranyschopnost Československa v roce 1938. (Poznámky k názorům o nepřipravenosti na válku)*. In: *Český časopis historický*. Praha: Historický ústav AV ČR 103, č. 1, (2005), s. 128–139.

¹¹⁰ Ponížení, krivda. Mnichov ohnul národu páteř, měli jsme bojovat, míní Stehlík. In: *Aktuálně.cz* [online]. 29. 9. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/ponizeni-krivda-mnichov-ohnul-narodu-pater-meli-j sme-bojovat/r~65e4fdb4c34111e8b634ac1f6b220ee8/?redirected=1555688081>.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž.

Hitler počítal na podzim 1938 v případě Československa aktivně s vojenským řešením. „Pokud chcete na nějaký stát zaútočit, zvlášť na stát, který má armádu řekněme dobře vyzbrojenou, je nutné, aby byl útok buď překvapivý, nebo se využilo momentu, kdy daný stát mobilizuje. A to se nestalo. (...) Němci nechali Československo v září provést kompletní mobilizaci.“¹¹³ I kdyby československá vláda mnichovskou dohodu neakceptovala, zůstává podle Stehlíka otázkou, zda by nějaký vojenský útok vůbec přišel. Hitler si podle něj uvědomoval, že válečný konflikt nebude potřeba a to, co sehrálo obrovskou roli v neprospěch Československa v září 1938 – at' už Německo tehdy vojensky zakročit plánovalo či ne – bylo úspěšné vyvolání dojmu, že „Československo je ten problém, že Čechoslováci jsou ti zlí, kteří někoho utlačují. Mediální válku vybrálo nacistické Německo proti Československu ještě předtím, než Mnichov začal.“¹¹⁴

Přesto je však Stehlík přesvědčen, že Československo tehdy nezareagovalo správně: „Speciálně toto téma je jedno z těch témat našich moderních dějin, které bolí do teď. A já si myslím, že jestli nějaké téma bolí, tak to rozhodnutí asi správné nebylo.“¹¹⁵ Kdyby tehdejší představitelé mnichovský diktát odmítli, je Stehlík přesvědčený o tom, že „bychom rozhodně nebyli vnímáni, jak vnímání jsme: jako země, která, když o něco jde, stáhne ocas a nechá se převálcovat.“¹¹⁶ Na to konto připomíná Polsko, které, ač válku s Německem tehdy prohrálo, se dodnes hlásí ke svým hrdinům ze září 1939. „My jsme to o rok dříve vzdali a to si myslím, že nás poznamenává do teď.“¹¹⁷

Obdobného názoru jako Stehlík jsou i další historici, například Pavel Kmoch, Pavel Šmejkal, Jiří Pernes, Miroslav Breitfelder nebo Vojtěch Šustek.¹¹⁸ Základní teze se nemění; lepší je bránit se, i za cenu vysokých ztrát, nežli ustoupit protivníkovi bez boje. Válka by to byla předem prohraná, otázkou je podoba střetnutí a jeho průběh nebo případná rána, kterou by československá armáda wehrmachtu zasadila, přesto by to však smysl mělo – neutrpěla by národní hrdost a „páteř národa by nebyla zlomena“. Stejně jako Stehlík také všichni zmínění vnímají podvolení se mnichovské dohodě jako počátek cesty nejen k válce, ale také k únoru 1948. Pernes společně s dalšími autory označuje Mnichov za „největší

¹¹³ Mnichovská dohoda 1938: Měli jsme se bránit? Pro a proti. In: *YouTube* [online]. 28. 9. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?time_continue=885&v=C-AGQ3_7GX4.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Ponižení, křivda. Mnichov ohnul národu páteř, měli jsme bojovat, míní Stehlík. In: *Aktuálně.cz* [online]. 29. 9. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: viz první citace.

¹¹⁶ Mnichovská dohoda 1938: Měli jsme se bránit? Pro a proti. In: *YouTube* [online]. 28. 9. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: viz první citace.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ ČERNÁ, Aneta. Kdybychom bojovali, nezanišlo by Československo? Historici by se mnichovské dohodě nepodvolili. In: *Info.cz* [online]. 1. 10. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.info.cz/magazin/kdybychom-bojovali-nezanišlo-by-ceskoslovensko-historici-by-se-mnichovske-dohode-nepodvolili-36595.html>; BERNÁTH, Michal. Československo se chtělo, mohlo, a proto i mělo bránit. Historici hodnotí odkaz Mnichova 1938. In: *Lidovky.cz* [online]. 27. 9. 2018 [cit. 26. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/ceskoslovensko-se-chtelo-mohlo-a-proto-i-melo-branit-historici-hodnoti-odkaz-mnichova-1938.A180926_174857_In_domov_mber.

*průšvih novodobých českých dějin, jehož dopad na morálku a charakter národa má trvalé následky.*¹¹⁹ V podobném duchu se pak nese i jeho oponentura vůči argumentu, že Beneš svým rozhodnutím uchránil Čechy a Slováky před krveprolitím. Ten „není možno pokládat za uspokojivou odpověď. (...) Historický příklad jiných národů, které dokázaly za svoji svobodu a nezávislost bojovat i v beznadějných podmínkách ukazují, že ztráty nikdy nebyly tak hrozné, aby se z nich nakonec opět nevzpamatovaly a nevzpochybnily k dalšímu životu. (...) Češi od roku 1938 mnohem častěji porovnávají situaci kupeckými vážkami a uvažují o prospěchu, který z toho či onoho rozhodnutí klyne.“¹²⁰

Častějším názorem mezi historiky je však poněkud rezervovanější pohled na danou problematiku. Tezi o mnichovském traumatu odmítá například Jindřich Dejmek z Historického ústavu AV ČR. „Mnichovský komplex“ vyvolaný tehdejší československou kapitulací je podle něj „přínejmenším neporozuměním situaci.“ Upozorňuje především na fakt, že historické skutečnosti jsou v otázkách Mnichova zastíňovány různými stereotypy a mýty, mezi které patří například iluzorní představy o možnostech konání tehdejší politické reprezentace. Také představa, že by „západ v případě války nemohl mlčet“ a do konfliktu by zakročil, je podle Dejmka mystifikací; výzkumy politiky appeasementu již dávno ukázaly, že západní demokracie byly na válku v roce 1938 naprosto nepřipraveny.¹²¹

Pomnichovskou situaci shrnuje Dejmek takto: „Onoho strašného rána 30. září 1938 měl Edvard Beneš a jeho ministři na vybranou buď jít do ‚čestné‘, izolované – a nepochybně ze strany Německa brutálně vedené – války s téměř třemi miliony zfanatizovaných německých spoluobčanů v zádech, nebo přijmout mnichovskou dohodu (která mimochodem v tu dobu neřešila velikost finálního záboru) jako celek, počítaje v to slavnostně přislíbené mezinárodní garance, finanční půjčky na rekonstrukci okleštěného státu atd.“¹²² Na rozdíl od dalších evropských politiků neměl Beneš o Hitlerovi sebemenší iluze, ale diktát podle Dejmka přijal, aby zachránil jádro státu. Věřil, že západní diplomaté v ustavené mezinárodní komisi stanovující nové hranice republiky zabrání nejhoršímu a že okleštěné hranice republiky budou Británie a Francie garantovat. Předpokládal, že Německo s jeho extenzivní politikou se dříve či později dostane se Západem do války, v jejímž rámci bude poté eventuálně obsazené Československo obnoveno.¹²³

Právě zpětné hodnocení jednání tehdejších politických představitelů, převážně pak

¹¹⁹ KOCIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848–1989*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-87-X, s. 122.

¹²⁰ PERNES, Jiří. Mnichov je stále aktuální. In: *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. Ekonomika, právo, politika. ISBN 978-80-86547-68-8, s. 91.

¹²¹ DEJMEK, Jindřich. Sedmdesáté výročí Mnichova – důvod k zamyšlení. In: *Akademický bulletin* [online]. 14. 11. 2008 [cit. 31. 3. 2019]. Dostupné z: viz první citace.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž.

československého prezidenta, tvoří důležitou část debaty o Mnichovu. Někteří Benešovi zazlívají, že tehdy nejednal jinak, „nebouchnul do stolu“¹²⁴ a nepostavil se mnichovskému diktátu, jiní jej naopak hájí; Dejmek v tomto kontextu poukazuje právě na bezvýchodnost tehdejší situace, a zdůrazňuje moment, na který se podle něj často zapomíná: „*Beneš stejně jako Masaryk byl politik středně velkého státu, to znamená, že byl odkázán na spolupráci s velmocemi. Myslím si, že nikdo jiný by na jejich místě v dané politické konfiguraci nemohl obstát lépe.*“¹²⁵ Beneše hájí také právní historik Jan Kuklík z Právnické fakulty UK. Podle něj „*Beneš vyvinul maximální úsilí, aby Mnichov odvrátil.*“¹²⁶

Jiného názoru je například historik Vít Smetana z Ústavu pro soudobé dějiny, který je v otázce Benešovy role o poznání kritičtější: „*Historie staví vůdce znovu a znovu do okamžiků, kdy je třeba zaujmout jasné stanovisko, kdy říkají: Potud a dál ne! Toho on nebyl schopen. Vždycky byl ochoten trochu ustoupit o kus dál a hledat v té nové situaci něco dobrého, i když přicházel o všechny trumfy. Tím, že nedokázal zaujmout jasná stanoviska, tak se těch trumfů vlastně zbavoval.*“ A dodává, že Beneš měl „*narysovat jasnou červenou čáru a říci: Dál už neustoupíme. To ale neudělal.*“¹²⁷

K oponentům představ o kýžené obraně státu patří také historik Jan Němeček z Historického ústavu AV ČR. Potupná kapitulace podle něj znamenala záchranu národa, neboť by případná válka měla daleko horší následky než ta o rok později s Polskem. „*Na podvolení se diktátu země doplatila tvrdě. V případě boje by však dopadla ještě mnohem hůře, než tomu bylo v případě okupace českých zemí a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava.*“¹²⁸ Jeho hlavním argumentem je především důsledek případného neakceptování mnichovské dohody pro Československo: „*Obrátili by se proti nám i spojenci; viníkem války by bylo Československo, které svou neústupností zavinilo válečný konflikt – jinak by to nebylo,*“ říká Němeček.

Na tuto tezi reagují názoroví oponenti tím, že po skončení bojů by jistě bylo zjištěno, že nepokoje v pohraničí podněcovali nacisté a za skutečného agresora by bylo označeno Německo.¹²⁹ Podle Němečka však nelze zaměňovat pojmy „viník“ a „agresor“: „*Bylo tu*

¹²⁴ SENKOVÁ, Zita a Anna DUCHKOVÁ. Eduard Stehlík: Vláda měla dát po Mnichovu pokyn k obraně. Někdy je potřeba bouchnout do stolu. In: Dvojka [online]. 28. 9. 2018 [cit. 19. 4. 2019]. Dostupné z: viz první citace.

¹²⁵ ČERNÁ, Aneta. Benešova role byla těžká a tragická. Nikdo jiný by ale v září 1938 neobstál lépe, tvrdí historik. In: Info.cz [online]. 26. 9. 2018 [cit. 25. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.info.cz/magazin/benesova-role-by-la-tezka-a-tragicka-nikdo-jiny-by-ale-v-zari-1938-neobstal-lepe-tvrdi-historik-36539.html>.

¹²⁶ VONDRÁČEK, David. Mnichov 1938: Někteří historici odmítají tezi o zradě, šlo podle nich o vítězství Benešovy diplomacie. In: ČT24 [online]. 25. 9. 2018 [cit. 26. 4. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2604335-mnichov-1938-zrada-co-nebyla-zradou>.

¹²⁷ BÍČ, Jindřich. S termínem zrada bych šetřil. In: *Blesk extra: zrada v Mnichově*. Praha: Czech News Center, 2018, s. 34–40, s. 36.

¹²⁸ Mnichovská dohoda 1938: Měli jsme se bránit? Pro a proti. In: YouTube [online]. 28. 9. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: viz první citace.

¹²⁹ ČERNÁ, Aneta. Kdybychom bojovali, nezaniklo by Československo? Historici by se mnichovské dohodě

*Německo se svými zdánlivě oprávněnými nároky a proti němu malý neústupný stát. (...) V tomto ohledu by se mezinárodní politika dávala na Československo skrz prsty.*¹³⁰ V tomto kontextu Němeček připomíná, jak dlouhý a těžký zápas byl jak za války, tak po ní veden československými představiteli za kompletní oduznání Mnichova.

Nedílnou součástí českého diskurzu je již několikrát zmiňovaný fenomén „zrady“, který je natolik zakořeněn v národním povědomí, že se pro mnichovskou dohodu vžil jako běžné synonymum v podobě termínu „mnichovská zrada“. Viník se v kontextu „zrazené republiky“ měnil podle toho, kdo události zrovna interpretoval: v období socialismu to byl zmíněný buržoazní Západ a buržoazní představitelé státu, v emigrační publicistické produkci byla zrádcem československá politická garnitura, v jejím podání pochopitelně jinak motivovaná, a po revoluci jím byl nejčastěji zase Západ, tentokrát však již bez odkazů na třídní příčiny. Ač se v odborných kruzích termínem „zrada“ šetří a objevuje se hlavně v publicistice, existují i historici, kteří podepsání mnichovské dohody označují za zradu na Československu. Jedním z nich je historik František Čapka a těmi, kdo podle něj zradili, byla Francie a zejména pak Velká Británie.¹³¹ V knize *Tragédie mnichovské dohody* hodnotí Čapka představitele těchto států takto: „*Chamberlain a Daladier se nechali oslavovat jako „zachránci míru“. (...) Přitom se jednalo o jejich totální stranické selhání, o zradu.*“¹³²

Vnímání Mnichova jako symbolu zrady, jakkoli převládá v české veřejnosti, však v odborných kruzích nepředstavuje obecně přijímanou tezi; řada historiků shodně odkazuje na složitost tehdejší situace a vyústění událostí 30. let popisuje jako výsledek souhry mnoha faktorů, z nichž nelze pouze jeden považovat za nejvýznamnější. Jedním z těch, kteří koncept zrady Západu považují za notně zjednodušený pohled, je zmiňovaný historik Smetana. Podle něj lze o „zradě“ hovořit snad jedině v otázce Francie, ale i v jejím případě to není takto prosté: „*Francie, zejména Bonnet*¹³³, *se podílela na snahách najít smířčí řešení a řešení jakoby navenek kompromisní. Takové bylo Československu předloženo. Ačkoliv to bylo po tvrdém nátlaku, Československo s ním souhlasilo.*“¹³⁴ Beneš stále ustupoval mezinárodnímu tlaku a posléze si „*uvědomil, že by bylo racionální zřavit se části území, kde byla drtivá většina německého*

nepodvolili. In: Info.cz [online]. 1. 10. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: viz první citace; Ponížení, křivda. Mnichov ohnul národu páteř, měli jsme bojovat, míní Stehlík. In: Aktuálně.cz [online]. 29. 9. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: viz první citace.

¹³⁰ Ponížení, křivda. Mnichov ohnul národu páteř, měli jsme bojovat, míní Stehlík. In: Aktuálně.cz [online]. 29. 9. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: viz první citace.

¹³¹ Bíč, Jindřich. Jak se zrodila nenávisť? In: *Blesk extra: zrada v Mnichově*. Praha: Czech News Center, 2018, s. 16–25, s. 18.

¹³² ČAPKA a LUNEROVÁ, 2011, s. 120.

¹³³ Tehdejší francouzský ministr zahraničí.

¹³⁴ Bíč, S termínem zrada bych šetřil, 2018, s. 37.

obyvatelstva.“¹³⁵ V tomto bodě Smetana naráží na tzv. Nečasovu misi¹³⁶: Beneš „nabízel na stříbrném podnose řešení, které potom označil jako zradu.“¹³⁷ Úvahy o obraně státu a celý koncept „zrady“ jsou podle Smetany liché předně proto, že nová vláda vedená gen. Syrovým rozhodnutí své předchůdkyně nerevokovala¹³⁸ a i poté, co byla vyhlášena mobilizace, se vláda stále zabývala tím, které konkrétní části území budou postoupeny. „*Vláda opakovaně ujišťovala Francouze, že britsko-francouzský plán platí. Tak jakápak zrada?*“¹³⁹

Jak bylo již dříve zmíněno, diskuse o mnichovské dohodě zahrnuje řadu dalších sporných bodů, které mohou být interpretovány různými způsoby. Výše jsme popsali výklady jen některých vybraných historiků, na nichž se však podařilo ukázat ty nejvýraznější interpretační linie a nejdiskutovanější otázky, které v českém diskurzu převládají. Úvahy nad obranou státu, s nimi spojená otázka role Edvarda Beneše a fenomén zrady, jsou zároveň, jak dále uvidíme, jedny z hlavních výchozích bodů Tesařovy studie, proto jim byla věnována zvýšená pozornost.

¹³⁵ BÍČ, S termínem zrada bych šetřil, 2018, s. 37.

¹³⁶ Benešův tajný plán, v rámci něhož byl Jaromírem Nečasem 15. září do Paříže doručen návrh na postoupení části území Německu (daleko menšího rozsahu, než byl výsledek mnichovské dohody).

¹³⁷ BÍČ, S termínem zrada bych šetřil, 2018, s. 37.

¹³⁸ LEINERT, Ondřej. On-line s historikem: Vše, co vás zajímá o mnichovské dohodě. In: lhned.cz [online]. 29. 9. 2008 [cit. 26. 4. 2019]. Dostupné z: <https://domaci.ihned.cz/c1-28381470-on-line-s-historikem-vse-co-vas-zajima-o-mnichovske-dohode>.

¹³⁹ BÍČ, S termínem zrada bych šetřil, 2018, s. 38.

1.2.2 Mnichovská dohoda podle Jana Tesaře

V roce 2000 poprvé vyšla kniha historika Jana Tesaře *Mnichovský komplex: jeho příčiny a důsledky*, v níž byl publikován mimo jiné jeho text z roku 1989 nesoucí název *Mnichovský komplex čili Příspěvek k etologii Čechů*. Tato studie původně určená pouze autorovým přátelům¹⁴⁰ je dnes považována za jeden z klíčových příspěvků k diskusi o Mnichovu, který ale také vyvolává rozporuplné reakce. Tesař se ve svém výkladu mnichovských událostí posouvá ze sféry historiografie k žánru společenskokritické eseje a svou poněkud neortodoxní interpretací obecně známých faktů si mezi některými historiky vysloužil pojmenování „enfant terrible české historiografie“.¹⁴¹

Ústředním motivem Tesařovy knihy je hluboce zakořeněné vnímání mnichovské dohody jako symbolu zrady, které autor na základě předložených argumentů dekonstruuje jako ničím nepodložený mýtus. České trauma z tzv. mnichovské zrady označuje za „úplně iracionální“ a úvahy o tom, zda se Československo mělo bránit, za „pseudoprobém“.¹⁴² Na pozadí interpretace mnichovských událostí pak Tesař rozebírá českou národní identitu a podstatu české kultury, která umožnila mýtu vzniknout.¹⁴³ Pro účely praktické části diplomové práce bude v centru našeho zájmu popsání jeho jednotlivých argumentů (srovnání hlavních motivů mýtu s historickými skutečnostmi), které rozdělíme do jednotlivých kategorií, a následná konceptualizace „mnichovského mýtu“, jak jej formuluje Tesař.

1.2.2.1 Tesařova argumentace

Kapitulace vlády

První Tesařův argument se týká sekvence událostí posledního zářijového týdne roku 1938. Jeho kritika směřuje k mylnému uvádění příčinné souvislosti mezi národním vzepětím po přijetí britsko-francouzského ultimáta a demisí vlády s následným jmenováním nového předsedy, generála Syrového, jako symbolu vůle k boji.¹⁴⁴

Podle Tesaře z protokolu zasedání vlády 21. září, na němž se jednalo o ultimátu, jasně vyplývá, že vláda svou demisí už předem připravila. Dále se zde rozhodlo o nezbytné „kontinuitě“ vlád, což v praxi znamenalo, že odstoupivší ministři se i nadále účastnili

¹⁴⁰ Text se dostal indiskrecí na veřejnost, jeho autor jeho publikování sám neinicioval.

¹⁴¹ KOLDINSKÁ, Marie a Ivan Šedivý. „Pořádně to chlapy změni, když opouštěj' opevnění“: Variace mnichovského mýtu. In: Dějiny a současnost [online]. Zář 2007 [cit. 26. 4. 2019]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/9/-poradne-to-chlapy-zmeni-kdyz-opoustej-opevneni-/>

¹⁴² TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex: jeho příčiny a důsledky*. Praha: Prostor, 2000. Obzor. ISBN 80-7260-035-4, s. 11.

¹⁴³ Tamtéž, s. 12.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 18.

zasedání nové úřednické vlády, jejíž jmenování předtím sami navrhli. Tento krok byl zdůvodněn údajnou nemožností svolat parlament a nově jmenovaná vláda tak operovala bez jakéhokoli ústavního oprávnění ze strany obou komor. „*Rozhodovali tedy titíž, které pryj generální stávka a demonstrace svrhly.*“¹⁴⁵ O návrhu přijetí ultimáta se navíc nijak nehlasovalo a protiústavnost jeho přijetí byla vyřešena právě demisí předešlé vlády. Klíčovým momentem je pak skutečnost, že po nástupu Syrového vlády 22. září a po vyhlášení mobilizace den poté nikdy nebyla odvolána kapitulace vlády předchozí, totiž přijetí ultimáta o postoupení území s více než 50 % německého obyvatelstva. „*Syrového vláda s platností neústavního aktu své odstoupivší předchůdkyně po celou dobu své existence počítala – kromě několika prvních hodin po vyhlášení mobilizace, snad.*“^{146,147}

Otázka sovětské pomoci

Dalším z motivů mnichovského mýtu jsou úvahy o možné sovětské pomoci. V tomto kontextu Tesař nejprve upozorňuje na kontinuitu sovětské politiky, z které je patrný sovětský státní zájem: destabilizace zahraničního světa byla základním a trvalým cílem sovětské politiky. Přestože lze z některých výkladů vyrozumět jinak, podle Tesaře se SSSR *velmi* vkládal do československé krize, což dokazuje na řadě všeobecně známých skutečností.¹⁴⁸

Podle Tesaře je otázka, zda by SSSR přišel na pomoc, falešná předně proto, že ze strany Československa takto podle něj vůbec nestála. Ve skutečnosti se s pomocí SSSR počítalo pouze v podobě, v jaké byla poskytnuta. S reálnou pomocí někdejší vláda vůbec nekalkulovala a v jejím podání šlo pouze o diplomatickou aktivitu; hypotetická pomoc tehdy byla hlavně kartou v mocenské hře, nikoli válce. „*Nejenom, že vláda nepředložila Sovětům žádnou výslovnou žádost ‚nad závazky‘, ale zmrazovala jak náznaky sovětské ochoty jít dále ve válce slovní, tak i předchozí snahy připravovat vojenskou kooperaci.*“¹⁴⁹ Prezident Beneš „*brál sovětskou kartou, ale snažil se to dělat opatrně. A to nikoli z obav před sovětizací, nýbrž kvůli pověsti ČSR zejména v očích britských konzervativců. Bylo třeba čelit obvinění, že ČSR otvírá Sovětům dveře na Západ.*“¹⁵⁰ Skutečnost, že se nikdy nejednalo o konkrétní podobě případného vojenského

¹⁴⁵ TESAŘ, 2000, s. 19.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 22.

¹⁴⁷ Tesař dokresluje podobu této podle jeho slov „slavné československé demokracie“ některými prohlášeními tehdejších politiků. Proti svolání parlamentu byl například ministr Bechyně: „*Nelze připustiti agitační řeči parlamentu*“. Další citát se týká tisku, kterému bylo „bez skrupulí zabráněno, jakoby z důvodu státního zájmu, aby podal reálný obraz situace“. Předseda sociální demokracie Hampl tehdy „*souhlasil s umírněným informováním veřejnosti*“, je ale podle něj „*nutno naprosto usměrnit tisk a jiné projevy*“ (TESAŘ, 2000, s. 20).

¹⁴⁸ Blíže viz strany 24–29.

¹⁴⁹ TESAŘ, 2000, s. 31.

¹⁵⁰ Tamtéž.

zásahu, podle Tesaře potvrzuje to, že se skutečnou válkou se na našem území vážně nepočítalo.¹⁵¹

Opevnění a obranná koncepce

Třetí pilíř Tesařových závěrů se týká pohraničního opevnění, které po válce mnohokrát sloužilo jako kulisy propagandistických filmů. V souvislosti s ním Tesař identifikuje dva kritické momenty: za jakých okolností a především kdy se začala opevnění stavět a jaký byl jejich konkrétní účel.¹⁵²

Za první kritický moment Tesař považuje zanedbání válečných příprav a opevňovacích prací. Stavba obranného systému totiž byla zahájena až koncem léta 1936, tedy v době, kdy se měla podle Benešovy výzvy nejvyšším vojenským činitelům z roku 1932 chýlit k závěru. Nejenže tak v kritické chvíli nebyla opevnění dokončena, ale jeho výstavba byla ještě v počátcích. A tato nehotovost celého systému do velké míry znehodnocovala i to, co postaveno bylo.¹⁵³

Druhým závažným aspektem je zřejmý rozpor mezi přijatou obrannou koncepcí a skutečnou výslednou podobou československých opevnění. Vzhledem k neudržitelné a značně nevýhodné geografické podobě státu se v případě obrany Československa nabízely v zásadě dvě možnosti: pevná kruhová obrana soustředící se na jádro státu (Čechy a Praha), která by umožnila zkrátit frontu a soustředit síly na co nejmenší prostor, nebo obrana založená na předpokladu, že armáda nejprve ustoupí do východní části státu, přes Moravu až na Slovensko, kde při uchování jádra sil vytrvá až do chvíle, kdy do války vstoupí další mocnost(i), čímž se vyrovná poměr sil, a může tak dojít k protiofenzivě.¹⁵⁴

Pro přípravu obrany ČSR byla zvolena druhá z variant. Zatímco však existoval tento závazný plán, na nějž navazovala všechna další dílčí rozhodnutí, objevuje se v jeho realizaci „řada řešení, která jako by vycházela z koncepce úplně opačné, nikde nevyslovené – z představy úporné obrany Čech.“¹⁵⁵ Pro příklad: koncepce předpokládala na české hranici pouze styčná opevnění schopná samostatné obrany umístěná v hlavních směrech, jejichž cílem bylo nepřítele zpomalit a pozdržet po nezbytnou dobu, a umožnit tak zbytku vojska evakuaci na východ. Zcela v rozporu s tímto plánem však bylo současně vybudováno souvislé pásmo opevnění podél větší části české hranice, které by ve výsledku poutalo tolik vlastní síly, že

¹⁵¹ TESAŘ, 2000, s. 32.

¹⁵² Tamtéž, s. 33–34.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 36.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 39.

by nezbylo mnoho vojska, které by mělo být vyvedeno pryč z Čech. Navíc tato „nákladná stavba souvislé linie znamenala připravovat obranu členěnou do hloubky. (...) Úsilí se soustředilo na obranu jedné čáry, kterou by nepřítel snadno prolomil.“¹⁵⁶ Linie pevností byla stavěna tak, že se soustředila na obranu co možná největšího území a tím se její délka protahovala donekonečna. Tato skutečnost tak vylučovala přesně ten cíl, kvůli kterému byl systém budován.¹⁵⁷

Všechna přijatá řešení pak od základu vyvrátil anšlus Rakouska, který Německu poskytl volný vstup do Československa směrem od Vídně. V těchto místech však až do anšlusu nebylo postaveno jediné opevnění a „co nejhorší, scházela vůbec představa, co by se mělo dělat, kdyby tato eventualita nastala. Prostě se s ní vážně nepočítalo.“¹⁵⁸ Na anšlus tak Československo reagovalo urychlenou výstavbou obranných opatření také na rakouské hranici, které bylo pochopitelně pouze provizorní a nemohlo být pro nepřítele vážnou překážkou. Současné tím byl již definitivně pohřben plán ústup-protiofenzíva, neboť po obsazení všech pevností by nebylo, koho evakuovat. Co je ale podstatné: „Původní koncepce přitom odmítnuta nebyla a plán obrany se nadále, aspoň předstíraně, zakládal na ní.“¹⁵⁹ Z výše popsaných důvodů československé opevnění podle Tesaře „slouží jedině k natáčení propagandistických filmů na téma ‚zrady zvon‘, jinak jsou úplně k ničemu, a to i na hranici oficiálně považované za nepřátelskou.“¹⁶⁰

V kontextu přijaté koncepce počítající s ústupem na východ upozorňuje Tesař mimo jiné na katastrofický stav někdejší infrastruktury, převážně silnic a železnic. Zanedbáno bylo vybudování přímé a rychlé trati přes Českomoravskou vysočinu, která však byla pro provedení manévru stěžejní. Jiné již vybudované úseky neměly přirozenou návaznost a zcela se zapomnělo také na přípravy k jejich zničení v potřebné chvíli. I tento fakt podle Tesaře dokládá „iluzornost věci o branném odporu.“¹⁶¹

Armáda

Dalším významným mýtotočným prvkem je podle Tesaře „skvěle připravená a vyzbrojená armáda na hranicích útočníka“, předně pak představy o její kvalitě, vybavenosti a především schopnosti postavit se v roce 1938 nacistickému Německu. Tesař předkládá poněkud odlišný obraz tehdejších československých ozbrojených sil; kromě nedostatku moderní techniky zmiňuje některé momenty v průběhu mobilizace, které svědčí o tom, na co

¹⁵⁶ TESAŘ, 2000, s. 40.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 41.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 42.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 43.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 59.

poukázal již dříve, totiž že se skutečnou válkou se nepočítalo.

Tesař předně zmiňuje „*charakteristický podvod ex-post-vybrávačů války*“.¹⁶² Ti podle něj srovnávají nesrovnatelné: počty plně mobilizovaného československého vojska a manévrujících sil německé armády. Podle Tesařových údajů mělo Německo v záříjové krizi celkem cca 1,5 milionu vojáků, kteří byli nasazeni v manévrech kolem československých hranic; Německo nemobilizovalo, nebylo mu toho třeba: i tak byla převaha nad plně mobilizovaným československým vojskem „*zřetelná i v počtech – a v materiálu byla drtivá*“.¹⁶³ Německý mobilizační plán totiž pro daný rok počítal s 3,3 miliony vojáků jen pro pozemní vojsko.¹⁶⁴

Co se materiálu týče, opevňování v letech 1936–1938 „*upoutalo všechny natolik, že se zapomnělo skoro na všechno ostatní. V kritické chvíli se pak nedostávalo bezmála všeho, včetně některých zbraní masově v ČSR vyráběných*“.¹⁶⁵ Dokonalá pak byla podle Tesaře pouze výzbroj tradičních druhů vojska: pěchoty a dělostřelectva. Kriticky zaostávala především mechanizace – tanky, vozidla, letadla.¹⁶⁶ Stejně tak neměla československá armáda dostatek protiletadlových baterií, celkové zásoby leteckých bomb byly oproti těm německým mizivé¹⁶⁷ a nebyly připraveny ani zásoby leteckého benzínu.¹⁶⁸

Technická (ne)vybavenost armády je však pouze jedním z problémů: Tesař se pozastavuje také nad samotným průběhem mobilizace. Známy fakt, že Hitler do „závěrečného cvičení“ nijak nezasáhl, podle něj samo o sobě „*nasvědčuje Hitlerově jistotě buď o tom, že jde o pouhou hru, anebo že mu československá opatření a strategická výhoda, kterou Čechům zadarmo dává, nemohou způsobit vážnější obtíže*“.¹⁶⁹ Závažné jsou podle Tesaře další okolnosti mobilizace, především pak to, že Československo sledovalo při mobilizaci dřívější – předanšlusový – plán a jeho dílčí řešení – „*ta se však s anšlusem stala čistě absurdní*“.¹⁷⁰ Ze čtyř Tesařem popisovaných skutečností zmiňujeme dvě: za prvé to, že stanoviště hlavního velitelství armády bylo zcela nelogicky přesunuto do Vyškova, nyní krajně ohroženého útokem z jihu, za další pak to, že podle původního plánu na zdržovací boj bylo vojsko rozděleno na dvě části (na ty, kteří

¹⁶² TESAŘ, 2000, s. 44.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Proti 3200 lehkých a středních německých tanků by stálo celkem 418 „tančičků“ a lehkých tanků, které byly po staru chápány pouze jako jezdeckvo. Stejně tak vozidla byla ve velmi špatném stavu, navíc jich nebyl dostatečný počet. Německých letadel bylo podle Tesařem zmiňované studie pravděpodobně kolem 4000 oproti 1300 československých strojů, z nichž jen několik desítek mohlo obstát proti těm německým (TESAŘ, 2000, s. 45).

¹⁶⁷ TESAŘ, 2000, s. 47.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 60.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 48.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 50.

měli obsadit pevnosti a ty, kteří měli uskutečnit náročný, ústupový manévr), kvalitní ročníky však byly přiděleny do skupiny první a k ústupu na východ byly ponechány síly z vojenského hlediska druhořadé.¹⁷¹ Také na základě těchto skutečností se Tesař domnívá, že se sice „počítalo i s válkou jako krajní možností, ale že nebyla považována za pravděpodobnou.“¹⁷²

Psychologická válka

O konfrontaci v září 1938 nerozhodovaly pouze reálné počty vojenského materiálu, zbraní nebo letadel. Celková síla každé armády se ve skutečnosti zakládala na její síle blufované a právě mnichovská krize byla prvním velkým střetnutím této psychologické války vedené hitlerovským Německem. Existoval-li markantní rozdíl mezi německou a československou armádou v materiálních počtech, tím větší byla propast mezi představiteli obou těchto zemí ve schopnosti vést psychologickou válku a ovlivňovat zahraniční veřejné mínění.

Německo si vedlo obratně nejen v prezentaci, ať už skutečné či domnělé, velikosti své armády před zraky světa. Stěžejním úspěchem Hitlerovy psychologické války bylo, že Německo dokázalo sporu s Československem přisoudit v mezinárodním povědomí podobu „střetnutí o mír“, která mu v této hře umožnila využít zásadních trumfů; především hořké evropské zkušenosti první světové války. Západ se za každou cenu chtěl vyhnout dalšímu ozbrojenému konfliktu a naléhal na Hitlera, aby užil mírových prostředků. Všechny Hitlerovy kroky v rámci československé krize byly považovány Británií za mírové, přestože šlo ve skutečnosti o vojenské vydírání. Slovy a propagandou Hitler dosáhl, čeho chtěl. Právě v tom mu Československo nebylo schopno čelit – nedokázalo konfliktu vtisknout „podobu střetnutí o obecnější ideály, jako uspořádání státu, lidská práva apod.“¹⁷³

Hitlerův úspěch v psychologické válce vytvořil pro Československo situaci, ve které pro něj bylo podle Tesaře v každém případě lepší do konfliktu nevstoupit: „Kdyby šlo Československo do války, osamělé nebo koaliční, byla by jeho pozice vždy horší, než když se jí vyhnulo. Československo bylo totiž ve veřejném mínění světa viníkem krize, a bylo by tedy i viníkem války.“¹⁷⁴ Tento nepodstatný fakt, na který neupozorňuje pouze Tesař, byl podle něj vedle „nepřiměřenosti československého vojska druhým činitelem, který znemožnil československý ozbrojený odpor.“¹⁷⁵

Závislost na Francii

Jako jeden z faktorů, který podstatnou měrou formoval československé politické prostředí,

¹⁷¹ TESAŘ, 2000, s. 50.

¹⁷² Tamtéž, s. 49–50.

¹⁷³ Tamtéž, s. 67–68.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 68.

¹⁷⁵ Tamtéž.

a byl jednou z příčin vývoje vedoucího k Mnichovu, označuje Tesař patologickou závislost na Francii. Spojenectví Československa s Francií nepovažuje za běžný spojenecký vztah, jako tomu ve vztahu k Francii bylo například v případě Polska, nýbrž za servilní podřízenost satelitu vůči mocnému protektorovi. Ne však z důvodů vnějších, ale čistě vnitropolitických, svědčících o naprosté nevyzrálosti československého politického prostředí, jehož podstatou byl klientelismus, nízká politická kultura či „*podprůměrnost politického personálu*“.¹⁷⁶ Fixace na Francii byla především projevem nízkých stranických zájmů, neboť „*francouzská prestiž činila ty, kteří se k ní hlásili, jakoby nezranitelnými ve vnitřní politice*“.¹⁷⁷ Beneš, jakožto tehdejší hlava státu podílející se na této politice, však nepatřil k „*obludným aparátům, které si rozparcelovaly československý stát*“ a byl naopak „*po celých dvacet let v neúspěšném boji s partokracií a blbokracií*“.¹⁷⁸ Jeho motivy byly tedy podle Tesaře jiné: „*V tomto konfliktu s partajemi a blbokracií, která samozřejmě vyrůstala z daného stavu politické kultury a společnosti, používal metod, které zbývaly (jak on to viděl) tam, kde se nedostávalo občanství: zákulisních intrik, autoritativních rozhodnutí za zády veřejnosti – a blufování francouzskou silou*“.¹⁷⁹

Beneš navíc podle Tesaře zajišťoval na konci 30. let právě mimo jiné připomínáním autority a vlivu Francie v tehdejší československé politice převahu protiněmecké, demokratické strany. Závažným (Benešovým) problémem byl totiž fakt, že na podzim roku 1938 měly strany veřejně usilující o dohodu s nacistickým Německem těsnou nadpoloviční většinu v československém parlamentě. Proti představám „lidu, který chtěl bojovat“ hovoří stejně tak fakt, že „strany válečné“ dosáhly přízně pouze cca 20 % voličů. Právě tyto skutečnosti jsou podle Tesaře důvodem, proč se Beneš uchyluje k intrikám a obcházení parlamentu: „*chce-li dosáhnout, aby kapitulace před Německem byla nikoli úplná*“.¹⁸⁰ Z týchž důvodů také manipuluje s vládou, neboť nejméně polovina z ní byli „totální kapitulanti.“ Tesař tím netvrdí, že se v národě nenacházela vůle k boji, pokud však, nebyla tato skutečnost dostatečně reflektována v rozdělení sil v rámci klíčových institucí.

Psychologická účinnost naprosté závislosti na Francii se zakládala podle Tesaře především

¹⁷⁶ TESAŘ, 2000, s. 73–74.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 74. Jedná se o úryvek z komentáře Huberta Beuve-Méryho (dopisovatele pařížského večerníku *Le Temps*, který schvaloval mnichovskou dohodu), který Tesař cituje jako vyjádření „všeho podstatného o předmnichovské republice a příčinách jejího pádu.“: „(...) *Fungování stran, gigantických ekonomicko-politických organizací, které byly naprosto v moci sekretariátů, zabraňovalo jakékoli obnově a omlazení a znechucovalo lidi s nejlepšími úmysly. Rozdělení nejdůležitějších veřejných úřadů mezi tyto strany prohlubovalo sklerózu státu a povzbuzovalo parazitismus partajních klientel. (...) Ani velcí šéfové nebyli bez chyb... Bylo chybou chtít za každou cenu zakrývat obyvatelstvu slabosti Francie, a tudíž i politiky příliš o ni opřené. (...) Byli bychom poslední, kdo by měli tuto naivní důvěru kritizovat, kdyby do ní nebyly někdy přimíseny nízké stranické zájmy. Neboť francouzská prestiž činila ty, kteří se hlásili k nám, jakoby nezranitelnými ve vnitřní politice*“ (TESAŘ, 2000, s. 73–74).

¹⁷⁸ TESAŘ, 2000, s. 75.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 76.

na prosté pragmatické kalkulaci, „co nám přijde levněji“. Proto je podle něj naprosto skandální mluvit o „zradě Francie“ s vědomím obrovských francouzských vojenských výdajů, které byly v absolutním nepoměru s těmi československými. To svou obranu fatálně zanedbalo a podle Tesaře vypočítavě spoléhalo na Francii, že Československo ubrání. „*Že se jí do toho nechtělo, to je pak ta zrada.*“¹⁸¹ Tento svůj názor dokládá Tesař citací premiéra Hodži na zasedání vlády na jaře 1938: „*Naše politika dnes musí být jediná. Držet se Francie a Anglie za šos jako klíš'ata a nepustit je, i když se budou snažit vyklouznout.*“¹⁸²

Československá politika appeasementu

Politika appeasementu západních mocností je jakýmsi průvodním znakem předmnichovského vývoje. O čem se hovoří již méně, je přístup Československa k hitlerovskému Německu v letech před Mnichovem, které stejně jako jednání Británie a Francie vykazovalo podle Tesaře především snahu si Německo všemožnými způsoby usmířit. Podle Tesaře je „*appeasementství příčinou, proč si Československo nedovolilo vést ideologickou válku s Německem a nacismem pod heslem demokracie a lidských práv.*“¹⁸³ Československo svým nijakým stanoviskem vůči totalitní ideologii rozpínající se vedle za německými hranicemi, jakož i přístupem ke svému menšinovému obyvatelstvu, napomohlo právě tomu vývoji, který se mu nakonec stal osudným. „*Československá vláda mocenskými prostředky (cenzurou) prosadila výrazně nacionální (a nikoli obecně demokratický!) rámeček konfliktu, jak si to přáli nacisté.*“¹⁸⁴

Vítězství nacismu nemuselo být podle Tesaře mezi Sudetskými Němci tak velké, kdyby bylo pravdivě informováno o nacismu jako systému (což bylo s odkazem na „vměšování se do vnitřních německých věcí“ potlačováno) a hlavně pokud by byla praktikována skutečná podpora demokratických Němců žijících na území republiky, kterých bylo skoro 400 000.¹⁸⁵ Tím, že československá vláda přijala zásadu, „*že henleinovci jsou jediným oprávněným mluvčím Sudetoněmců, akceptovala totalitní ideu o národnosti jako jednom celku (...).*“¹⁸⁶ To, že Beneš jednal výhradně s henleinovci a nebyla prosazována rovnost německých stran, bylo dáno právě tím, že „*za žádnou cenu nechtěl nacisty rozběsnit. Chtěl si je totiž usmířit.*“¹⁸⁷ Československo tímto jednáním přišlo podle Tesaře jednak o taktickou výhodu ve vztahu k Německu a jednak o příležitost získat výhodnou pozici ve veřejném mínění Západu.

¹⁸¹ TESAŘ, 2000, s. 78.

¹⁸² Tamtéž, s. 78–79.

¹⁸³ Tamtéž, s. 81.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 82.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 81.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 82.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 83.

Československá výzbroj v rukou Němců

Poslední bod Tesařovy argumentace se týká československých tanků, které měly „rozsévat hrůzu po Evropě v letech 1939–1941, neboť se odstoupením pohraničí v důsledku podpisu mnichovské dohody dostaly do rukou Němců“ – tot’ podle něj obecně přijímaný názor. Podle zdrojů, které ve své studii Tesař uvádí, se však počty československých tanků a další výzbroje, kterou německá armáda disponovala právě v letech západního tažení, neshodují s údaji uvedenými v dokumentaci československého hlavního velitelství z let před Mnichovem. Tento zjevný rozpor má podle Tesaře „*prosté, velmi české vysvětlení: tento materiál, zejména právě tanky, nebyly totiž ještě k dispozici v době zářijové mobilizace (tehdy byly pouze v prototypch nebo plánech), ale byly již k použití proti Polsku o rok později.*“¹⁸⁸ Předání československého materiálů do rukou Nacistů tedy nemůže být spojováno výhradně s Mnichovem. Mnichovské rozhodnutí totiž znamenalo vydat neporušené pevnosti, nikoli však zbraně – samozřejmě kromě v pevnostech zabudovaných kulometů a děl.¹⁸⁹

Ve chvíli, kdy se v říjnu 1938 ukázalo jako nepochybné, že Československo upadne do závislosti na nacistickém Německu, bylo podle Tesaře zcela žádoucí, aby v takovou chvíli byly zrušeny všechny státní zakázky na výzbroj – bylo samozřejmou povinností pomnichovských vlád, aby se postaraly o to, aby do německých rukou upadlo co nejméně z československého válečného materiálu. Stejnou povinností to bylo pro správy všech československých zbrojovek. Ani v jednom z případů se však podle Tesaře nenašel nikdo, kdo by takto jednal. Československá vláda dokonce ještě před 15. březnem odprodala své vojenské „přebytky“, zejména těžkého dělostřelectva, Německu.¹⁹⁰

Ani v rámci československé armády se nenašel jediný náznak pokusu o organizované zničení vojenského materiálu (jediným krokem bylo přezení archivu vojenského zpravodajství do Británie). Tento fakt podle Tesaře svědčí o mravní podprůměrnosti československých představitelů a morálním zhroucení armády a je také skutečným důvodem, proč československé tanky „rozsévaly hrůzu po Evropě“.¹⁹¹

1.2.2.2 Polemika

Nutno zmínit, že se Tesařova studie neseťkala jen s pozitivními ohlasy a ne všemi jsou jeho závěry akceptovány. Například historik Vít Smetana soudí, že „*dokázal některé věci dobře popsat*“, odmítá ale Tesařovu interpretaci Benešových kroků jakožto diplomatického

¹⁸⁸ TESARĚ, 2000, s. 99.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 100.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 101–102.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 103.

vítězství¹⁹²: „Pro Beneše byl ten zážitek z Mnichova velká porážka, otřes a hovořil o zradě Francie.“^{193,194} Historik Milan Hauner zase soudí, že Tesař „rozmnožuje řady zrádců do nekonečna“ a opravuje jeho základní premisu, o níž soudí, že není správná: „Tesař a jiní autoři posedlí metafyzickým fenoménem „zrady“ nepostřehli, že Beneš na samém začátku hovořil o dvou zradách. (...) Československo nestálo koncem září před alternativou bojovat, či kapitulovat (...), ale zradit zemi, nebo být zrazeni.“¹⁹⁵ Tesařovu práci zmiňují ve svém článku také Marie Koldinská a Ivan Šedivý. Podle nich jsou jeho vývody faktograficky nesprávné: „O radikální dekonstrukci mýtu, nepodloženou ovšem historickými fakty, se ve své esejí z roku 1989 Mnichovský komplex, čili Příspěvek k etologii Čechů pokusil enfant terrible české historiografie Jan Tesař.“¹⁹⁶

Jedním z výrazných kritiků je pak vojenský historik Pavel Šrámek, který ve svých textech rozsáhle mapuje stav československé armády na podzim 1938. Na konkrétních historických faktech dokládá, v jakých bodech týkajících se „naprosté nepřipravenosti“ republiky podle něj Tesařova argumentace selhává. Šrámek Tesařovu studii zpochybňující dosavadní výklady Mnichova považuje za „zajímavý a potřebný nápad, neboť historická diskuse u nás není příliš častým zjevem“, podle něj však tento počín „výrazně znehodnotil autorův svérázný styl a hlavně velké množství zásadních chyb a omylů, které knihu po faktografické stránce zařadily mezi nejhorší práce o Mnichovu 1938 v české historiografii. (...) Tesařův na první pohled logický závěr, že Československo nebylo na válku materiálně ani morálně připraveno a že tvrzení o odbodlání k boji je jen mýtem a lží, je bobužel zcela nevěrohodný a neoprávněný.“¹⁹⁷ Za mylné považuje například tvrzení o zanedbání válečných příprav, nedostatečné výzbroji nebo nelogické podobě opevnění.¹⁹⁸

Cílem práce není hodnotit, nakolik se východiska Tesařovy práce zakládají na přesných historických faktech. Lze konstatovat, že kritika se většinou dotýká pouze dílčích argumentů a tyto případné chyby či nepřesnosti v Tesařově interpretaci historických skutečností nutně nediskreditují jeho práci jako celek. V tomto smyslu se o Tesařově práci

¹⁹² K tomu více viz další kapitola.

¹⁹³ BÍČ, S termínem zrada bych šetřil, 2018, s. 37.

¹⁹⁴ Tesař však netvrdí, že by Beneš ve svých pamětech o zradě Francie nehovořil. Termín „zrada“ má však podle Tesaře v Benešově výkladu jiné konotace, než jak je chápán dnes: zradou bylo, že Československu byla před zraky světa vnucena téměř kapitulace, nikoli jen kompromis s Hitlerem, jak očekával – nemá však na mysli samotnou podstatu mnichovské dohody. A především pak, Beneš psal podle Tesaře své vzpomínky záměrně tak, aby nepoškodil mýtus, pokud však historik čte mezi řádky, pravdy se podle něj dobere.

¹⁹⁵ HAUNER, 2004, s. 226.

¹⁹⁶ KOLDINSKÁ, Marie a Ivan Šedivý. „Pořádně to chlapy změnil, když opouštěj' opevnění“: Variace mnichovského mýtu. In: Dějiny a současnost [online]. Zář 2007 [cit. 2. 5. 2019]. Dostupné z: viz první citace.

¹⁹⁷ ŠRÁMEK, Pavel. Obrannyschopnost Československa v roce 1938. (Poznámky k názorům o nepřipravenosti na válku). Český časopis historický. Praha: Historický ústav AV ČR. 2005, **103**(1), 128–139, s. 128.

¹⁹⁸ Srov. ŠRÁMEK, Pavel. Československá armáda na podzim 1938. In: Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. Ekonomika, právo, politika. ISBN 978-80-86547-68-8, s. 107–116; ŠRÁMEK, Pavel. Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1848-7; ŠRÁMEK, Pavel. Mnichov 1938 a česká společnost. In: Armada.vojenstvi.cz [online]. 22. 1. 2004. [cit. 2. 5. 2019]. Dostupné z: http://armada.vojenstvi.cz/nazory_7.htm.

vyjádřil například historik Petr Koura, který se podílel na filmu *Ztraceni v Mnichově*¹⁹⁹: „*Když jeho (Tesařovo) jméno a třeba zrovna Mnichovský komplex nadhodíte před některými historiky, začnou podobně jako v případě Boběmy řešit detaily typu, že někdo přišel za Benešem dopoledne, a ne odpoledne, a na jejich základě se pak sbodí i celek – totiž že převažující interpretace Mnichova jako Benešovy prohry a národní tragédie je pobodlná, ale mylná a zavádějící.*“²⁰⁰ Navzdory kontroverznosti Tesařovy studie budeme i nadále považovat koncept mnichovského mýtu za relevantní teoretický rámec pro analytickou část práce a pro její účely jej dále blíže definujeme.

1.2.2.3 Konceptualizace mnichovského mýtu

České trauma z mnichovské dohody a toho, co následovalo, je podle Tesaře zcela iracionální – nemá základ v reálných historických faktech. Srovnání jednotlivých dějinných skutečností zasazených do kontextu s jejich obecně přijímaným výkladem, který je podle Tesaře pokřiven ve společnosti hluboce zakořeněným mýtem, bylo předmětem kapitoly 1.2.2.1. Všechny osm bodů Tesařovy interpretace mnichovských událostí podle něj hovoří o absurditě úvah o tzv. mnichovské zradě a o tom, „zda jsme se tenkrát měli bránit“. Tyto podle něj „pseudoproblémy“ zakrývají meritum věci: skutečné problémy, kterými by se měl národ zabývat. Závažné otázky spjaté s národní kulturou, demokracií nebo podstatou „česství“ jsou však společnosti zakryty právě tím, co Tesař nazývá „mnichovským mýtem“.

Prvotní příčiny zrodu mnichovského mýtu je nutno hledat již v období samotných mnichovských událostí. Podle Tesaře to byl totiž sám Beneš, z jehož podnětu mýtus ve své prvotní podobě vznikl. Z jeho výkladu vyplývá, že kompromis s Hitlerem byl skutečně Benešovým cílem, a to cílem opodstatněným v kontextu tehdejší mezinárodní situace a do důsledku promyšleným. Jeho postup byl jediným spolehlivě účinným řešením, nemělo-li Československo zcela zaniknout, ale naopak mít následně šanci na obnovu v předmnichovských hranicích. Navzdory četným Benešovým kritikům jeho kroky podle Tesaře dávají logiku a byly jeho diplomatickým vítězstvím.²⁰¹

Tesař popisuje, že součástí Benešova plánu byl také vědomý podnět ke vzniku mnichovského mýtu, neboť střetnutí představ o bojeschopnosti Československa s krutou realitou by muselo vyvolat krizi z deziluze i mezi těmi, co bojovat chtěli. „*Hlavní důvod, proč se všechno barví na růžovo, je prostě strach, že po poznání pravého stavu věci se veškerý lid zhroutí.*“

¹⁹⁹ Snímek Petra Zelenky z roku 2015, který je inspirován Tesařovým výkladem Mnichova.

²⁰⁰ VLASÁK, Zbyněk. S kritikou musíte počítat. Petr Koura o Bohémě, Janu Tesařovi a potápkách. In: Novinky.cz [online]. 10. 3. 2017 [cit. 3. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/431631-s-kritikou-musite-pocitat-petr-koura-o-boheme-janu-tesarovi-a-potapkach.html>

²⁰¹ Konkrétní Benešovy kroky s jednotlivými důvody jeho konání viz TESAŘ, 2000, s. 84–92.

*Prezident, jak již řečeno, nemínil lid vést na porážku, ale dobře cítí, že situace je ještě vážnější – že jde o to, zda psychické síly toho lidu budou stačit na plán, který si on předsevzal a který zahrnuje na samém začátku velmi ošklivý ústup a potom vytrvalou věrnost principům nezávislého a demokratického státu.*²⁰²

Mýtus tento problém podle Tesaře vyřešil, a to jak pro danou chvíli, tak pro období následující, kdy byl potřeba rovněž. Díky Benešovu postupu se „*nekonal debakl, nenastaly jeho důsledky, to znamená především mravní, nerozdělil se národ a nevzniklo mravní trauma ze snadného zhroutení, které by muselo být těžké a dlouhodobé.*“²⁰³ Národ jednoduše „*chtěl bojovat, ale nebylo mu to zkrátka umožněno...*“. V tomto smyslu je jeho účinek dvojitý: dává jak satisfakci těm, kteří bojovat skutečně chtěli, a stejně tak funguje jako alibi pro tu většinu, která se válce chtěla vyhnout. Mýtem byl vyřešen nejen vnitřní problém na státní úrovni, ale poskytl zároveň Československu zbraň na poli mezinárodním; Mnichov podle Tesaře radikálně proměnil vnímání Československa v očích světového mínění. Československo získalo v demokratickém světě autoritu a pozici těch, kdo byli Hitlerovi prvním nepřítelem, a kdo se (údajně) s ohledem na druhé a v zájmu míru vzdali, přestože chtěli bojovat.²⁰⁴

Tesařovy úvahy nekončí tímto konstatováním. Rozbor historických okolností vzniku mýtu završuje hledáním jeho kořenů v české kultuře a národním charakter. Podle něj „*mýtus tkví svými kořeny hluboko v povaze české kultury, navazuje na ně.*“²⁰⁵ Na fenoménu mnichovského mýtu ukazuje, na jakých principech staví a funguje česká společnost a představuje právě ty znaky „česství“, které mnichovskému mýtu daly vzniknout a díky nimž funguje dodnes. Centrálním znakem české povahy je obliba „traumatizujícího tématu“, které je ale v české podobě pouze „kvazi“, postrádá reálný základ a vyniká svou banalitou. Na to navazují již od samého začátku české politiky její slogany, které respektují národní vkus, „*národní stylizaci založenou na lži. (...) Čím méně se tu opravdu válčí, tím křvelačnější básničky se píší, čím méně je ochoty jít do žalářů (a čím méně jsou těžké), tím zvůčnější jsou rýmy o popravcích kolech.*“²⁰⁶

Jako zásadní problém Tesař identifikuje absenci občanské společnosti. Česká kultura je „*vytvářena úžasné obětavými jedinci, kteří u nás nabrazují dlouholetou systematickou práci celých sociálních skupin. ‚Lid‘ nečinně přiblíží, ubíjí je – a potom dokáže jedním dechem přisvojit si jejich dílo jako svou vlastní zásluhu, jako své vlastní alibi – a je samé ztratit za nedostatky tohoto díla. To je opravdová tragika české banality.*“²⁰⁷ Mnichovský mýtus podle Tesaře navazuje na předchozí

²⁰² TESAŘ, 2000, s. 94.

²⁰³ Tamtéž, s. 96.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 95.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 12.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 108.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 109.

tradice (lipanská, bělohorská báje), kterými byl zdůvodňován úpadek národa a viditelné zaostávání demokracie. Na rozdíl od nich však nepodněcuje aktivitu, ale pouze „převádí všechno do ‚kdyby‘, do nevyplněných přání, ta mu postačují.“²⁰⁸ Všechny slabosti národa jsou jím zamlčeny, přičemž viníkem našeho neštěstí jsou ti druzí. Funkcí mýtu je podle Tesaře útěcha, která umožňuje překonat krizi vlastního sebevědomí.²⁰⁹

Potud krátký nástin příčin vzniku mnichovského mýtu, jeho reflexe v národní kultuře a společenské funkce, kterou zastává. Na základě jeho výkladu definujeme mnichovský mýtus jako *zřetelný obraz mnichovských událostí vžitý v českém národním povědomí, který má za následek tzv. mnichovský komplex – iracionální trauma jako „bezmála jeden z identifikačních znaků češtní“*.²¹⁰ Jeho základními složkami jsou tyto tři Tesařem vymezené aspekty:

- Zklamání z tzv. zrady Západu,
- memento zhroucení československého státu,
- motiv „lidu, jenž chtěl bojovat“.

Tesař koncipuje mnichovský mýtus, jak jej vysledoval v kultuře, literární produkci aj. před rokem 1989. Samotný mýtus tak má podle Tesaře dvě různé variace, v nichž se tyto aspekty objevují, pokaždé však s jinými konotacemi: „komunistickou“ a „emigrační“. Zklamání ze zrady Západu sloužilo v režimním podání jako argument, proč se Československo má orientovat na Východ (SSSR je vykreslen jako protektor, který jediný nás chtěl hájit), zhroucení státu je interpretováno jako „zrada buržoazních politických představitelů“ a v čele bojechtivého lidu stojí komunisté. Podle Tesaře tato obdoba mýtu zůstala přitažlivá po celých padesát let komunistického režimu také proto, že režimní výklad postupně nabídnul jeho různé obměny – například v přístupu k Benešovi, jak bylo již výše popsáno. Nejsilnějším motivem byl po celou dobu „zrádný Západ“ v kontrastu s velebeným SSSR, jakožto zachráncem státu.²¹¹

V případě emigračního výkladu jsou složky mýtu stejné, jako u interpretace komunistické, „mytické síly“ jsou však rozděleny pochopitelně jinak: Západ sice zradil, ale jen kvůli neporozumění (nedoceníl nás), kdežto skutečnou zradu spáchal SSSR, neboť nechtěl Československo bránit a stejně jako v komunistické verzi je tu tak zdůrazněna nezbytnost protektora. Zradu buržoazie nahrazuje v tomto podání zrada Benešova (zradil i v roce

²⁰⁸ TESAŘ, 2000, s. 111.

²⁰⁹ Kompletní výčet okolností vzniku mýtu a konsekvencí, který má pro českou kulturu, viz TESAŘ, 2000, s. 105–125.

²¹⁰ TESAŘ, 2000, s. 11.

²¹¹ Tamtéž, s. 12–13.

1948) a lid dychtivý boje vedený KSČ a podvedeným, že ji neposlechnul, je nahrazen lidem dychtivým boje a oklamáním, neboť nesvrhl „zlého Beneše“.²¹²

Je zřejmé, že revoluce přinesla řadu změn v podobě výkladu Mnichova a také částečnou alternaci samotného mýtu. Alespoň v rámci odborné diskuse je nesporné, že Mnichov již není nahlížen výhradně jako „zrada“, ale naopak převážil racionální výklad založený na podrobné analýze tehdejší mezinárodní situace, v němž se termín „zrada“ objevuje jen výjimečně. Jestliže byla před rokem 1989 neustále akcentována ozbrojená obrana republiky, po revoluci zůstala tato otázka nedílnou součástí debaty, objevily se však argumenty jasně hovořící proti této představě a problém začal být nahlížen méně emotivně a s přihlédnutím ke konsekvencím takového postupu. Historici pak shodně upozorňují na ošemetnost všech „kdyby“ a do radikálních soudů v intencích předrevoluční produkce se nepouštějí. Otázkou však zůstává, zda se tento posun projevil také ve společnosti a v jejím vnímání Mnichova. Zda, případně nakolik a v jaké podobě se mnichovský mýtus projevoval na stranách tisku, a tak se podílel na formování společenské reflexe mnichovských událostí, odpoví další kapitoly této práce.

Pro následnou analýzu jsme aspekty mnichovského mýtu definované Tesařem rozšířili o další „mýtotvorné prvky“ vycházející z jeho argumentace, abychom docílili komplexního obrazu „mnichovské“ mediální reflexe. Z výše popsaných aspektů jsme do proměnných nezařadili „memento zhroucení československého státu“ pro nejednoznačnost takového motivu a problematičnost jeho identifikace v textu pro potřeby kvantitativní analýzy. Ke „zradě Západu“ a „lidu, který chtěl bojovat“ jsme na základě Tesařovy argumentace přidali další tři motivy a výsledkem je těchto pět oblastí, které jsou potenciálně identifikovatelné v textu:

1. „Zrada Západu“,
2. „zrada československé garnitury“,
3. „lid, který chtěl bojovat“,
4. „reálná sovětská pomoc“,
5. „dobře připravená československá armáda a/nebo dobrého opevnění“.

Bližší k jednotlivým mýtotvorným prvkům a způsobu jejich identifikace v textu viz kapitola 2.2.2 věnovaná metodice kódování v rámci kvantitativní analýzy.

²¹² TESAŘ, 2000, s. 13.

1.3 Média jako nástroj tvorby národního mýtu

V předchozí kapitole jsme přisoudili pojmu „mnichovský mýtus“ význam na základě Tesařova výkladu. V rámci teoretického vymezení vlivu médií na upevňování národního mýtu v české společnosti se však ještě zastavíme nejprve u obecné definice mýtu a poté též u funkce mýtu při konstrukci národní identity.

Původním významem termínu mýtus (odvozeného z řeckého výrazu pro „slovo“ – „mythos“ – μῦθος), bylo vyprávění archaické společnosti o vzniku světa a člověka.²¹³ V moderním myšlení je mýtus a jeho společenská role, jakožto předmět zkoumání různých vědních oborů, chápán jednotlivými autory odlišně.²¹⁴ Sociolog Andrew J. M. Sykes definuje mýtus jako „příběh pojednávající o konkrétní události, který obsahuje či naznačuje nějakou obecnou pravdu. Jinými slovy jde o zobecnění předkládané v určité konkrétní podobě.“²¹⁵ Narativ se podle něj stane mýtem tehdy, je-li daný příběh univerzálně platný. V tomto smyslu je podle něj „irelevantní skutečná pravdivost nebo nepravdivost narativu; důležité je, že samotný příběh a ideje, které ztělesňuje, jsou přijímány jako pravé a skutečné.“²¹⁶

Pro zjednodušení odlišme dvě perspektivy: jako určité dědictví osvícenského realismu a pozitivistického vědního přístupu lze mýtus nahlížet ve smyslu opozice k pravdě a realitě; jako něco nepravdivého či fiktivního, co je v rozporu s vědeckým výkladem světa.²¹⁷ Druhou rovinu představuje přístup, pro nějž je faktická správnost či nesprávnost daného narativu druhotná a ve středu zájmu je společenská funkce mýtu, která je různými způsoby analyzována.²¹⁸ V rámci psychologie je mýtům přisuzován určitý poučný charakter a schopnost „nést základní hodnoty a životní postoje“, zatímco „dávají smysl a význam lidské existenci“.²¹⁹ Prizmatem sociologie mýty současně hrají „důležitou roli v utváření společenských vazeb a formování sdílené identity.“^{220,221} Jeden z proudů antropologie reprezentovaný B.

²¹³ REINHOLD, Gerd, Siegfried LAMNEK a Helga RECKER. *Soziologie-Lexikon*. München: R. Oldenbourg, 1991. ISBN 34-862-1259-1, s. 415.

²¹⁴ Stručný přehled jednotlivých výkladů podává CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny: archetyp hrdiny v proměnách věků*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-354-4, s. 332.

²¹⁵ SYKES, Andrew J. M. Myth in Communication. *Journal of Communication*. 1970, **20**(1). 17–31. ISSN: 1460-2466, s. 17–18.

²¹⁶ Tamtéž, s. 17.

²¹⁷ SOUKUPOVÁ, Blanka. *Mýtus – „realita“ – identita: státní a národní metropole po první světové válce*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2012. Urbán studie. ISBN 978-80-87398-27-2, s. 10.

²¹⁸ Mytologií se zabývá řada vědních oborů, mj. psychologie, sociologie, antropologie, filosofie, lingvistika či religionistika.

²¹⁹ Cit. psycholog Rollo May. STUGU, Ola, Svein. Myths, history, and the construction of national identity. In: European Summer University conference The Misuse of History. [online]. 2. 7. 2003, Strasbourg. [cit. 7. 5. 2019]. Dostupné z: https://www.academia.edu/6159236/Myths_History_and_the_Construction_of_National_Identity, s. 3

²²⁰ STUGU, 2003, s. 3.

²²¹ V kontextu tvorby národního mýtu zmiňuje historik O. S. Stugu některé jeho další důležité aspekty: 1) Hranice mezi tím, co je považováno za mýtické a tím, co je považováno za skutečnost, není dána jednou provždy, ale je

Malinowskim pak spatřuje význam mýtů zase v tom, „aby za pomoci rituálů utvářely společnosti s jejich normami a hodnotami.“²²²

S obdobným pojetím pracuje etnoložka Blanka Soukupová ve své analýze role mýtů jako součásti ideologie „nového češství a českoslovenství“. Mýtus definuje jako „*jakousi společenskou chartu; jako vysvětlení a ospravedlnění historické kauzality z hlediska skupinového zájmu.*“²²³ Takové vyjádření mýtu a jeho společenské funkce dobře odpovídá podstatě námi rozebíraného „mnichovského mýtu“; jako měly prvorepublikové mýty přispívat k udržení stability ve společnosti a legitimizovat vznik nového státu²²⁴, tak měl zkreslený obraz událostí roku 1938 překrýt nedostatky této nové demokracie a absenci skutečné občanské společnosti. Jako vycházel „mýtus prolhaného a přežilého rakušanství“ nebo „mýtus Matičky Prahy“ z národního konstruktů minulosti, jak jej původně formuloval Palacký a následně posilovala publicistika²²⁵, tak byl mnichovský mýtus iniciován prezidentem Benešem a následně postupně etablován ve společnosti za pomoci různých institucí – jednou z těchto institucí byla také média.

V kontextu mediálních studií se s pojmem mýtus setkáváme relativně často, nejčastěji v jeho strukturalistickém pojetí v rámci analýzy narativu či sémiotické analýzy. Mediální teorie pracuje nejčastěji s definicí francouzského teoretika Rolanda Barthes, jehož *Mytologie* se staly klasickou literaturou v oblasti studia mýtů. Jeho pojetí mýtu není antropologické, jako v případě Claude Lévi-Strausse²²⁶, ale sémiotické; mýtus chápe jako promluvu, určité sdělení v rámci systému komunikace. Tato promluva pak není definována předmětem svého sdělení, ale způsobem, jakým je vyslovována. Mýtem tedy může být vše.²²⁷ Oproti Lévi-Strausovi nezakládá Barthes svou představu na tom, že mýty existují od pradávna, ale v novodobé společnosti jsou cíleně tvořeny z mocenských pozic – institucemi jako je školství, politika, nebo právě média.²²⁸ Principem mýtu je pak podle Barthes „*přeměnit dějiny na přirozenost*“ – čtenář tak ve výsledku mýtus konzumuje, aniž by zaregistroval přítomnou

výsledkem kulturních a politických procesů – je tedy proměnná (STUGU, 2003, s. 4); 2) Faktické základy mýtu jsou účelově vybírány a interpretovány tak, aby sloužily jeho účelu, nikoli s cílem vysvětlit skutečný historický vývoj a to, „jak to doopravdy bylo“ (STUGU, 2003, s. 7); 3) Historická věda není vždy jednoznačně v opozici k mýtickým narativům, ale sama se někdy podílela na jejich tvorbě a posilovala jejich kredibilitu (STUGU, 2003, s. 2).

²²² SOUKUPOVÁ, 2012, s. 10.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Tamtéž, s. 28.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Francouzský antropolog Claude Lévi-Strauss se v druhé polovině 20. století zaměřoval na zkoumání role mýtů ve společnosti.

²²⁷ BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004. Bod (Dokořán). ISBN 80-86569-73-X, s. 107.

²²⁸ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7, s. 157.

předpojatost.²²⁹

Podobným způsobem přistupovala k mnichovskému mýtu ve svém článku zmiňovaná dvojice historiků Šedivá a Koldinský. Základem jejich článku je východisko, že „*cílem moderního bádání po mýtech ostatně nebývá pátrání po tom, jak to bylo doopravdy, nýbrž analýza mýtů samotných ve smyslu zkoumání a poznávání jejich společenské a politicko-legitimizační funkce.*“²³⁰ Ani jedno z těchto uchopení mýtu však příliš neodpovídá naší potřebě. Záměrem práce je totiž cílené srovnávání mediálních obsahů s konkrétní interpretací mnichovských událostí historika Tesaře. Pro její potřeby proto chápeme „mýtus“ jednoduše jako pokřivenou interpretaci historické skutečnosti. Nejedná se o mýtus jakožto sdělení předkládané tiskem publiku, ale o mediální reprezentaci mýtu, který sám o sobě funguje mimo mediální prostor a média byla pouze prostředkem, který se podílel na jeho konstituování.

Působení médií na publikum, potažmo na společnost jako celek, je otázkou, kterou se mediální teorie zabývá léta. O podobě účinků mediálního obsahu toho bylo vysloveno mnoho a diskuse skýtá množství pohledů a přístupů; od teorie injekční stříkačky²³¹, přes teorie zdůrazňující roli publika, až například po technologický determinismus, v němž je stěžejní charakter média, jímž je zpráva přenášena.²³² Skutečná intenzita účinků mediálního obsahu na jedince, publikum nebo přeneseně na společnost je v obecné rovině jen obtížně definovatelná a při jejím určování bude záležet, k jakému teoretickému přístupu se přikloníme. Nesporným faktem však zůstává, že média vliv na společnost mají, ať už je forma a míra tohoto působení jakákoli. Můžeme tedy konstatovat, že pokud se na stranách tisku vyskytovaly prvky mnichovského mýtu, který má podle Tesaře za následek národní iracionální trauma, dá se v tomto smyslu hovořit o upevňování mnichovského komplexu ve společnosti.

²²⁹ Barthes, 2004, s. 128.

²³⁰ KOLDINSKÁ, Marie a Ivan Šedivý. „Pořádně to chlapy změni, když opouštěj' opevnění“: Variace mnichovského mýtu. In: Dějiny a současnost [online]. Zář 2007 [cit. 2. 5. 2019]. Dostupné z: viz první citace.

²³¹ Jde o představu mediální informace jako jakési „zázračné střely“ či právě „injekční stříkačky“, která zasáhne širokou veřejnost a ta ji automaticky, bez odporu přijme (podrobněji viz MCQUAIL, 2009, s. 361).

²³² Více k teoriím účinků médií viz MCQUAIL, Denis. Úvod do teorie masové komunikace. Praha: Portál, 2009, 639 s. ISBN 978-80-7367-574-5, strany 467–549.

2 ANALYTICKÁ ČÁST

V úvodu jsme stručně definovali cíl práce a výzkumné otázky, jejichž zodpovězení k jeho splnění povede. K naplnění výzkumného záměru použijeme avizované kombinace kvantitativní obsahové analýzy a následné historické analýzy osmi vybraných textů. Výstupem první analýzy bude základní přehled o tom, nakolik se médium v daném roce problematikou Mnichova zabývalo – kolik článků bylo v daném období na toto téma publikováno a jak velký prostor mu byl vyčleněn. Kvantitativní analýza poskytne první nástin podoby reflexe mnichovských událostí skrze zjištění frekvence uvádění tématu do veřejného prostoru a velikosti plochy, která mu byla věnována. Nejdůležitějším výsledkem kvantitativní analýzy však bude přehled, jak často se na stranách tisku objevovaly aspekty mnichovského mýtu a kolikrát byla v tisku řešena otázka potenciální obrany.

Druhou částí výzkumu bude analýza kvalitativní, v jejímž rámci podrobně rozebereme osm textů – jeden za každé analyzované období – vybraných z celkového objemu článků použitých v předchozí kvantitativní analýze. Tato část se bude zabývat konkrétním způsobem interpretace mnichovských událostí a významy, které byly okolnostem Mnichova přisuzovány. Na základě tohoto rozboru budeme schopni následně určit, zda – a pokud ano, tak nakolik – se tisk podílel na šíření a upevňování mnichovského mýtu, respektive mnichovského komplexu.

2.1 Výběr a charakteristika analyzovaných periodik

K realizování záměru zkoumat podíl příspěví médií na intenzitě mnichovského komplexu ve společnosti byla jako vhodný prostředek vybrána analýza obsahu tisku, jakožto reprezentanta mediální sféry, která se na formování českého diskurzu v otázce mnichovské dohody podílela. Aby bylo možno hodnotit vliv mnichovského mýtu na prohlubování tzv. mnichovského komplexu v celé společnosti, vybrali jsme pro každé zkoumané období periodikum, které mělo potenciálně největší dosah a tím i vliv – konkrétně vždy jeden česky vycházející celostátní tištěný deník s největším nákladem v daném roce. Do podmínek bylo zahrnuto také to, aby se jednalo o tzv. seriózní²³³ tisk – vzhledem k zaměření bulvárních deníků, které historickým tématům nevěnují větší pozornost a s cílem získat výzkumný materiál podobného charakteru z celého zkoumaného období. Do analýzy jsme tak

²³³ Tento termín chápeme jako protiklad tisku bulvárního, který se vyznačuje povrchností, skandalizací, snahou o podávání informací zjednodušujícím a šokujícím způsobem aj. (OSVALDOVÁ a HALADA, 2002, s. 32). Pro zjednodušení využijeme tohoto dichotomického dělení i přesto, že se rozdíl mezi těmito dvěma kategoriemi do určité míry postupně stírají vzhledem k procesu tzv. bulvarizace – proces, při němž „seriózní“ média přebírají formy a způsoby typické pro média „bulvární“ (OSVALDOVÁ a KOPÁČ, 2016, s. 44).

nezařadili deník Blesk, který se od roku 2002 pravidelně umísťuje na prvním místě co do čtenosti²³⁴ a největším nákladem disponoval v roce 2008 i 2018 právě on.

K zodpovězení druhé pomocné výzkumné otázky, totiž jak se reflexe mnichovské dohody v tisku proměňovala v čase, bylo potřeba získat vzorek z dostatečně dlouhého období, nejlépe z celého časového úseku od roku 1938 až do současnosti. S vědomím nutnosti zredukovat celkové množství relevantních článků ze všech těchto let jsme vybrali osm období kolem každého 10. výročí podepsání mnichovské dohody. To znamená roky 1948, 1958, 1968, 1978, 1988, 1998, 2008 a 2018, v nichž se zaměříme vždy celkem na 21 dní – 10 dní před a 10 dní po výročí, tedy interval od 19. září do 10. října. Samotný rok 1938 do analýzy zahrnut nebyl, a to z důvodu výrazně odlišného charakteru mediálního obsahu tohoto období oproti dalším analyzovaným rokům. Podstatně rozdílný by v období byl počet příspěvků, stejně jako jejich forma (z valné většiny zpravodajské články oproti publicistice v letech pozdějších), a hlavně časová perspektiva. Bezprostřední reakce tisku na právě probíhající události by se vymykala příspěvkům z dalších let majících formu zpětné reflexe minulosti ovlivněné jak historickým výzkumem, tak také – a to je hlavní – již (u)tvořeným mýtem. Dalším problematickým aspektem by byla také nedostupnost vhodného článku pro kvalitativní analýzu, který by splňoval alespoň jedno z kritérií definovaných dále.

Po celé období komunismu bylo nejčtenějším deníkem stranické Rudé právo, které nákladem přesahovalo i milion výtisků²³⁵, v prvních pěti zkoumaných obdobích tedy bude předmětem analýzy právě ono. Ve zbylých třech případech představovala seriózní periodikum s největším dosahem Mladá fronta DNES s průměrným prodaným denním nákladem 362 579 kusů v září a říjnu roku 1998, 290 606 kusů v roce 2008 a 119 318 kusů v roce 2018.²³⁶ Tato dvě periodika pro uvedení do kontextu dále stručně představíme.

Rudé právo

Rudé právo vyšlo poprvé 21. září 1920 jako deník levice Československé sociálně demokratické strany dělnické. Z té se v květnu 1921 odštěpilo její marxistické křídlo a vznikla tak Komunistická strana Československa, jejímž oficiálním tiskovým orgánem se pod vedením šéfredaktora dr. Bohumíra Šmerala stalo právě Rudé právo. Důležitou

²³⁴ Periodický tisk. In: ABC ČR [online]. Kancelář ověřování nákladu tisku, © 2019 [cit. 8. 5. 2019]. Dostupné z: <http://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk-1>.

²³⁵ KONČELÍK et al., 2010, s. 128.

²³⁶ Periodický tisk. In: ABC ČR [online]. Kancelář ověřování nákladu tisku, © 2019 [cit. 8. 5. 2019]. Dostupné z: viz první citace.

součástí tohoto periodika byl ve 20. letech Večerník Rudého práva, později nahrazený Rudým večerníkem. Kromě nich vydávala strana po roce 1921 dalších 53 listů (z toho 7 deníků), přičemž velká část její produkce podléhala častým zásahům cenzury, nebo čelila přechodnému zákazům vycházení. V období protektorátu bylo Rudé právo publikováno ilegálně.²³⁷

Již od svého vzniku převažovala na stranách Rudého práva stranická propaganda a komunistická ideologie. Role stranického propagandistického orgánu ještě zesílila po převratu v únoru 1948, kdy se Rudému právu dostalo zcela výlučného postavení s přednostním přístupem k tiskovým technologiím i surovinám a s povinným odběrem. Takto jako nejčtenější periodikum fungovalo až do roku 1989. Domácímu zpravodajství dominoval právě pohled Rudého práva, který přebírala další média. Zvláštní postavení měl také jeho šéfredaktor, který se účastnil jednání ústředního výboru KSČ. Rudé právo vycházelo společně se Zemědělskými novinami jako jediné v tzv. světovém formátu²³⁸, aby se odlišilo od ostatních tištěných titulů.²³⁹ Rozsah jeho vydání ve zkoumaných obdobích v čase kontinuálně narůstal; pohyboval se od čtyř či šesti stránek v roce 1948 až po stran osm s šestnáctistránkovou přílohou sobotního čísla v roce 1988. V roce 1968 přechodně vycházelo také nedělní vydání, které disponovalo dvanácti stranami. Téhož roku začala 5. října vycházet také víkendová příloha nazvaná *Haló sobota* o rozsahu 16 stran.

Po pádu komunistického režimu došlo stejně jako v případě dalších deníků také k privatizaci Rudého práva. Z hlavičky zmizelo heslo „*Proletáři všech zemí, spojte se!*“ a postupně bylo aktualizováno deklarované zaměření titulu z „list KSČ“ přes „Levicový list“ na „Nezávislý list“.²⁴⁰ Název deníku se proměnil postupně; nejprve byl pouze postupně zmenšován font přízviska „Rudé“, přičemž zvýrazněno zůstalo slovo „Právo“. Definitivně byl název změněn v roce 1995 na titul *Právo*, pod kterým vychází dodnes.²⁴¹

Mladá fronta DNES

Bezprostředně po květnovém povstání v roce 1945 bylo založeno vydavatelství Mladá fronta, v němž 9. května vyšlo první číslo shodně pojmenovaného deníku pod vedením šéfredaktora Jaromíra Hořce. Deník začal později fungovat jako list nově vzniklého Svazu

²³⁷ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace (Grada). ISBN 978-80-247-3028-8, s. 169.

²³⁸ Tzn. 430 × 595 mm (HALADA a OSVALDOVÁ 2017, s. 94).

²³⁹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, s. 149, 151 a 169.

²⁴⁰ BEDNAŘÍK et al., 2011, s. 372.

²⁴¹ KONČELÍK et al., 2010, s. 258.

české mládeže. Po únoru 1948 byly tiskárny vydavatelství znárodněny a jako státní podnik byly od roku 1951 spravovány komunistickým Československým svazem mládeže, později fungujícím pod názvem Socialistický svaz mládeže.²⁴² Deník po celou dobu komunistického režimu sloužil jako ústřední list těchto organizací a po většinu času představoval 3. či 4. nejčtenější periodikum. Ve stejnojmenném nakladatelství vycházel s tímto názvem až do roku 1990.²⁴³

Po revoluci bylo nakladatelství Mladá fronta nejprve převedeno do správy státu a v roce 1993 se posléze stalo akciovou společností. Již v roce 1990 se z něj však vydělil deník Mladá fronta a jeho redaktoři založili akciovou společnost MaF, a.s., která začala vydávat nový deník Mladá fronta DNES navazující na předchozí Mladou frontu.²⁴⁴ Později se firma propojila s francouzským vydavatelstvím Socpresse a vznikla tak společnost Mafra, která v roce 1995 přešla nejprve do německého vlastnictví a posléze v roce 2013 pod firmu Agrofert.²⁴⁵

List postupně prošel grafickou modernizací, a přestože stále názvem odkazuje ke svému předchůdci, jeho dnešní podoba je mu už dosti vzdálena.²⁴⁶ V analyzovaných letech vycházela Mladá fronta DNES vždy šestkrát týdně (pondělí až sobota) a velikost deníku byla 310 x 230mm. Rozsah jednotlivých vydání ve zkoumaných obdobích se výrazně proměňoval; od cca 50 stran v roce 1998 přes 40 až téměř 70 stran v roce 2008 rozdělených do několika sešitů až k 20–24 stranám v roce 2018. Postupné redukování rozsahu jednotlivých čísel bylo způsobeno významným poklesem prodejnosti tištěných médií v posledních třiceti letech spojeným s nástupem médií elektronických. S cílem udržet čtenářskou základnu přišla Mladá fronta DNES nejprve v roce 2014 s přílohou ke každému vydání²⁴⁷ a v roce 2015 začala vycházet v kompaktním formátu pouze jednoho sešitu.²⁴⁸

²⁴² Mladá fronta. In: Slovník české literatury po roce 1945 ÚČL AV ČR [online]. 31. 3. 2015 [cit. 30. 5. 2019].

Dostupné z: <http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1656>; BEDNAŘÍK et al. 2011, s. 260.

²⁴³ KONČELÍK, et al., 2010, s. 128, 176, 201, 249 a 253; BEDNAŘÍK et al., 2011, s. 328.

²⁴⁴ BEDNAŘÍK et al., 2011, s. 372.

²⁴⁵ O společnosti. In: Mediální skupina Mafra [online]. ©2019 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.mafra.cz/o-spolecnosti.aspx>; Mladá fronta DNES. In: Mediální skupina Mafra [online]. ©2019 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.mafra.cz/portfolio.aspx?y=mafra/portfolio-mfd.htm>.

²⁴⁶ BEDNAŘÍK et al., 2011, s. 372.

²⁴⁷ V roce 1998 a 2008 byla součástí MF DNES pouze čtvrtěční příloha Magazín DNES.

²⁴⁸ AUST, Ondřej. MF Dnes přichází s novým vzhledem a denně s časopisem. In: Mediář [online]. 10. 10. 2014 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.mediar.cz/mf-dnes-prichazi-s-novym-vzhledem-a-denne-s-casopisem>; AUST, Ondřej. MF Dnes bude vycházet v jednom sešitu. In: Mediář [online]. 10. 8. 2015 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.mediar.cz/mf-dnes-bude-vychazet-v-jednom-sesitu>.

2.2 Kvantitativní obsahová analýza

Kvantitativní obsahová analýza, jak ji popsal v 50. letech Bernard Berelson, je technikou pro „*kvantitativní, systematický a objektivní popis zjevného obsahu komunikace*.“²⁴⁹ Označení této metody jako „objektivní“ je dnes chápáno jako nepřesné²⁵⁰, je však jednoznačné, že oproti analýze kvalitativní je tato metoda více strukturovaná, provedená podle přesně daných postupů a pravidel a operuje s jednoznačně vymezenými kategoriemi, v rámci kterých texty analyzuje. Právě tato její systematická zajišťuje výslednou intersubjektivní ověřitelnost jejích výsledků.²⁵¹

Při analýze vybraných článků jsme postupovali podle obvyklého postupu pro kvantitativní obsahovou analýzu, jak ji popisuje například Anders Hansen a kol.²⁵² Tedy: 1) definovali jsme výzkumný problém, 2) vybrali výzkumný vzorek, 3) určili analytické proměnné a každou z nich konkrétně vymezili, 4) sestavili jsme tzv. kódovací knihu, 5) připravili data k analýze a 6) provedli analýzu.

Při definování identifikačních proměnných jsme postupovali tradičními, zavedenými postupy, při vymezení analytických proměnných týkajících se tvorby mýtu jsme vycházeli z teoretické části práce, v níž jsme definovali pět kategorií „mýtotvorných prvků“: **1) „zrady Západu“**, **2) „zrady československé garnitury“**, **3) „lidu, který chtěl bojovat“**, **4) „reálné sovětské pomoci“** a **5) „dobře připravené československé armády a/nebo dobrého opevnění“**. První a třetí prvek jsme vymezili na základě Tesařem popsaných aspektů mýtu, zbylé pak na základě jeho dalšího výkladu většinou podle myšlenkového postupu: „Tesař předkládá určitou tezi – opačné tvrzení potom představuje mýtotvorný prvek“. U každé výzkumné jednotky, kterou byl jeden článek (viz níže), jsme analyzovali četnost výskytu každého jednotlivého prvku.

Kromě těchto pěti prvků sledujících intenzitu tvorby mýtu v jednotlivých letech jsme proměnné doplnili o ústřední otázku provázející diskuse o Mnichovu v obou jejích podobách – „*mohlo se Československo v září 1938 bránit?*“ a „*mělo se Československo v září 1938 bránit?*“. V tomto smyslu jsme se nejprve ptali, zda se článek danou otázkou zabývá, a dále – pokud na tuto otázku článek odpovídá – jaké je jeho stanovisko.

²⁴⁹ SEDLÁKOVÁ, 2014, s. 291.

²⁵⁰ I kvantitativní metoda nutně zahrnuje určitou míru subjektivitu.

²⁵¹ SCHULZ, Winfried, Helmut SCHERER, Lutz M. HAGEN, Jakub KONČELÍK a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 3. nezměněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2011. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-246-1980-4, s. 29.

²⁵² HANSEN, Anders. *Mass communication research methods*. New York: Palgrave, 1998. ISBN 0-333-61710-X, s. 91–129.

Vzhledem k jednoduchosti výzkumu a malému množství proměnných jsme k provedení analýzy využili program Microsoft Excel 2010, který takové množství dat umožňuje bez problému zpracovat.

2.2.1 Výzkumný vzorek

V rámci vybraných 21denních období byla analyzována všechna jednotlivá vydání daného periodika, průměrně 18 čísel za každý rok.²⁵³ Z celkového objemu příspěvků bylo nutno vyselektovat sumu těch relevantních pro následnou analýzu. Jednotkou měření byl **jeden článek**, do výběru tedy nebyly zahrnuty obrázky, které figurovaly jako samostatná jednotka (ne jako součást textu), grafické a upoutávací plochy nebo poezie, která občas vycházela na stránkách Rudého práva. Pro sestavení výzkumného vzorku jsme použili této dvoustupňové filtrace:

1. Nejprve byly vybrány všechny články zahrnující v titulku, podtitulku, perexu či první větě alespoň jedno z klíčových slov či spojení: *mnichovská dohoda, Mnichov, mnichovský, zrada, mnichovanství, Mnichované, mobilizace, mobilizovat, manifestace, manifestovat, ultimátum, pevnosti, Sudety, Sudetští Němci, Beneš, Chamberlain, „československý problém“, „měli jsme bojovat“, září 1938, zářijové dny 1938, říjen 1938, podzim 1938, rok 1938, výročí, „před (10, 20, 30...) lety“*.
2. Tento výběr jsme následně zúžili kritériem obsahu; tematickým zaměřením článku měla být z větší – nejméně nadpoloviční – části mnichovská dohoda či události s ní bezprostředně spojené (dění v rámci týdne před jejím uzavřením, následný zábor pohraničí apod.). Tím byly vyloučeny články, které v titulku operovaly například s termíny Mnichov nebo „mnichovanství“ (jako synonymem „zrady“ nebo „ústupku agresorovi“), ve skutečnosti se však netýkaly přímo historické události, ale pojednávaly o jiné problematice, nejčastěji o současné situaci, přičemž využívaly této historické paralely.

Tímto způsobem jsme získali vzorek celkem 177 článků, které jsme podrobili kvantitativní obsahové analýze.

²⁵³ Mladá Fronta ve všech třech analyzovaných obdobích nevycházela v neděli. Rudé právo vycházelo také jen 6x týdně (v roce 1948 nevycházelo v pondělí, od roku 1968 nevycházelo v neděli), až na období od dubna 1952 do září 1968, kdy vycházelo každý den.

2.2.2 Kódovací kniha

Kódovací kniha nebo také kódovací manuál představuje soustavu proměnných a jejich vytyčených kategorií. Ty se volí dvěma způsoby – buď stanovíme kategorie zkoumání na základě předběžného průzkumu (tzv. emergent kódování), nebo je podle určité teoretické úvahy definujeme již před samotným sběrem dat (tzv. a priori kódování).²⁵⁴ My jsme zvolili cestu první, kdy jsme nejprve provedli předvýzkum a poté v souladu s výchozí literaturou vymezili jednotlivé proměnné i s jejich kategoriemi. Proměnné v kódovací knize se standardně dělí na identifikační a analytické. Mezi identifikační proměnné jsme zařadili tyto: titul, datum, ročník, číslo, stranu, autora a typ článku. Jako proměnné analytické jsme určili plochu článku a relativní plochu článku, dále proměnné týkající se mýtotvorných prvků formulované vždy takto: „Kolikrát se v článku objevuje mýtotvorný prvek XY?“, a nakonec proměnné zohledňující otázku obrany: „Článek se zabývá otázkou: ‚*Moblo* se Československo v roce 1938 bránit?‘“ a ekvivalentně: „Článek se zabývá otázkou: ‚*Mělo* se Československo v roce 1938 bránit?“. Na obě navazuje vždy další proměnná týkající se podoby odpovědi, pokud ji daný článek nabízí: „Odpovídá-li článek na položenou otázku, odpovídá:“.

Kompletní kódovací kniha včetně kategorií se nachází v přílohách.²⁵⁵ Níže uvádíme postup při kódování jednotlivých výzkumných jednotek.

Kódovací instrukce

Titul. Název periodika, ve kterém daný článek vyšel. Existují pouze dvě možnosti: 1 – Rudé právo a 2 – Mladá fronta DNES.

Datum. Značí datum vydání čísla, v němž byl článek otištěn. Uvádíme ve tvaru DD.MM.RRRR.

Ročník. Ročník vydání čísla, počítaný od prvního vydání. V případě Rudého práva (které začalo vycházet 21. září 1921) dochází ke změně zrovna v průběhu sledovaného období.

Číslo. Číslo daného vydání, v němž byl článek otištěn. K identifikaci této proměnné slouží titulní strana, v případě Rudého práva se údaj nachází v horní části strany, Mladá fronta DNES uvádí informaci vespu pod textem. Proměnná slouží především k ověření správnosti zadané hodnoty v kategorii „datum“.

²⁵⁴ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4, s. 106.

²⁵⁵ Viz Příloha č. 1.

Strana. Označuje číslo strany, na níž byl článek otisknut. Je-li text rozdělen a umístěn na více stran (typicky krátký úvod na titulní straně a pokračování dále v čísle), je uvedena první strana, na níž se text objevil. Přesahuje-li celková plocha takového článku velikost jedné strany, je rozdělen na dvě samostatné jednotky a v takovém případě je ke každé části zaznamenána příslušná strana.²⁵⁶ V případě článku otištěného v příloze číslujeme stránky jako pomyslné pokračování daného vydání, k němuž příloha vyšla (Například: vydání má celkem 8 stran a článek vyšel na 3. straně přílohy, kódujeme tedy jako stranu 11).

Autor. Určuje autora příslušného článku. **1 – historik:** ve veřejně dostupných zdrojích je autor označován jako „historik“; **2 – redaktor/novinář/publicista:** za autora lze redaktor či externí novinář/publicista považovat tehdy, je-li výslovně uvedeno jeho jméno či zkratka; všechny neoznačené články, přestože lze u většiny předpokládat redakční původ, budou zařazeny do „99 – nelze určit“; **3 – politik:** autorem je politický činitel, jehož jméno je explicitně uvedeno; **4 – tisková kancelář** je autorem ve chvíli konkrétního uvedení jejího názvu v domicilu nebo na konci textu; **98 – jiné:** jakýkoli jiný uvedený autor, kterého nelze zařadit do žádné z předchozích kategorií; **99 – nelze určit:** kód pro články, u nichž není uveden žádný autor, nebo autorství patří více osobám z různých kategorií. V případě kumulace „funkcí“ (typicky politicky činný redaktor či politický činitel zabývající se historií) má nejvyšší prioritu historik, poté politik a nakonec redaktor.

Typ článku. Vymezuje základní povahu kódované jednotky. Jednotlivé formy definujeme podle slovníku I. Reifové. **1 – zpravodajství:** pod kód zpravodajství řadíme všechny články, které se týkají aktuálního dění a ve kterých zpravidla absentuje subjektivní názor. Řadíme sem všechny články, u nichž je za autora označena tisková agentura a poté všechny, které splňují daný charakter; **2 – publicistika:** pod pojmem publicistika rozumíme „nadčasovou tvorbu, která není vázána na sběr nových faktů, nýbrž spočívá ve veřejně dostupném a srozumitelném výkladu již známého, popř. v soustavné prezentaci argumentace nebo subjektivního postoje či názoru“.²⁵⁷ Řadíme sem tedy vše, co nespadá do kategorie zpravodajství, a co podle výše popsaného lze definovat jako publicistiku; **3 – rozhovor:** dialog mezi redaktorem a respondentem; **98 – jiné:** kód pro všechny ostatní články, které nespadají do žádné z výše zmíněných kategorií.

Plocha článku. Reálný rozsah článku vyjádřený v cm².

²⁵⁶ Proto je celkový počet výzkumných jednotek o něco vyšší, než reálný počet článků.

²⁵⁷ REIFOVÁ, 2004, s. 322.

Relativní plocha článku. Plocha článku v poměru k velikosti jedné strany a posléze rozsahu celého čísla vyjádřená v procentech. Ve výsledcích analýzy je pak uváděna relativní plocha souhrnně za celý rok, která se rovná poměru mezi součtem ploch všech zkoumaných článků daného roku a celkovou plochou všech vydání analyzovaného období²⁵⁸.

Počet prvků „zrady Západu“. Sleduje četnost použití motivu zrady ze strany Francie nebo Británie, popř. USA v textu. Prvek musí být vyjádřen explicitně buď totožnými slovy, nebo za použití obdobných výrazů majících stejné konotace. Pro identifikaci v letech 1948–1988 nestačí pouze konstatování „zrady“, ale musí být adresován konkrétní viník (v tomto případě „Západ“) kvůli odlišení od dalšího mýtotvorného prvku.

Počet prvků „zrady československé garnitury“. Sleduje četnost použití motivu zrady tehdejší československé garnitury v textu. Stejně jako u předešlé kategorie platí nutnost jeho explicitního vyjádření, které však může nabírat vícero podob – zrada „československé buržoazie“, zrada „vládnoucí kapitalistické třídy“ atd.

Počet prvků „lidu, jenž chtěl bojovat“. Sleduje četnost mýtotvorného prvku „lidu, který chtěl bojovat“. Prvek je přítomen tehdy, objeví-li se výroky zdůrazňující odhodlání lidu k obraně či boji. Ne vždy je motiv vyjádřen totožnými slovy – za mýtotvorný prvek jsou považovány i výroky typu „vláda byla připravena vydat pohraniční území i proti vůli celého národa“ nebo konstatování „svržení kapitulantské vlády v důsledku demonstrací lidu“ aj., které vycházejí z totožné argumentace.

Počet prvků „reálné sovětské pomoci“. Sleduje četnost motivu „sovětské pomoci“. Tesař konstatuje, že představa pomoci Československu ze strany SSSR je iluzorní. Jako mýtotvorný prvek tedy považujeme každé tvrzení, z něhož vyplývá, že článek považuje poskytnutí sovětské pomoci v kritickém období roku 1938 za reálný scénář.

Počet prvků „dobře připravené československé armády a/nebo opevnění“. Sleduje četnost mýtotvorného prvku týkajícího se připravenosti armády, hraničního opevnění a celkově stavu československé obrany. Z Tesařova výkladu vyplývá, že panovala jasná převaha německé armády nad armádou československou; vojenská příprava byla zanedbána a opevnění nepředstavovala funkční obranný element. Jakékoli tvrzení implikující opak tak zaznamenáme jako mýtotvorný prvek.

²⁵⁸ Tj. plocha jedné strany konkrétního vydání (liší se u Rudého práva a MF DNES, viz kapitola 2.1) × celkový počet stran daného vydání × celkový počet čísel analyzovaného období.

Článek se zabývá otázkou: „Mohlo se Československo v roce 1938 bránit?“. **1 – ano:** kódujeme jak v případě, že se článek otázkou zabývá podrobněji, tak v případě, že je pouze okrajově zmíněna (ne)možnost bránění se. **2 –** kód pro ty případy, kdy se článek otázkou nezabývá, nebo pouze konstatuje četnost debat na toto téma, ale nepřináší žádné argumenty. Nelze-li tento údaj z nějakého důvodu definovat, užíváme kód **99 – nelze určit**.

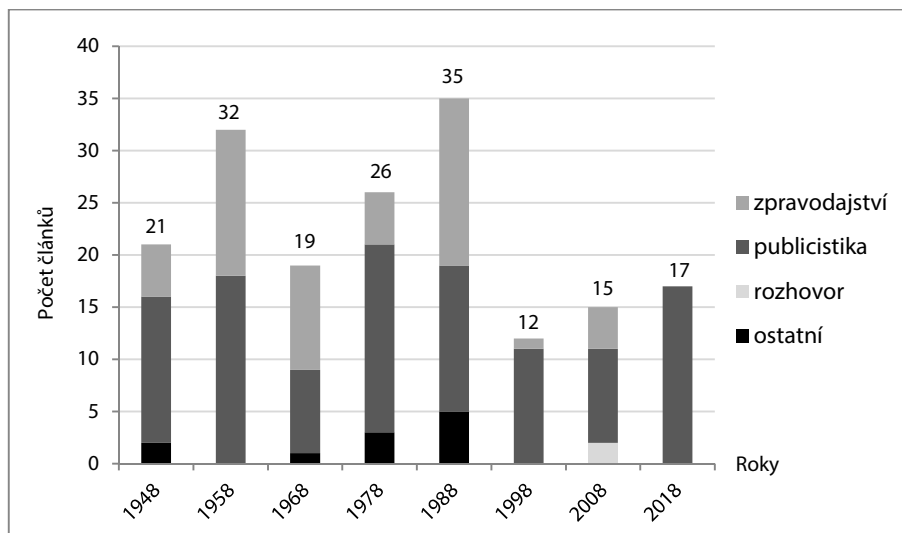
Odpovídá-li článek na danou otázku, odpovídá: 1 – kladně: kód pro ty případy, kdy článek na položenou otázku odpovídá jednoznačně ano (Československo se bránit mohlo). Hovoří-li článek opak, používáme kód **2 – záporně:** Československo se bránit nemohlo. Články, které se otázkou nezabývají, jsou v této kategorii označeny kódem **98**. Pro zbylé případy slouží kód **99 – nelze určit:** tedy že článek odpovídá buď nejednoznačně, nebo vyznívá neutrálně.

Článek se zabývá otázkou: „Mělo se Československo v roce 1938 bránit?“. **1 – ano:** stejně jako v předchozí kategorii kódujeme tehdy, zabývá-li se článek otázkou podrobněji, stejně jako v případech, kdy se tématu dotkne pouze krátce. **2 –** kód pro ty případy, kdy se článek otázkou nezabývá, nebo pouze konstatuje četnost debat na toto téma, ale nepřináší žádné argumenty. Nelze-li tento údaj z nějakého důvodu definovat, užíváme kód **99 – nelze určit**.

Odpovídá-li článek na danou otázku, odpovídá: 1 – kladně: v případech, kdy je jednoznačně konstatováno, že se Československo bránit mělo. Tvrdí-li článek opak, používáme kód **2 – záporně:** Československo se bránit nemělo, respektive bylo správné, že se Československo v roce 1938 nebránilo. Články, které se otázkou nezabývají, jsou opět označeny kódem **98**. Pro zbylé případy slouží kód **99 – nelze určit:** tedy že článek odpovídá buď nejednoznačně, nebo vyznívá neutrálně.

2.2.3 Výsledky kvantitativní analýzy

Celkový počet článků a jejich typ

Báze dat: 177 jednotek.

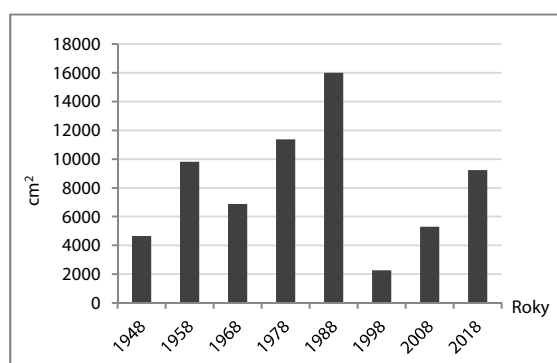
Graf 1: Celkový počet článků a jejich typ v jednotlivých letech.

První graf uvádí počet jednotlivých článků v každém zkoumaném období s přihlédnutím k typu sledovaných jednotek. V období let 1948–1989, kde byl poměr mezi zpravodajstvím a publicistikou většinou poměrně vyrovnaný lze však konstatovat, že oproti předpokladu vykazovalo zpravodajství podobnou míru subjektivní interpretace jako publicistika, proto tato kategorizace ve výsledku není příliš vypovídající. V porevolučních letech již výrazně převažovala publicistika nad zpravodajstvím a lze tak říci, že se v celém sledovaném období vyskytovalo více těch článků, jejichž cílem bylo události určitým způsobem vyložit a byly tak prostorem pro potenciální tvorbu mnichovského mýtu.

Proměna počtu článků v čase do značné míry odpovídala předpokladu teoretické části. Zvláště v období komunismu, kdy bylo Mnichova využíváno jako motivu propagandy, kopíroval důraz kladený v jednotlivých letech na mnichovskou problematiku historický vývoj Československa. Počet článků reflektoval nejprve upevňování režimu po roce 1948 (které se projevilo zvýšeným počtem v 50. letech), poté společenské uvolnění 60. let a následnou normalizaci. V tomto smyslu se do jisté míry vymykal rok 1988, který jakožto období těsně předcházející sametové revoluci nezaznamenal žádný pokles, ale naopak nejvyšší počet článků ze všech sledovaných let. Jak uvidíme dále, vzhledem k množství mýtotvorných prvků v daném roce však nešlo o zintenzivnění režimních propagandistických snah, ale spíše o prostý fakt, že se jednalo o kulaté 50. výročí a tisk logicky věnoval tématu zvýšenou pozornost.

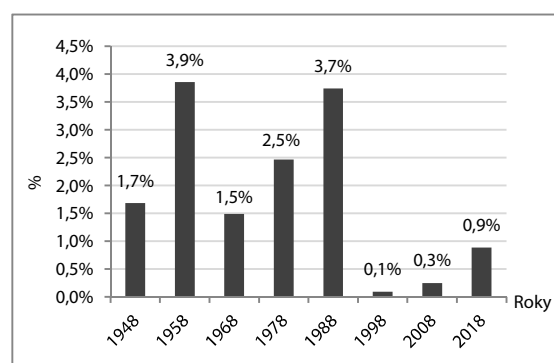
V počtu článků se výrazně projevil pád komunistického režimu. Největší propad oproti předchozímu období se projevil právě v roce 1998, který lze interpretovat například jako určité vymezení porevolučního tisku proti míře uvádění mnichovského tématu do veřejného prostoru v letech komunismu. První porevoluční období bylo význačné tím, jak málo prostoru bylo Mnichovu věnováno. Příspěvky se objevovaly takřka výhradně v názorové rubrice a nevyšel žádný redakční článek, který by se mnichovskou dohodou zabýval podrobněji. S dalšími roky počet článků mírně narůstal až na konečných 17 příspěvků v roce 2018, v němž se tisk mnichovskou dohodou zabýval již daleko výrazněji. I toto neplodnější porevoluční období ale přineslo méně článků, než byl nejnižší údaj období do roku 1989.

Absolutní a relativní plocha článků

Báze dat: 177 jednotek.

Graf 3: Celková plocha článků v cm² v jednotlivých letech.

Báze dat: 177 jednotek.

Graf 2: Relativní plocha článků v poměru k celkové ploše všech vydání v daném období.

Z hlediska významnosti přisuzované sledovanému tématu je oproti počtu článků relevantnější informací údaj o celkovém prostoru, který byl Mnichovu v jednotlivých letech věnován. Ten jsme vyjádřili jak celkovou plochou všech tematických článků v centimetrech čtverečných, tak procentuálním vyjádřením poměru plochy všech článků k rozsahu všech vydání daného období. Při bližším pohledu na oba grafy je zřejmé, že každý má trochu jinou vypovídající hodnotu. Zatímco celková absolutní plocha článků nám poskytuje možnost porovnat rozsah relevantních článků v jednotlivých letech vyjádřený ve stejných jednotkách, relativní plocha zobrazená v grafu napravo zohledňuje velikost strany vydávaného periodika a rozsah každého čísla, přičemž oba faktory se v čase významně měnily a výrazně tak ovlivnily výsledné hodnoty.

Přestože se oba grafy mírně liší (zejména rok 1958), trend zůstává stejný a potvrzuje výsledky předchozí proměnné. Křivka grafu před rokem 1989 reflektuje společenské klima daného období tak, že odráží, nakořik bylo žádoucí mnichovskou dohodu na stranách tisku

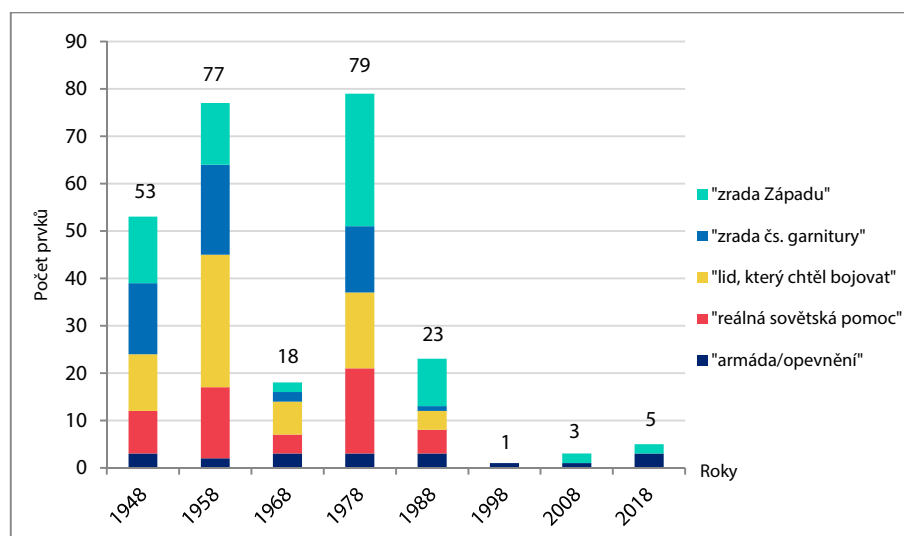
připomínat s ohledem na propagandistické záměry režimu.²⁵⁹ Zatímco v roce 1948 ještě nestihla propaganda nabrat na síle, o deset let později už zabíralo mnichovské téma necelá 4 % obsahu tisku. To sice nepředstavuje nijak zvlášť vysoký podíl, v porovnání s některými zkoumanými obdobími je to však několikanásobek. Navíc se více než třetina ze všech 32 článků objevila hned na první straně vydání.²⁶⁰ Obdobný podíl plochy zabíraly relevantní příspěvky v roce 1988, tehdy byl ale na titulní straně článek o Mnichovu otisknut pouze třikrát. Z toho lze dovozovat, že ze zkoumaných období měla problematika mnichovské dohody nejvyšší prioritu v průběhu 50. let. Režim veřejnost zhusta konfrontoval tímto tématem v průběhu let, kdy se etabloval, s cílem dosáhnout celospolečenského konsensu v otázce příčin této události. Záměrem bylo nejen tvarovat povědomí současné generace, ale formovat širší dějinnou paměť společnosti do budoucna. Konec 60. let se nesl v podstatně odlišné atmosféře, která se v reflexi Mnichova projevila poklesem zájmu o tuto problematiku, stejně jako – jak dále uvidíme – částečně odlišným způsobem interpretace. Toto období uvolňování ale bylo násilně ukončeno 21. srpna a ústřední nástroj režimní tiskové propagandy znovu začal s nástupem normalizace a přitvrzením propagandy o mnichovské dohodě referovat intenzivněji a v předchozích zaběhnutých schématech. V roce 1988 tisk sice věnoval Mnichovu také značný prostor, jak však ukáže další graf, režimní propaganda značně polevila.

Stejně jako první uvedený demonstrují i tyto dva grafy pokles zájmu tisku o mnichovské téma po roce 1989. Oproti komunistickému období, v němž nebyl odkaz Mnichova chápán jako pouhé výročí, ale jeho připomínání neslo výrazný politický rozměr, se v posledních třech zkoumaných letech z problematiky mnichovské dohody stalo běžné historické téma, přestože stále vyvolávající rozličné emoce. Zvlášť z pohledu relativní plochy byl podíl relevantních článků skutečně velmi malý, zejména v letech 1998 a 2008, kdy vydání dosahovala i více jak padesáti stran, problematika Mnichova v celém objemu odlišného obsahu téměř zanikala. Oproti tomu poslední zkoumané období zaznamenalo jak navýšení relativního rozsahu (to z důvodu zkrácení průměrné délky vydání oproti předchozím letům), tak také plochy absolutní. S daleko největším podílem historiků jakožto autorů článků, představilo poslední období také poněkud odlišný způsob reflexe. Tisk nabídl v roce 2018 takřikající odbornější přístup k dané problematice v podobě poměrně podrobného rozboru různých aspektů mnichovských událostí v rámci pětidílného seriálu vytvořeného ve spolupráci s Akademií věd ČR.

²⁵⁹ Kromě roku 1988, u nějž, jak již bylo zmíněno, nelze příčinu zvýšené pozornosti hledat v režimní propagandě.

²⁶⁰ V roce 1958 se články o Mnichovu objevovaly na první straně zdaleka nejčastěji.

Celkový počet mýtotočných prvků a podíl jejich druhů

Báze dat: 258 jednotek.

Graf 4: Celkový počet mýtotočných prvků a podíl jejich druhů v jednotlivých letech.

Ústřední výzkumnou proměnnou bylo množství tzv. mýtotočných prvků rozdělených do pěti kategorií. Ve sledovaném období jsme zaznamenali celkem 258 tvrzení, z nichž každé spadalo do jedné z těchto předem definovaných skupin. Oproti předchozím proměnným reflektoval počet mýtotočných prvků politické okolnosti již zcela přesně a graf tak názorně demonstruje intenzitu propagandistické rétoriky jednotlivých období. Pokřivený obraz Mnichova však nebyl výsledkem pouze komunistické propagandy; některé mýtotočné prvky přetrvávaly v mediálním obsahu i po roce 1989. Přestože jejich počet radikálně klesnul, i v posledních třiceti letech se v tisku objevily některé teze, které svědčí o přítomnosti určité formy mnichovského mýtu.

Obdobími s nejvyšším počtem mýtotočných prvků byly roky 1958 a 1978. Z počtu článků a jejich celkové plochy v normalizačním roce se dá usuzovat, že se tisk tehdy nevěnoval tématu tak intenzivně. O to větší však byla koncentrace prvků v textech, které vydány byly – celkem jsme jich napočítali 79. Obě období s nejvyšší frekvencí výskytu mýtotočných prvků se však lišily v podílu jejich druhů. Zatímco v roce 1958 převažoval motiv „lidu, který chtěl bojovat“ a často byla zdůrazňována také „zrada československé garnitury“, za normalizace byla stěžejní tezí „zrada Západu“. Tento vývoj odrážel proměnu podmínek, na které komunistický ústřední tiskový orgán zrovna reagoval. Hned v roce 1948 tisk předestřel stěžejní body svého výkladu, který měl být dále připomínán po celou dobu komunistické vlády. Využíval v něm přitom proporcionalně všech základních prvků komunistické interpretace: obou variant zrady, „lidu, který chtěl bojovat“ a sovětské

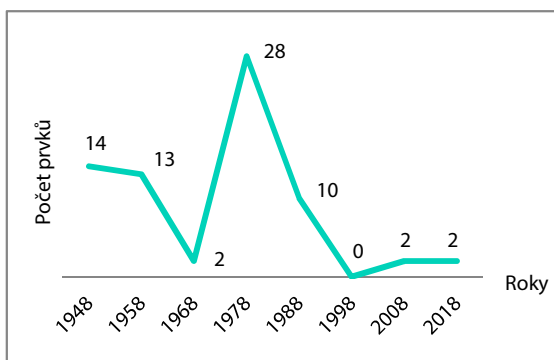
pomoci. V 50. letech, kdy se komunismus potřeboval postupně etablovat a vytvořit iluzi podpory nastoleného režimu celou společností, byla zdůrazňována role lidu, který si tehdy vyvolil KSČ za svůj předvoj a společně s ní byl hybatelem dění. Tento motiv se udržel jako nejsilnější také v 60. letech, kdy se na stranách tisku objevilo pouze 18 mýtotočných tvrzení. Nejenže se tehdy omezily teze typické pro komunistickou interpretaci, ale také – jak uvidíme v rámci kvalitativní analýzy – byl dán prostor výrazně vyváženějším pohledům.

V dalších deseti letech prorežimní výklad znovu zesílil. V charakteru motivů nejčastěji používaných v roce 1978, můžeme pozorovat jistý odkaz na dění srpna 1968 a nástup normalizace. Po poskytnutí „bratrské pomoci“ bylo totiž nutno distancovat se od předchozích liberalizačních snah a znovu zdůrazňovat československou zahraničněpolitickou orientaci na SSSR, k čemuž se výborně hodila připomínka sovětské ochoty pomoci v roce 1938 a zrady v podání nepřítele východního bloku – Západu. Motiv zrádného Západu zůstal nejčastějším prvkem i v roce 1988, v němž se připomínání Mnichova z hlediska počtu propagandistických tvrzení již neslo v duchu probíhajících pozvolných změn, na stranách tisku se jich objevilo pouze 23.

Proměna reflexe mnichovských událostí po roce 1989 se projevila jak radikálním poklesem počtu mýtotočných prvků, tak v jejich využívání v různých druzích. Když přestalo existovat politické zadání, skončil porevoluční tisk se zdůrazňováním sovětské pomoci, bojechtivosti lidu a zrady československé garnitury. Všechny tyto tři aspekty, které byly komunisty uměle vyzdvihovány jako stěžejní faktory mnichovských událostí, začaly být nahlíženy novým pohledem, oproštěným od ideologického zatížení. I po převratu se však objevily argumenty, které jsou podle Tesařova výkladu zavádějící. Tisk několikrát zmínil jednak dobrou připravenost armády a jednak zradu Západu. Tu již neuváděl s konotacemi příznačnými pro předchozí období, jako mýtotočný prvek jsme však zaznamenali i prosté označení tehdejšího vývoje za „zradu“, neboť Tesař za mýtotočné považuje i takové zjednodušené hodnocení tehdejší komplikované situace.

Vývoj četnosti jednotlivých druhů mýtotočných prvků v čase

Mnichovský mýtus, který se podle naší definice skládá z pěti odlišných mýtotočných prvků, procházel v čase postupnou proměnou, neboť každý z těchto identifikovaných motivů byl v každém roce zdůrazňován odlišnou měrou. Níže uvedené grafy společně vykreslují obraz mnichovského mýtu a toho, jak se v průběhu všech sledovaných období jeho podoba měnila.

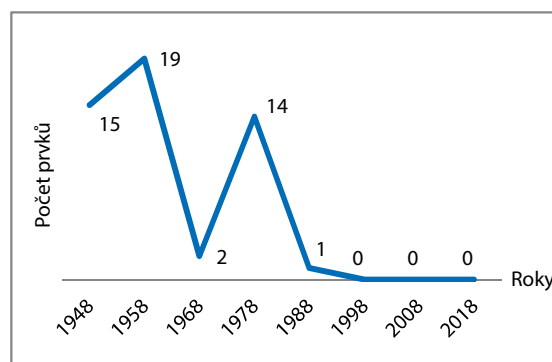
Báze dat: 71 jednotek.

Graf 5: Vývoj četnosti prvku "zrada Západu".

motiv použit pouze dvakrát, stejně jako v roce 2008 a 2018.

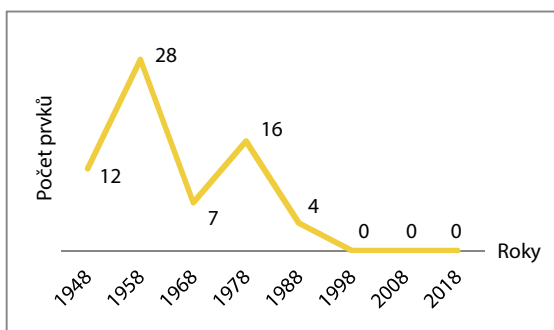
Motiv „zrada československé garnitury“ jsme zaznamenali celkem 51krát. Průběh křivky jeho grafu se oproti předchozímu liší především v roce 1958, ve kterém se objevil nejčastěji. Jak bylo naznačeno v teoretické části, především v 50. letech zaujímal v propagandě zásadní postavení vedle zrady Západu také „zrada česko-slovenské buržoazie“

zosobňovaná nejčastěji E. Benešem, což tento graf dosvědčuje. Za rokem 1958 s 19 jednotkami figurují s podobným počtem zaznamenaných prvků roky 1978 a 1948. V roce 1968 a 1988 tisk na tuto verzi „zrady“ téměř neodkazoval, rok před pádem komunismu to byla pouze jedna zmínka. V období let 1998–2018 se už tento motiv neobjevil ani jednou.

Báze dat: 51 jednotek.

Graf 6: Vývoj četnosti prvku "zrada čs. garnitury".

Báze dat: 67 jednotek.

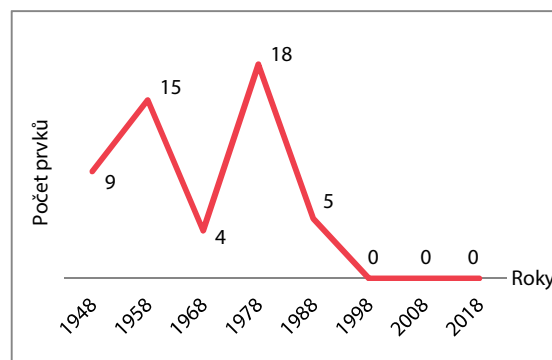
Graf 7: Vývoj četnosti prvku "lid, který chtěl bojovat".

motiv se v analyzovaném vzorku po roce 1989 již neobjevil.

Prvek „zrada Západu“ byl ve sledovaném období přítomen nejčastěji – celkem 71krát. Nejhojněji byl využit v roce 1978, kdy se zmínka o „zrazení“ ze strany západních mocností objevila 28krát. Ani jednou jej naopak nezaznamenal rok 1998. Ve zbylých letech období do roku 1989 se četnost pohybovala mezi deseti a čtrnácti případy s výjimkou roku 1968, kdy byl

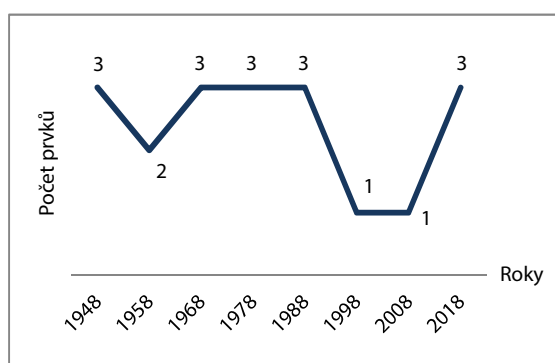
Křivku podobného tvaru jako předchozí prvek má motiv „lid, který chtěl bojovat“, který se v tisku objevil celkem 53krát. Jediná odlišnost spočívá v o něco menším rozptylu hodnot – roky 1968 a 1988 se od let 1958 a 1978 neodlišovaly tak výrazně. Stejně jako v předchozím případě byl i tento prvek nejhojnější v roce 1958 a poté v období roku 1978 a 1948. Ani tento

Mýtotočrný prvek „reálné sovětské pomoci“ se v analyzovaných člancích vyskytl celkem 51krát, tedy stejně jako motiv „zrady československé garnitury“. Tento prvek byl stejně jako „zrada Západu“ nejfrekventovanější v roce 1978, naopak ani jednou se neobjevil v letech po převratu. Rok nástupu komunistů k moci se obešel bez častějšího odkazování na SSSR – v daném období tisk použil tohoto motivu 9krát, v následujícím období byl už využit hojněji – 15 prvků jsme zaznamenali v roce 1958, což bylo jen o tři míň, než ve zmíněném roce 1978. Opět je přítomen také obvyklý propad v roce 1968 a 1988, v tomto případě na 4 a 5 prvků.

Báze dat: 51 jednotek.

Graf 8: Vývoj četnosti prvku "reálná sovětská pomoc".

Báze dat: 19 jednotek.

Graf 9: Vývoj četnosti prvku "dobře připravená armáda a/nebo opevnění".

Graf prvku „dobře připravené československé armády a/nebo opevnění“ se tvarem vymyká všem předchozím. Motiv týkající se armády, popřípadě pevností, byl specifický jednak svou nízkou frekvencí v průběhu celého sledovaného období a předně pak tím, že četnost jeho výskytu v období komunismu je srovnatelná s léty po roce 1989. Tento prvek úzce spjatý s otázkou potenciální obrany Československa byl zároveň jediným, který se vyskytl alespoň jednou v každém ze zkoumaných období.

Otázka potenciální obrany

Mohlo se Československo bránit?

	Počet článků zabývajících se otázkou: „Mohlo se Československo bránit?“		Četnost typů odpovědí článků, které se touto otázkou zabývaly.					
			ANO		NE		NEJEDNOZNAČNĚ	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
1948	2	9,5 %	2	9,5 %	0	0 %	0	0 %
1958	1	3 %	1	3 %	0	0 %	0	0 %
1968	1	5 %	1	5 %	0	0 %	0	0 %
1978	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
1988	1	3 %	1	3 %	0	0 %	0	0 %
1998	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
2008	1	7 %	0	0 %	0	0 %	1	7 %
2018	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
celkem	6	3,5 %	5	3 %	0	0 %	1	0,5 %

Báze dat: 177 jednotek.

Tabulka 1: Přehled počtu článků zabývajících se otázkou: Mohlo se Československo bránit?

V otázce potenciální obrany Československa v roce 1938 jsme nejprve zjišťovali, zda se v tisku objevila ve formě řešení její reálnosti, tedy zda obrana vůbec byla možná. Články, které se touto otázkou zabývaly, tak zpravidla řešily stav československé armády, kterou často srovnávaly se stavem armády německé, počty jejích vojáků či podobu výzbroje. Takových textů se ve sledovaném období objevilo 6, což představovalo 3,5 % z celkových 177 článků. Nutno tedy konstatovat, že možnost potenciální československé obrany se v tisku na přetřes mnohokrát nedostala. Tato otázka se nejvíc krát řešila v roce 1948 (dvakrát), ani jednou se tato otázka do tisku nedostala v letech 1978, 1998 a 2018. Ve zbylých obdobích se takový článek objevil jednou.

Kromě roku 2008 tak šlo zejména o období komunismu, kdy byla této otázce věnována pozornost. Právě v letech 1948–1988 také bylo na danou otázku vždy odpovězeno pozitivně – ve smyslu „ano, Československo se bránit mohlo.“ Jediný případ textu zabývajícího se touto otázkou po roce 1989 byl článek z roku 2008, který k jednoznačnému verdiktu nedospěl. Tento článek byl zároveň textem, který byl zařazen jako reprezentant daného roku do kvalitativní analýzy.

Mělo se Československo bránit?

	Počet článků zabývajících se otázkou: „Mělo se Československo bránit?“		Četnost typů odpovědí článků, které se touto otázkou zabývaly.					
			ANO		NE		NEJEDNOZNAČNĚ	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
1948	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
1958	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
1968	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
1978	1	4 %	1	4 %	0	0 %	0	0 %
1988	1	3 %	1	3 %	0	0 %	0	0 %
1998	6	50 %	3	25 %	1	8 %	2	17 %
2008	4	27 %	2	13 %	0	0 %	2	13 %
2018	1	6 %	0	0 %	0	0 %	1	6 %
celkem	13	7,5 %	7	4 %	1	0,5 %	5	3 %

Báze dat: 177 jednotek.

Tabulka 2: Přehled počtu článků zabývajících se otázkou: Mohlo se Československo bránit?

Druhou variantou téhož byla otázka, zda se Československo *mělo* bránit – tedy dotaz mířící na určitý „etický“ či „filosofický“ rozměr dané problematiky. V tomto případě šlo o úvahu nad správností či nesprávností tehdejšího rozhodnutí nehledě na to, zda by obrana reálná byla, či ne. Takovou formou položené otázky se ze všech 177 článků zabývalo celkem 13 textů, což představuje 7,5 % celku. Trend vývoje četnosti takových článků v čase v tomto případě probíhal odlišně, než v předchozí variantě otázky. Zatímco v období komunismu se nejprve takové články neobjevily žádné a potom v letech 1978 a 1988 dohromady dva, v období po revoluci bylo takových článků celkem 11. Nejčastěji se přitom toto téma dostalo na stránky tisku v roce 1998 – celkem šestkrát, což představovalo polovinu všech jednotek tohoto období, v roce 2008 čtyřikrát a v posledním sledovaném období jednou. Podoba odpovědí byla v případě komunistických let obdobná jako předtím – oba články měly za to, že se Československo bránit mělo. V dalších letech už se ale podíl negativních či neutrálních odpovědí zvyšoval. V roce 1998 odpověděla kladně polovina článků (3), dva neutrálně a jeden záporně (což byl také jediný případ negativní odpovědi). V roce 2008 považovaly obranu za žádoucí články dva, další dva pak odpověděly nejednoznačně. Kladnou či zápornou odpověď nedal ani článek, který se otázkou v posledním sledovaném období zabýval jako jediný.

Takový byl podíl textů, které se otázkou obrany zabíraly explicitně. To znamená, že tento námět jednoznačně řešily, nebo v textu přímo zazněla teze, že se Československo mělo či

nemělo bránit. V rámci období komunismu je však nasnadě, že řada příspěvků, která v něm vyšla, sice neuváděla jednoznačnou odpověď „pro“, nebo „proti“, implicitně tam však hodnocení zaznívalo. Pokud článek hovořil o „reálné sovětské pomoci“, „lidu, který chtěl bojovat“, nebo „dobře vyzbrojené armádě/dobřím opevnění“, v podstatě tím říkal totéž: podmínky tu byly, ale bylo rozhodnuto jinak – chybně – a Československo se bránit mělo. V následující tabulce jsou předchozí výsledky doplněny o ty články, které sice tezi nezastávaly otevřeně, z jejich argumentace však jejich stanovisko vyplývá. Za tyto texty jsme považovali všechny příspěvky, v nichž se objevil alespoň jeden ze tří výše zmíněných mýtotočtovných prvků.

	Počet článků odpovídajících na otázku: „Mělo se Československo bránit?“		Četnost typů odpovědí článků, které se na tuto otázku odpověděly.					
			ANO		NE		NEJEDNOZNAČNĚ	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
1948	9	43 %	9	43 %	0	0 %	0	0 %
1958	17	53 %	9	53 %	0	0 %	0	0 %
1968	3	16 %	3	16 %	0	0 %	0	0 %
1978	13	50 %	13	50 %	0	0 %	0	0 %
1988	9	26 %	9	26 %	0	0 %	0	0 %
1998	6	50 %	3	25 %	1	8 %	2	17 %
2008	4	27 %	2	13 %	0	0 %	2	13 %
2018	1	6 %	0	0 %	0	0 %	1	6 %
celkem	62	35 %	48	27 %	1	0,5 %	5	3 %

Báze dat: 177 jednotek.

Tabulka 3: Přehled počtu článků odpovídajících na otázku: Mohlo se Československo bránit? – včetně implicitních odpovědí

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že komunistický tisk měl v otázce potenciálního bránění jasno. Pokud se v článku hodnocení objevilo – přičemž v letech 1958 a 1978 takové příspěvky představovaly i více než polovinu celku – odpovídal pokaždé kladně. Všechny tabulky však poukazují na důležitější fakt; po roce 1989 sice klesnul počet mýtotočtovných prvků na minimum, významné místo v mnichovském diskurzu však alespoň zpočátku zaujalo téma potenciální obrany. Přestože jsme samotné řešení tohoto aspektu Mnichova nezahrnuli mezi mýtotočtovné motivy, Tesař považuje rozebírání této otázky za „pseudoproblém“ odvádějící pozornost od toho skutečně důležitého. V tomto smyslu tak můžeme hovořit o podílu tisku na rozvíjení mnichovského mýtu ve viditelné míře i po roce 1989.

2.3 Historická analýza vybraných článků

V dalším kroku praktické části práce se zaměříme na rozbor osmi vybraných textů, které podrobíme kvalitativní analýze. Ta oproti analýze kvantitativní umožňuje „*odkrývat autorské intence a poukazovat na specifické argumentační struktury*“.²⁶¹ Liší se především ve způsobu samotného provedení výzkumu, které je již méně vázáno konkrétními přísnými pravidly a postup práce vychází z charakteru sbíraných dat a struktury textu. Tato metoda umožňuje analyzovat pouze malý počet výzkumných jednotek, zato velmi podrobně a z rozličných úhlů pohledu. Zároveň se vyznačuje vysokou měrou subjektivity, která je dána právě volností postupu, a výsledek tedy závisí na osobě výzkumníka a na jeho schopnosti data interpretovat.²⁶² V rámci kvalitativní analýzy tak „*neexistuje jen jeden správný postup analýzy a jeden výsledek*.“²⁶³ Existuje však řada popsanych přístupů k analýze obsahu (nejen) mediálních sdělení, kterých se výzkumník může při svém postupu držet.

Pro naše účely jsme k rozboru vybraných článků vytvořili derivát historicko-srovnávací metody²⁶⁴, která v našem případě spočívala v popisu obsahu článku, identifikace hlavního záměru včetně kladených důrazů a následném rozboru jeho argumentů za pomoci indukce, dedukce a srovnání s teoretickým rámcem práce. Články jsme interpretovali s přihlédnutím k historickým okolnostem jejich vzniku a dobovému kontextu. Zkoumané jednotky jsme v závěru porovnali také mezi sebou a nakonec vyvodili závěry praktické části práce.

2.3.1 Výzkumný vzorek

K podrobné historické analýze byla z celkového počtu 177 jednotek vybrána vždy jedna za každý zkoumaný rok, tedy celkem osm článků. Cílem bylo sestavit jednotný soubor textů podobného charakteru, aby byl vzorek dostatečně vypovídající. V každém roce jsme hledali vždy přehledový článek sumarizující tehdejší dění a politické souvislosti mnichovské dohody, ideálně od odborníka, historika. Ne vždy ale mohl být tento záměr naplněn. Roky 1948 a 2008 nezahrnovaly článek psaný historikem a mezi těmi z období roku 1998 se nenacházel žádný shrnující text, pouze komentáře otištěné v názorové rubrice. V některých dalších letech zase bylo obtížné pro větší počet relevantních příspěvků vybrat pouze jeden. I tyto skutečnosti však částečně vypovídají o způsobu mediální reflexe v každém daném roce.

²⁶¹ SCHULZ, et al., 2011, s. 29.

²⁶² SEDLÁKOVÁ, 2014, s. 329.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Blíže k metodě viz SEDLÁKOVÁ, 2014, s. 386–390.

Namísto textu psaného historikem, nebyl-li v daném roce takový přítomen, byl do analýzy zařazen článek publicisty, který se zabývá popularizací historie – konkrétně se jednalo o roky 1948 a 2008. V případě většího množství článků vyhovujících všem kritériím, jsme použili ten, jehož obsah nejlépe naplňoval záměr analyzovat způsob reflexe události tiskem s ohledem na (ne)přítomnost mýtotočrných prvků v textu. V případě roku 2018, kdy byla relevance potenciálně vhodných příspěvků naprosto shodná, jsme článek k analýze vybrali losem.

2.3.2 Rozbor jednotlivých textů

Rok 1948

Adolf Hradecký: Mnichov a československá armáda, Rudé právo 21. 9. 1948

Hned první rozebíraný rok byl jedním z těch, který původně stanovená kritéria pro výběr vhodného článku nesplňoval. K analýze jsme tak vybrali text nesoucí název *Mnichov a československá armáda* otištěný na titulní straně 21. září, jehož autorem je Adolf Hradecký, novinář, který se věnoval mimo jiné právě i historickým tématům.²⁶⁵ Nejedná se o článek, který by komplexně shrnoval události mnichovské dohody, text se však zabývá podrobně jedním z klíčových aspektů mnichovského tématu; československou armádou a otázkou obrany státu. Navíc slouží jako vhodný reprezentant pro analýzu mnichovského mýtu na stranách denního tisku právě pro množství mýtotočrných prvků, které obsahuje.

Hned první odstavec zasazuje události mnichovské dohody do konkrétního výkladového rámce – Mnichov jako „brožná zrada“ a „jedno z nejtragičtějších údobí naší národní historie“, v němž byl „stát záměrně vydán nastupujícímu fašismu.“²⁶⁶ „Záměrné vydání“ republiky odkazuje k jednomu ze zásadních bodů mnichovské komunistické propagandy; pasiv ve zmíněné větě odkazuje na domácí buržoazii, která měla republiku cíleně postoupit fašismu. Českoslovenští představitelé nejenže se tedy totalitní ideologii podvolili, ale stát nacistickému Německu vydali dobrovolně, čímž nacistický systém vědomě podpořili.

Po tomto krátkém úvodu pokládá autor dvě otázky, na které dále hledá odpovědi: za první, „proč byla republika vydána bez odporu Hitlerovi“ a za druhé, „proč vlast nebyla bráněna, když lid měl dosti síly a vůle bránit svou zemi a když na jeho straně stála armáda bratrského Sovětského svazu.“ Jako primární důvod tragického vyústění událostí podzimu 1938, identifikuje autor „exponenty buržoazie v čele vlády“. Vládnoucí třída nesplnila nejzákladnější politický úkol zajistit

²⁶⁵ Adolf Hradecký. In: *Historický ústav AV ČR* [online]. ©2019 [cit. 15. 5. 2019]. Dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/authorities/86730>

²⁶⁶ HRADECKÝ, Adolf. Mnichov a československá armáda. *Rudé právo*. 1948, 28(221), 1; všechny další citace článku viz tato.

republiku vojensky, čímž „*hanebně zradila a zkrachovala*“. To proto, že „*vydávala své třídní zájmy za zájem lidu a národa a obranu země nespojovala s obranou demokratických práv a pokroku*.“ Tato snaha zdiskreditovat tehdejší vládní činitele byla pro komunistickou výkladovou linii příznačná. Ruku v ruce s popisem nízkých zájmů vládních činitelů, jejichž motivací byl prospěch, šlo pasování KSČ do role zachránců národa, který vláda zradila. Komunisté jako jediní nositelé pokroku a zastánci demokratických práv měli být těmi, kdo bojoval za skutečnou demokracii ve světě, v němž sílil vliv fašismu.

Další příčinou „*brožného konce v roce 1938*“ byly podle článku poměry v tehdejší československé armádě. Některé autorovy argumenty jsou přitom v základu podobné těm Tesařovým. Prvním je to, že „*republika až do roku 1935²⁶⁷ stála pod vlivem zájmů francouzského kapitálu*“, což se v rámci armády projevilo „*slepým kopírováním francouzských vzorů, dokonce i bez přihlídnutí k podstatným rozdílům strategickým, početním, materiálním, historickým a jiným. (...) Spoleháno bylo jen a jen na nepohyblivé pevnosti a ve vědomém defetismu byl záměrně opomíjen význam útočné operace v obraně, a bezduše byly předkládány zastaralé francouzské vojenské předpisy o posílení válce*.“ Tato aplikovaná koncepce byla „*doktrínou francouzskou, která pak za války doznala úplného krachu*.“ Obdobně uvádí sám Tesař, když hovoří o „*naprosté doktrínární i organizační závislosti na Francii²⁶⁸*“, v níž se československá armáda zrodila. Na tomto místě stojí za připomenutí obecně známý fakt přítomnosti Francouzské vojenské mise v Československu, která měla v prvních letech po válce podstatný vliv na formování zdejší armády.²⁶⁹ Vytvořená armádní koncepce byla podle Tesaře diktována „*nesvobodnou, servilní myslí satelitu*“, který automaticky přejal francouzskou ideu úporné obrany (zhmotněné v Maginotově linii), která se ale, jak bylo výše popsáno, stávala po přenesení do československého prostředí nesmyslnou.²⁷⁰ Zatímco však za touto konkrétní skutečností spatřuje Tesař lhostejnost, lajdáctví a „*blbokracii*“, Rudé právo dále poukazuje na „*vliv zájmů francouzského kapitálu*“. Nechybí tu tak častý prvek komunistické propagandy – odsudek buržoazního Západu, tentokrát ve verzi francouzské. Zároveň je zdůrazněn moment vědomého poraženectví, které funguje jako protipól hojně propagovanému angažování KSČ jakožto vůdkyně odporu lidu proti kapitulaci v kritických letech.

Autor dále popisuje stav československé armády: „*Do důstojnických škol a akademií byl prováděn*

²⁶⁷ Zde autor pravděpodobně naráží na rok podpisu sovětsko-francouzské a československo-sovětské smlouvy, která znamenala větší spolupráci mezi SSSR a ČSR.

²⁶⁸ TESARĚ, 2000, s. 51.

²⁶⁹ Francouzská vojenská mise v Československu 1919–1938. In: *Vojenský historický ústav Praha* [online]. ©2019 [cit. 17. 5. 2019]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/francouzsko-vojenska-mise-v-ceskoslovensku-1919-1938>.

²⁷⁰ TESARĚ, 2000, s. 52.

přísně třídní výběr (...) a v zájmu agrárních dodavatelů sena a ovsy dály se pokusy o maření motorizace armády.“ Na tyto vlivy poukazuje i Tesař, když píše o „*prvorepublikovém agrokapitálu, sociálmافی a obludných aparátech, které si rozparcelovaly československý stát.*“²⁷¹ V tomto smyslu byl také podle Tesaře stát „ovládán kapitálem“; kriticky se vyjadřuje o státní garnituře, v níž figurovaly skupiny hledící si pouze svých „nejnižších zájmů“ – finančního prospěchu. Právě ony byly podle něj jedny z viníků katastrofického zanedbání obrany a také příčinou „*katastrofálního blbství vojenských špiček (...) – i do armády totiž byli na směrodatná místa dosazováni jejich exponenti.*“²⁷² Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (Agrárníci), od 20. let nejsilnější politická strana propojená s hospodářskou a finanční sférou, je skutečně často považována za jeden z důvodů pomalé motorizace československé armády. Ta měla být vystavována tlaku vlády, aby investovala do nákupu koní a vybavení pro ně.²⁷³ Přes podobnost argumentace se však závěry obou stran pochopitelně liší. Tesař na rozdíl od Rudého práva neodkazuje k třídnímu boji a nezaštiťuje svůj výklad principy marxismu. Hovoří o nepřilíš ideálních poměrech ve státu, řešením však není změna režimu po způsobu komunistického převratu v roce 1948 a nastolení socialismu, ale například posílení občanské společnosti. Viníka tehdejšího vývoje spatřuje mimo jiné ve vládnoucích skupinách, očisťuje však Beneše, který neměl „agrárním klanem“ co dočinění a chtěl naopak stát před jeho vlivy uchránit. Naproti tomu komunistická propaganda předkládá obraz československého politického vedení jako monolitického celku, který pro své „buržoazní zájmy“ a zájmy Západu hatí odhodlání československého lidu k boji.

Proti otrockému následování francouzské koncepce a doktrinní závislosti na Francii staví Hradecký další stěžejní argument komunistické reflexe Mnichova: sovětskou pomoc. Jiné směřování zahraniční politiky nežli orientace na SSSR bylo podle autora příčinou například toho, že jižní hranice zůstala až do anšlusu Rakouska bez jakéhokoli opevnění. Podle něj mělo po podepsání paktu s SSSR v roce 1935 „*dojít samozřejmě i k přířpůsobení vojenské doktriny novým poměrům. Bobužel nedošlo k tomu, nebyla věnována žádná péče studiu sovětské literatury a sovětským zkušenostem.*“ Toho si všimá i Tesař – ne že by považoval orientaci zahraniční politiky na SSSR za nutnou a jedinou správnou, jako tomu je ve verzi komunistické, ve své eseji se však pozastavuje nad skutečností, že se styky československé generality se sovětským generálním štábem omezovaly na tradicionalisty Šapošnikova, Jegorova a Kulika²⁷⁴, namísto představitelů modernistické školy, která spojovala „*převratné myšlenky*

²⁷¹ TESAŘ, 2000, s. 74.

²⁷² Tamtéž, s. 75.

²⁷³ *Československá armáda v letech 1918–1938*. Praha: FMO ČSFR, 1991. 107 s. ISBN 80-85469-04-9, s. 38.

²⁷⁴ Boris Michajlovič Šapošnikov – náčelník generálního štábu Rudé armády a vojenský teoretik; Alexandr Iljič

německé školy (...) se starou ruskou ideou strategické obrany a protiofenzivy“, díky čemuž byla sovětská armáda „nejmodernější na světě, co do výzbroje i doktríny“.²⁷⁵ Přebírání německých novinek sovětskými modernisty však podle něj bylo v očích československých představitelů viděno jako „germanofilství“, přestože byla tehdejší sovětská armáda „jedinou mocnou a organizovanou skupinou připravující se vážně na střetnutí s Hitlerem.“²⁷⁶, a namísto pokrokovou armádou SSSR se Československo inspirovalo převážně Francií.

„Pro skutečnou koordinaci příprav sovětské a československé armády na společnou obranu Československa, odmítla čs. vláda podniknout jakékoli skutečně účinné kroky v nejkritičtějších dobách. Vždyť nikdy ve skutečnosti naše buržoazie nepomýšlela na obranu republiky společně s Rudou armádou.“ To je ve shodě s tím, co bylo popsáno v kapitole s Tesařovou argumentací – s pomocí SSSR se ve skutečnosti nepočítalo a potenciální sovětský zásah ve dnech krize byl jen kartou v mocenské hře, nikoli reálnou možností. Současně s tím však Tesař upozorňuje na skutečný zájem sovětské politiky, jímž bylo posílit pozici SSSR v Evropě a zvětšit svůj mocenský okruh politickou destabilizací okolních států. Naproti tomu komunistický výklad pochopitelně jinde akcentuje prospěšnost tohoto spojeneckého vztahu a obětavou ochotu SSSR pomoci jeho menšímu spojenci.

Ohledně stavu československé armády na podzim roku 1938 tedy argumentuje Rudé právo v článku z roku 1948 v mnoha ohledech obdobně jako sám Tesař. Odlišné jsou však závěry jednotlivých tvrzení, rozdílný kontext a zdůvodnění daných skutečností. Na faktografický základ, který je v mnoha směrech totožný, instalovala komunistická propaganda řadu tvrzení a hesel, která již příliš nereflektovala skutečný stav věcí, ale sloužila jako mocenský nástroj komunistického režimu. Autor článku neopomíná zmínit další základní mýtotvorné prvky: „zradu západních mocností, Hitlerovu agresi a zradu domácí buržoazie“ jako hlavní příčiny Mnichova.

V souvislosti s armádou, která měla vládě „sloužit jako slepý a hluchý nástroj k potlačování pracujícího lidu“, se v článku znovu objevuje poslední z ústředních motivů komunistické verze mnichovského mýtu: lid, který chtěl bojovat – ale nebylo mu to umožněno. Zpětné označení vojenské situace v době mnichovské krize jako beznadějně bylo podle autora článku nástrojem „kompromitované reakce“ k ospravedlnění faktu, že se Československo nebránilo. Přes přítomnost „kapitulantské kliky“ v čele armády totiž nebyla situace na

Jegorov – sovětský armádní velitel; Grigorij Kulik – sovětský vojenský velitel, později maršál.

²⁷⁵ TESAŘ, 2000, s. 55.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 56.

podzim 1938 zdaleka tak zoufalá – autor přese všechnu svou předchozí kritiku dochází k závěru, že se Československo bránit mohlo a mělo, mimo jiné právě kvůli tomu, že *„československý lid vedený komunistickou stranou, měl vůli se bránit a za svobodu bojovat.“*

Dalším důvodem, proč mohlo podle autora Československo jednat jinak, bylo to, že *„jeden a půl milionu vojáků povolanych do zbraně a pomoc sovětské armády připravené na polských hranicích bylo dostatečnou silou proti 31 divisím, které mohlo Německo v září 1938 postavit proti ČSR.“* Síla německé armády použitelná proti Československu na podzim 1938 je předmětem debat dodnes; Tesař uvádí 1,5 milionu pouze v manévrech nasazených německých vojáků, přičemž vychází z výpočtů historika V. Hyndráka, proti kterému se naopak vymezuje V. Kural, který předkládá číslo přibližně poloviční.²⁷⁷ Dalším dodnes často používaným argumentem, kterým operuje i Rudé právo, je to, že *„německou armádu na podzim roku 1938 nelze srovnávat s armádami, které měl Hitler k dispozici později v Polsku, ve Francii, nebo dokonce proti Sovětskému svazu. Nacistická armáda byla vojensky a politicky teprve ve výstavbě.“* Podle Hradeckého by však ani případná německá převaha neopravňovala vládu k tomu, aby *„poručila armádě složit zbraně. (...) Vždyť hlavní úlohu nebraje počet, ale rozhodujícím činitelem je vůle k boji a odhodlání bránit svou zemi.“*

Závěrem autor znovu konstatuje, že se Československo navzdory „zradě západních velmocí“ bránit mohlo a zodpovídá otázky, které na začátku článku položil. Hlavním důvodem, *„proč byla republika vydána Hitlerovi a proč vlast nebyla bráněna“* bylo, že se *„buržoazie neodvážila organizovat všenárodní vlasteneckou obranu země, po mobilizaci ponechat lidu zbraně v rukou a nechtěla vést válku proti fašismu, protože věřila, že jí fašismus pomůže upevnit vládu nad pracujícím lidem a jeho dalším vykořisťováním. O pomoc nepožádala proto, že si nepřála porážky nacismu, svého třídního spojence.“* Kromě toho, že vláda neumožnila lidu vzepřít se a bránit svou zemi, měla být ve skutečnosti otevřeně profašistická a podporovat tuto ideologii s vidinou posílení své moci nad vykořisťovaným lidem. Nacismus, který měl v komunistickém pojetí představovat do extrému dovedený kapitalismus, byl tak ve skutečnosti podobný postojům, které zastávala buržoazie v čele československého státu. Ta nepožádala SSSR o pomoc jednoduše proto, že nacistické Německo bylo jeho spojencem majícím stejné kapitalistické zájmy a jeho porážka pro ni tak nebyla kýžená. A právě proto, že nedošlo k zásahu ze strany SSSR *„přšly koncentráky a plynové komory.“* Znovu je tu připomínáno nevyužití nabídky pomoci ze strany SSSR, které pro Československo bylo v komunistickém pojetí chybou s fatálními důsledky.

²⁷⁷ KURAL a VAŠEK. 2008, s. 138.

Přestože československá vláda kapitulovala, „*náš lid si v zápase proti Němcům napsal na své prapory: Boj za svobodu a za nový řád*“ a následně v květnovém povstání „*svrhl zkrachovanou velkoburžoazii, vyrval jí její hmotnou základnu a v únoru letošního roku velkolepým nástupem zmařil pokusy o cestu ke novému Mnichovu.*“ Pracující lid byl tím, kdo se na konci druhé světové války vzepjal a v pražském povstání vybojoval jak svobodu pro svou zemi, tak definitivně sesadil „buržoazní vládu“, která by v opačném případě vedla zemi k další porážce. Zabránění novému Mnichovu znamenalo instalaci komunistického režimu, které mělo díky deklarovanému přenesení odpovědnosti na lid zamezit každé další potenciální národní prohře: „*Budujeme novou armádu, politicky uvědomělou, která nikdy nesloží zbraně, protože je věrna lidu a ten nedopustí nový Mnichov.*“ Nový režim se poučil starými chybami, neboť jeho nově vystavená armáda „*spojuje to dobré, co bylo v předmnichovské armádě, s moderními poznatky vojenské vědy a především četnými zkušenostmi sovětské armády.*“ Především pak ale „*spojuje obranu země s ochranou práv pracujícího lidu v plném vědomí, že nemůže ubránit státní samostatnost a národní svobodu bez obrany lidového režimu naší vlasti.*“

Rudé právo tak proti sobě umně stavělo obraz předmnichovských vlád, které se „nezajímaly o lid, ale pouze o své vlastní blaho“ a představu vlády komunistické, která naopak prohlašuje lid za nejpřednější a sebe za obhájkyň jeho práv. Článek implikuje nenahraditelnost nastoleného lidového režimu, neboť právě ten je zárukou vývoje odlišného od toho v roce 1938. Stejně tak opakovaně odkazuje na spojení s SSSR a utvrzuje čtenáře o prospěšnosti tohoto svazku. Článek končí těmito slovy: „*Budujeme armádu, která bude hodna spojence, slavné armády Sovětského svazu a armád lidově demokratických zemí, s nimiž společně, když tobo bude jednou třeba, uhájí naše životy a veliké budovatelské dílo našeho lidu.*“

Rok 1948 byl rokem prvního velkého výročí mnichovské dohody, které nově nastolený komunistický režim mohl využít ke svému prospěchu a také tak činil. Článek, který jsme analyzovali, byl pozoruhodný množstvím konkrétních údajů, které se v mnohém podobaly některým Tesařovým argumentům. Historické skutečnosti jsou však pochopitelně doplněny ideologicky podmíněným komentářem a autor tak čtenáři předkládá obraz Mnichova v souladu s režimním výkladem. Nechybí většina základních prvků komunistické verze mnichovského mýtu: zrada západu, lid, který chtěl bojovat a pomoc SSSR. Mnichovské téma v sobě spojovalo možnost diskreditovat předmnichovské vlády zdůrazňováním jejich chybných rozhodnutí a příležitost legitimizovat politické kroky nově nastoleného režimu, čehož bylo hojně využíváno hned v prvním roce jeho existence.

Rok 1958

Václav Vrabec: *V čele národa*, *Rudé právo* 24. 9. 1958

Roku 1958 otisklo Rudé právo čtyřdílný seriál nazvaný *K událostem před 20 lety*, který shrnoval události posledního zářijového týdne před uzavřením mnichovské dohody. Pro analýzu jsme vybrali jeden díl této série, který nejlépe reprezentoval argumentaci tehdejší doby; text nesoucí název *V čele národa* z 24. září, který pojednával převážně o roli tehdejší KSČ a odhodlání lidu k boji – nejfrekventovanějším mýtotvorném prvku roku 1958. Autorem celého seriálu byl historik a novinář Václav Vrabec, tehdejší redaktor Rudého práva, později aktivní účastník reformního procesu 60. let a signatář Charty 77. Přestože byl již v době vzniku textu označován za revizionistu,²⁷⁸ byly všechny jeho články velmi poplatné období 50. let a jejich charakteristickému výkladu okolností této historické události.

Článek začíná úryvkem telegramu odeslaného 23. září 1938 z německého velvyslanectví v Praze do Berlína. Pracovník velvyslanectví zde cituje ministerského radu Čermáka, který mu měl sdělit, že „*Beneš a Syrového vláda jsou ochotni přijmout každý diktát, jestliže Německo dovolí Čechům, aby na území, které obývají, žili jako jeden nezávislý stát... Nový český stát by se prakticky stal vazalským státem Německa, s čímž je nutno se vyrovnat.*“²⁷⁹ Podle Vrabce je tento dokument charakteristickým dokladem „intrič buržoazie“. Hned na začátku textu tak používá teze, která byla v roce 1938 druhým nejčastěji používaným mýtotvorným prvkem – motiv československé garnitury a jejich nekalých praktik, které byly ve výsledku zradou na národu.

Text pokračuje tvrzením, že „*nová vláda generála Syrového byla vládou stejně kapitulantskou jako svržená vláda Hodžova, jejíž program zcela přejala. Stejně prováděla vůli Berana, Preisse a Beneše, který také skoro všem jejím schůzím předsedal. Byla jen opatrnější a demagogičtější.*“ Do důsledku vzato, tato tvrzení jsou prakticky v souladu s tím, co líčí sám Tesař. Také on ve své stati poukazuje na podle jeho slov „nevýratná fakta“, totiž že „*po nástupu Syrového vlády (...) nikdy nebyla odvolána kapitulace vlády předchozí*“²⁸⁰ a celá demise vlády minulé byla jen manévrem, jak tento neústavní čin postoupení části území prosadit. Zatímco však Tesař z těchto skutečností vyvozuje širší závěry o limitech tehdejší demokracie, komunistický režim umně využívá tato fakta k ospravedlnování svých záměrů a utužování své pozice. Vláda podle něj sice vydala příkaz k mobilizaci, ale pouze proto, aby „*uklidnila rozbouřený lid a aby jeho nejrevolučnější složku*

²⁷⁸ HAZDRA, Zdeněk a Vítězslav SOMMER. S historikem Václavem Vrabcem o psaní dějin protinacistického odboje a jedné generační zkušenosti. *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky. 2010, 4(2), 123–130, s. 123.

²⁷⁹ VRABEC, Václav. *V čele národa*. *Rudé právo*. 1958, 39(265), 2; všechny další citace článku viz tato.

²⁸⁰ TESAŘ, 2000, s. 22.

– *dělníky – odpoutala od jejich závodů, poslala je jinam (leckdy ani ne na hranice) a spoutala je vojenskými rozkazy.*“ Pravým podnětem k vyhlášení mobilizace totiž měl být strach vlády z lidu, který zaujímal zcela odlišný („nekapitulantský“) postoj a byl odhodlaný se bránit. Největší hrozbou pak mělo být samotné dělnictvo – autor popisuje výjev průvodu záložníků z dělnického Karlína kráčejíci „s vojenskými kufříky na ramenou k nádraží“, nesoucí československou vlajku a prapor revolučního dělnického hnutí; symbolický obraz, který měl „reakci nabánět busí kůží.“ Tento strach vládní „reakce“ měl pramenit především z potenciálního ohrožení jejich kapitalistických zájmů silící dělnickou třídou, která později „převzala vedení“ – v podobě únorového převratu, vedeného ovšem ve skutečnosti shora. Nechybí tu tedy typická opozice kapitalistické a dělnické třídy, zde ve formě buržoazní vlády, která zrazuje národ, a dělnictva, které naopak projevuje vůli k boji a slouží tak vlasti.

Článek dále popisuje zásahy státu proti KSČ v kritickém období; ve chvíli, kdy byla ustanovena nová vláda, došlo k zabránění tiskárny Rudého práva, čímž bylo zabráněno publikování novin „nejdůslednějších obránců republiky“. Dále bylo zakročeno proti akcím požádaných KSČ, zejména proti šíření letáků, které vyzývaly vojáky, aby neopouštěli své pozice a bránili zemi. Z této skutečnosti článek vyvozuje, že „ve výzvách k obraně vlasti viděla buržoazie, dokonce již před mnichovským diktátem, zločin.“ Na obdobné nedemokratické státní intervence upozorňuje také sám Tesař, když hovoří o „usměrnění tisku“ v době před Mnichovem, kterému mělo být zabráněno podat reálný obraz situace. Opět tím však konstatuje především bídný stav tehdejší demokracie, na rozdíl od komunistické verze, která pokládá příčinnou souvislost mezi „zrádčovstvím“ československé garnitury a těmito jejími aktivitami.

Následuje citace obsahu zmíněných letáků: „*Československá reakce chce zlomit odhodlání občanů ČSR bránit nedotknutelnost československých hranic. (...) Snaží se zlomit vaši odvahu lžemi o tom, že nás opustil a zradil také Sovětský svaz. (...) Budte pevní, chraňte svou zemi, Sovětský svaz je s námi! Daladier není Francie, Chamberlain není Anglie! S námi je Moskva, s námi jsou demokraté celého světa...*“⁸ Letáky reagovaly na zprávu šířenou tiskem, která měla sdělovat, že Československo „všichni zradili“. Podle těchto tiskovin to však rozhodně nebyli „všichni“ – jak tehdejší komunisté, tak pozdější režimní výklad opakovaně zdůrazňoval ochotu pomoci ze strany SSSR. K tomuto tradičnímu motivu sovětského angažmá se tu přidává také další téma – odkazování na „demokratické síly“ v zahraničí. V Anglii i Francii, která jako celek „zradila“, byla podle článku řada lidí, kteří s postupem své vlády proti Československu nesouhlasili. V jejich vidění to byli pochopitelně především zahraniční komunisté, kteří měli

posílat vyjádření podpory a „stát s Československem“.

Byli to stejně tak právě komunisté, kteří „často jako dobrovolníci byli v prvních řadách obránců branic“ a kteří „důsledně plnili příkazy strany“. Ty přicházely z krajských stranických výborů, lidu je tlumočil například senátor Bohumír Šmeral – jeden ze zakladatelů KSČ: „*Budte si vědomi, co je teď povinností každého z vás! (...) Budte také nyní, když jste oblekli uniformu, příkladem odhodlanosti a statečnosti. Budte příkladem a vzorem železné kázně v armádě a (...) příkladem jednoty v národě.*“ Podle autora strana toto sdělení šířila, neboť si byla vědoma skutečnosti, že „velká část obyvatelstva i pracujících má ještě velké iluze o různých těch ‚demokratických činitelích‘.“ Jak již bylo mnohokrát zmíněno, o stavu tehdejší společnosti se vyjadřuje sám Tesař: vinou tehdejší „zvláštní demokracie“²⁸¹ bylo usměrnění tisku či protiústavní čin přijetí kapitulace, vinou národa však byla jeho „bloupost a poddajnost vlastním šéfům“. Nastupující vojáky označuje za „pouhé stážísty absurdní tragikomedie“ právě pro jejich „tupou víru nedůstojnou svobodných občanů.“²⁸² Dalo by se tvrdit, že komunisté tedy tehdy vystupovali proti tomuto stavu „tupé víry“; iniciovali „zespodu“ občanské vzepětí proti vládě, která rezignovala na vyšší hodnoty a svolila k vydání části území. Tento pocit ještě umocňuje popis zásahů vlády proti snahám komunistů (například vyhláška, že osoby účastníci se jejich akcí mají být zadrženy, mají jim být zabavována vozidla i distribuované letáky). Po válce, kdy komunisté dostali příležitost vše dříve kritizované změnit, však vývoj vedl odlišným směrem; dosavadní systém byl nahrazen totalitním režimem, který využíval odkazu na tuto tehdejší roli KSČ jakožto „zachránců“ národa k přesvědčování o své kredibilitě a správnosti nově nastolené politiky. Jak naopak vyplývá z Tesařova výkladu, lékem na situaci v září 1938 nebyl boj, který je základem argumentace komunistického výkladu – na ten již bylo příliš pozdě, neboť bylo vše potřebné zanedbáno a okolnosti k tomu zkrátka nedávaly příležitost. Toto neustálé připomínání nutnosti bojovat a jiné polopravdy mnichovského mýtu mají zastíňovat reálné problémy, kterými by se měla společnost podle Tesaře zabývat, a přestože v otázce kritiky tehdejší garnitury oba výklady do jisté míry rezonují, zásadně se rozcházejí v představě o způsobu jejich řešení.

Ve verzi komunistické měla být lékem na tyto problémy KSČ, která burcovala k boji: „*Komunisté byli jádrem všech diskutujících hloučků, byli hlavními řečníky na improvizovaných schůzích*“, které byly vedeny s cílem „*vysvětlit smysl obrany republiky a sjednotit všechny, kteří to myslí doopravdy*“. Komunisté měli „*vyjadřovat vůli lidu, být v jeho čele a ukazovat vážnost situace.*“ Ta si podle článku žádala jasné stanovisko, které mělo být řečeno na schůzi ústředního výboru

²⁸¹ TESAŘ, 2000, s. 44.

²⁸² Tamtéž, s. 22.

KSČ z 25. září. Na něm zazněla výzva: „*Být ještě odhodlanější a rozhodnější, nekapitulovat před Hitlerem, bránit republiku do posledního dechu, požádat Sovětský svaz o pomoc!*“ Vedle toho komunisté apelovali také směrem do zahraničí: „*Strašlivou odpovědnost berou na sebe ti, kdož ještě dnes činí nešťastné pokusy utišit útočníka živými kusy našeho těla. Ať sobě a světu nenamlouvají, že tím zachraňují mír. Skutečnost je taková, že sice na chvíli zachraňují Hitlera, ale urychlují válku. My apelujeme k národům celého světa, zejména k národům Anglie a Francie: (...) zapřísaháme vás, znemožněte, aby ve střední Evropě byl obětován kulturní a statečný národ a stát jen proto, aby byl zachráněn Hitler.*“ Prohlášení umně vykreslovalo situaci tak, že jediným smyslem všech diplomatických jednání západních mocností je ve skutečnosti pomoci Hitlerovi. Přestože v konečném důsledku znamenalo diplomatické řešení záchranu Německa před okamžitou válkou, byl to pouze vedlejší produkt politiky ústupků, která měla za cíl válku zcela zažehnat, přestože komunistický výklad v pozadí shledával zájmy buržoazie třídně spojené s kapitalistickým Německem.

Autor článku citovaný apel zakončuje komentářem: „*Tak mluvil národ a jednali komunisté. Tak myslel národ.*“ Takový výrok prakticky znamená, že je v podstatě možno zaměnit myšlení strany a jejích postojů s názory celého národa. KSČ měla představovat mluvčí všech, nejen svých příznivců, ale celé republiky. Článek Václava Vrabce nevyužívá všech mýtotočných prvků typických pro komunistický režim – zcela chybí motiv zrady Západu – dobře však reprezentuje rok 1958, neboť se zaměřuje na nejvýraznější argument 50. let, kterým byl prvek bojujícího lidu. Tohoto motivu využíval tisk ve stejné podobě, jen s menší intenzitou, i po celou další dobu fungování komunistického režimu. Dovedně spojoval obraz zrádné československé garnitury, proti níž stál lid odhodlaný bránit vlast, který však nutně musel někdo vést; této role se ochotně chopili jediní „nejdůslednější obránci státu“ – komunisté.

Rok 1968

Věra Olivová: Mnichov a Československo, Rudé právo 27. 9. 1968

Po dvou článkách argumentačně velmi podobných byl text roku 1968 prvním, který se jednolitěmu komunistickému výkladu vymykal. Rudé právo ten rok otisklo dva články od historičky Věry Olivové. Oba dva byly součástí seriálu s názvem *K událostem před 30 lety*, který list k výročí mnichovské dohody připravil, a oba shrnovaly mnichovské události; jeden z pohledu zahraničních mocností, jeden z perspektivy Československa. K analýze byl vybrán, právě kvůli svému zaměření přímo na republiku, ten druhý – *Mnichov a Československo* otištěný 27. září na 5. straně pátečního vydání.

Společenské uvolnění provázející pražské jaro se stihlo projevit také v obsahu a celkovém

vyznění analyzovaného článku. Přestože se již jednalo o období po 21. srpnu, v mediální sféře ještě stále dostávali prostor i představitelé historiografie liberálnějšího proudu. Oproti předchozím dvěma článkům z let 1948 a 1958, které se striktně držely tradičního komunistického výkladu, přinesl příspěvek Věry Olivové dosti odlišný pohled na danou problematiku. Dosavadní klíčové teze o sovětské pomoci, zradě Západu a lidu vedeném KSČ vystřídal komplexní výklad mezinárodních souvislostí bez omezování se na připomínání několika aspektů Mnichova v intencích komunistické interpretace, které režimu sloužily jako prostředek propagandy.

Olivová hned v perexu zasazuje Mnichov do širšího kontextu meziválečného vývoje v Evropě. Hovoří o „*složitém a dlouhodobém mocenském zápasu*“,²⁸³ který určoval československou politiku. Jednotlivé síly však nedělí dichotomicky na „Západ“ a „SSSR“, mezi kterými měla republika oscilovat, ale upozorňuje na složitost mezinárodních vztahů v tehdejší Evropě a množství „dalekosáhlých zájmů“ jednotlivých působících sil. Článek se z velké části zabývá právě politickými a diplomatickými kroky jednotlivých zúčastněných s ohledem na jejich mocenské cíle. Výchozím bodem je odmítnutí teze, že „*Československo se stále stupňované německé agresi nebránilo*“. Ta představovala jeden z pilířů výkladu 50. let, kdy bylo Československo líčeno jako ideový spojenec nacistického Německa vzhledem k jejich „totožným buržoazním zájmům“. Olivová však tvrdí něco jiného: obrana a boj za použití zbraní nepředstavují jediný způsob odporu; „*jsou i jiné prostředky, jak bojovat. Československý boj začal dlouho před zářím roku 1938.*“ Tato československá obrana proti nacismu měla podle Olivové spočívat v politické koncepci usilující o „*regeneraci československého spojeneckého systému*“. Tento systém opírající se o dva pilíře, francouzsko-sovětskou smlouvu a o malodohodový blok, zůstal hluboce narušen porýnskou krizí – ta způsobila, že jeho „*blavní sloup, o který Československo opíralo svou existenci – francouzsko-sovětská dohoda – ležel v troskách*“. Bránit se přitom bylo třeba stále sílícímu nacistickému náporu, který byl veden rozličnými způsoby – po linii diplomatické a propagandistické, v rovině vojenských plánů na přepad Československa nebo skrze Henleinovu SdP. Navzdory všem těmto skutečnostem se však Československo nevzdávalo. Bezprostředně po anšlusu Rakouska, kdy zůstala republika ze všech stran obklíčena Německem a jeho spojenci, iniciovala jeden z pokusů o obnovu spojeneckého systému. Československá vláda se obrátila na Francii a SSSR s dotazem o dodržení jejich vzájemné dohody v případě jeho napadení a dočkala se kladné odpovědi obou mocností.

²⁸³ OLIVOVÁ, Věra. Mnichov a Československo. *Rudé právo*. 1968, 49(267), 5; všechny další citace článku viz tato.

Tento pozitivní obrat v dosavadním sledu událostí však netrval dlouho. Československo začalo čelit nejen přímé agresi ze strany nacistického Německa, ale také stupňovanému nátlaku svých západních spojenců. S nástupem Édouarda Daladiera do premiérského křesla došlo k francouzskému vnitropolitickému posunu „doprava“ a zároveň začal sílit vliv britské konzervativní Chamberlainovy vlády. Československý zájem tak nyní byl „*v diametrálním rozporu s britskou velmocenskou politikou směřující k novému vymezení velmocenských sfér vlivů v době s Hitlerem a k přenechání oblasti střední Evropy německé hegemonii.*“ Británie se začala velmi angažovat v československé otázce, neboť jeho spojenecký systém, „*svým protiněmeckým zaměřením vytvářel pro Československo předpoklady k obraně proti německé agresi.*“ Takový vývoj by však znamenal hrozbu válečného konfliktu, který si Anglie „*v žádném případě nepřála.*“ Cílem její politiky proto bylo zmařit jakýkoli československý pokus o obnovení onoho spojeneckého systému. Se záměrem odvrátit válku za každou cenu se vedla všechna následující britská diplomatická jednání.

Z výše popsaného vyplývá, že Olivová řadí mezi příčiny Mnichova Západ s jeho politikou ústupků. Zdržuje se však vyhraněného hodnocení typického pro období Studené války a spíše věcně konstatuje tehdejší kroky Británie a Francie. V článku se ani jednou neobjevuje termín „zrada“ a vztah mezi západními mocnostmi a Československem je popisován bez výrazného emočního zabarvení a výčitek typických pro předchozí léta. Autorka však nemá tendenci Západ nijak omlouvat, jeho podíl na vývoji roku 1938 interpretuje jako zásadní. Výtka Západu se však objevuje spíše implicitně – ve smyslu konstatování, že svými kroky skutečně napomohl Hitlerovu postupu proti Československu.

Jako důležitý mezník předmnichovského vývoje označuje autorka duben 1938, kdy byla podepsána dohoda mezi Francií a Británií. Ta pro Československo znamenala další zhoršení celé situace, neboť výrazně omezovala možnost realizace francouzských spojeneckých závazků vůči Československu a tím i SSSR. Dohoda totiž podmiňovala francouzskou pomoc požadavkem toho, že Československo „*musí projevit dostatek dobré vůle k řešení svých vnitřních otázek. Především, že musí bezpodmínečně přijmout Henleinovy karlovarské požadavky.*“ Takové podmínky ale „*zabáhaly Československo do slepé uličky*“, neboť jejich naplnění v podstatě znamenalo rozbití státu. Británie za tiché podpory Francie i nadále zesilovala nátlak na Československo, který vyvrcholil Runcimanovou misí v létě 1938. S dalšími britsko-francouzskými jednáními ve věci úpravy stanovených požadavků současně stupňoval svůj nátlak na Československo i Hitler. Ten vygradoval na začátku září 1938, kdy byl očekáván konečný vojenský úder ze strany Německa, k němuž však nedošlo.

Přesto se Československo požadavkům Británie a Francie podrobilo a v září přijalo karlovarské požadavky. „*Tento krok československé vlády byl motivován onou hlavní linií její politiky – linií usilující o udržení spojeneckého systému – i za cenu nejzávažších obětí.*“ Třídí motivaci a buržoazní zájmy československé politické garnitury nahrazuje ve výkladu Olivové záměr zachovat za každou cenu československý spojenecký systém s cílem ubránit jak sebe, tak zbytek Evropy před rozpínajícím se nacismem. Zájem Západu však naopak bylo tento systém ochromit a tím „*podle iluze Chamberlainovy politiky zabránit válečnému konfliktu*“. Splnění karlovarských požadavků tak v rámci této snahy nebylo ve skutečnosti cílem, ale pouze záminkou. Když došlo k jejich naplnění, následovaly další kroky. Ze strany Německa to byl henleinovský puč²⁸⁴, v případě Británie šlo o iniciaci nových diplomatických jednání s cílem dosáhnout dohody s Hitlerem. Ta se nakonec uskutečnila nejprve v Berchtesgadenu a poté v Godesbergu.

Za této situace odvětilo Československo 23. září vyhlášením mobilizace, které podle autorky bylo „*pokusem o taktické uvedení celého svého spojeneckého systému do pohybu.*“ Tento krok znamenal pro Československo „*novou naději pro jeho obranu*“, neboť mimo jiné přispěl ke ztroskotání jednání Chamberlaina s Hitlerem. Zároveň dal podnět k aktivování spojenecké pomoci – sovětská a francouzská vojska začala mobilizovat. Vývoj v následujícím týdnu podněcoval podle autorky naděje, že se „ *podaří vytvořit na základě československého spojeneckého systému obrannou protiněmeckou a protinacistickou frontu.*“ Jenže „*ve hře bylo příliš mnoho sil a příliš mnoho dalekosáhlých zájmů*“ a došlo k tomu, že „*Československo, bráníci svou státní suverenitu a nezávislost, bylo označeno za válečného štváře a paliče, který odmítá mírové řešení svých vnitřních problémů. Za stát, který je zdrojem neklidu a provokuje válečný konflikt. Převrácení všech hodnot patřilo k brutalitě světa, která obklopovala nevelký československý stát.*“ Na tomto ideovém základě vzniklo to, co autorka nazývá „*velmocenskou protičeskoslovenskou aliancí*“. Její součástí byli jak přímí nepřátelé státu (Německo a Itálie), tak jeho spojenci (Francie a Británie). Francie svou účastí na mnichovské dohodě fakticky anulovala svou dohodu s Československem a „*rozbila tím celý československý spojenecký systém*“. Článek končí konstatováním, že mnichovská dohoda rozhodla o rozbití Československa, aniž by jakkoli přihlížela k jeho stanovisku: „*Pouhým podpisem (...) rozdrtila tento malý stát v srdci Evropy brutálním zásabem velmocenské síly.*“

Základní argumentační východisko článku představuje teze, že se Československo německé agresii bránilo, čímž reaguje na výklady hovořící o československé pasivitě či naopak přímo aktivní podpoře nacistické politiky. S tvrzením, že obrana nemusí nabývat výhradně

²⁸⁴ Sudetoněmecké povstání zorganizované částečně Henleinovou SdP, které začalo 12. září 1938.

podoby ozbrojené rezistence, se obsáhle zabývá ideou tzv. „československého spojeneckého systému“, který měl zajistit obranyschopnost státu. Většina článku je věnována popisu událostí předcházejícím uzavření mnichovské dohody a s důrazem na vytrvalé úsilí Československa o obnovení tohoto spojeneckého systému, které líčí v kontrastu s vytrvalou snahou Británie a Francie o nalezení kompromisu s Hitlerem.

Oproti letům 1948 a 1958 popisuje autorka okolnosti mnichovské dohody diametrálně odlišně. Analyzovaný článek na žádném místě neoperuje s mýtickým prvkem „lidu, který chtěl bojovat“ či motivem komunistické strany a její vedoucí role. Chybí rovněž prvek zrady československé buržoazní garnitury – přímo k vládním činitelům se článek nevztahuje, na příslušných místech je vždy užíváno metonymie („Československo udělalo...“). Opačně je tomu v případě Británie, v jejímž kontextu autorka často zmiňuje konání ministerského předsedy Chamberlaina. Poprvé tak není Západ popisován jako jednotlivý celek, ale jsou odlišovány kroky Británie od jednání Francie. Zcela vymizelo označování evropských západních mocností za „zrádce“ a výklad se v mnohém podobá interpretacím pozdějších let, v nichž rozhodující roli hraje britský, respektive francouzský appeasement.

Ten byl podle článku hlavním důvodem selhání onoho československého spojeneckého systému, který stál v pozadí hledání kompromisu s Hitlerem a vyvrcholil mnichovskou konferencí. Tento systém zároveň zahrnoval potenciál zformování protinacistické fronty, která se však postupně proměnila v „protičeskoslovenskou alianci“, když namísto vytrvalé rezistence vůči Hitlerovi zvolil Západ cestu politiky ústupků a přidal se ve své naivitě a s vidinou dosažení kompromisu a odvrácení války na stranu nacistického Německa. Československo tak bylo postupně donuceno podvolit se rozhodnutí ostatních aktérů, kteří mu nadiktovali podmínky. Jestliže byla československá obrana založena na regeneraci tohoto spojeneckého systému, a tato jeho snaha – přestože Československo vynaložilo všechno své úsilí – nenašla odezvu na straně spojenců, museli být oni viníkem situace, do níž se Československo na konci září 1938 dostalo.

Podobné závěry jsou však terčem Tesařovy kritiky. Ten v obvyklých interpretacích Mnichova polemizuje právě s imanentním předpokladem nezbytnosti protektora – ať už jím měl být SSSR nebo Západ. Takový výklad totiž nezbytně zahrnuje aspekt určitého „vyvinění“ sebe sama, ve smyslu „Československo udělalo, co mohlo, ostatní však neudělali, co měli, a tak to dopadlo, jak dopadlo.“ Podle Tesaře, jak už bylo výše mnohokrát popsáno, však existovala plejáda opatření a kroků, které Československo mohlo

a mělo udělat, ale právě z vypočítavého spoléhání na svého francouzského spojence tak neučinilo. Analyzovaný článek však tyto skutečnosti opomíjí a československou pasivitu ve věci své obrany nahrazuje tezí, že existují i jiné způsoby, jak se bránit: „*Pouze v naivní představě mohou být obrana a boj ztotožňovány jediné s použitím zbraní a proléváním krve.*“ Olivová vykresluje Československo jako „malý stát v srdci Evropy“ zmítaný vlivy a zájmy „velmocenských sil“, který nemá jinou možnost, než zakládat celou svou obranu na spolehnutí se na své spojence. Takto stavěnou argumentaci, která nebere v potaz další skutečnosti, je možné ve smyslu Tesařova výkladu považovat za mýtotvornou.

Pouze velmi málo prostoru je v článku věnováno SSSR. O jeho potenciální pomoci, která byla jako téma pro komunistický výklad stěžejní, se zde hovoří pouze nepřímou; je zmíněn jakožto jeden z pilířů československého spojeneckého systému. Článek se však v kontextu spojeneckých vztahů zabývá především francouzským stanoviskem a SSSR ponechává stranou. Blíže se k tématu sovětské pomoci dostává autorka na konci článku, kde hovoří o „protičeskoslovenské alianci“. Ta se měla zformovat účastí Británie a Francie na mnichovské dohodě, které se tak svým podpisem zřekly možnosti uskutečnění protiněmecké fronty. Ze strany Francie tím mělo zároveň dojít k „záměrné izolaci“ SSSR v celosvětovém měřítku, neboť „*nová velmocenská aliance byla nebezpečná i pro něj.*“ To vyústilo v zamezení jakéhokoli dalšího vlivu SSSR, který zůstal jediným československým spojencem stojícím na straně proti Hitlerovi. Zmínka o SSSR je však spíše strohým konstatováním holých faktů, která neobsahuje zhodnocení jeho role v tehdejší vývoji a nepřikládá sovětské pomoci zdaleka takovou důležitost, jako tomu bylo v letech předchozích.

Článek od Věry Olivové je tak dokladem společenského uvolnění v průběhu Pražského jara, které vneslo nový úhel pohledu také do způsobu reflexe historie. Text obsahuje převážně výčet jednotlivých faktů bez větší snahy o interpretaci předkládaných skutečností a je oproštěn od propagandistické nastavby typické pro tehdejší režim. Autorka dává do souvislosti evropský vývoj na cestě k mnichovské dohodě s důrazem na Československo a jeho spojenecké vztahy a předkládá obraz Mnichova v mnoha ohledech totožný s obecně přijímaným porevolučním výkladem, v němž dominuje jako hlavní činitel předmnichovského vývoje politika appeasementu. Neuchyluje se k vyhraněným závěrům, které by měly čtenáře přesvědčit o jediné správné interpretaci událostí, ale předkládá na tehdejší dobu vyvážený pohled na danou problematiku.

Rok 1978

Zdeněk Snítíl: *Komunisté v čele boje*, *Rudé právo* 28. 9. 1978

Článek reprezentující rok 1978 byl věnován jak samotné mnichovské dohodě a událostem, které jí předcházely, tak zhodnocení těchto událostí ve vztahu k době, kdy byl článek napsán. Podrobněji jsme se tak věnovali pouze té části, kde se autor zabýval přímo Mnichovem a zbylé řádky shrnuli pouze zběžně. Pod článkem nazvaným *Komunisté v čele boje* je podepsaný akademik Zdeněk Snítíl – historik marxismu-leninismu a profesor dějin Československa a komunistické strany, který byl od roku 1977 členem Československé akademie věd a ředitelem Ústavu marxismu-leninismu ústředního výboru KSČ.²⁸⁵

„V těchto dnech si připomínáme jednu z nejtragičtějších událostí v historii našich národů.“²⁸⁶ Tímto je uveden článek, ve kterém autor hned zkrájí konstatuje, že mnichovská konference zástupců čtyř vlád byla „*komplotem mezinárodní buržoazie proti československému státu, proti zájmům našeho lidu, našich národů*“. Směr interpretace je tedy zřejmý ihned; lid v opozici proti spiknutí „mezinárodní buržoazie“. Mnichov podle autora „*podlomil existenční základy a obranyschopnost státu*“ včetně jeho „*buržoazně demokratického režimu*“ a byl předstupněm „*úplné likvidace státní nezávislosti*“, kterou republika definitivně ztratila v březnu následujícího roku. I za normalizace, stejně jako v letech padesátých, bylo používáno argumentu dvojí zrahy – Mnichov byl „*krachem vnitřní i zahraniční politiky vládnoucí buržoazie*“. Podrobněji se autor zastavuje u „buržoazie“ domácí; ta podle něj nebyla za předchozích dvacet let schopna vyřešit dvě skutečnosti, které se plně vyjevily za stupňující se německé agrese: nic neudělala s vážnými sociálními a národnostními problémy v zemi a nepodařilo se jí zabezpečit svobodu a státní samostatnost. Oproti plytké argumentaci 50. let operujících pouze termínem „zrada buržoazie“ bez konkrétního definování jejich skutečných či domnělých prohřešků, jsou tu popsány konkrétní problémy, které tehdejší garnitura měla nechat bez povšimnutí. „Vážnými sociálními a národnostními problémy“ je míněna jak hospodářská situace v Československu, na něž doléhala krize 30. let, tak problém menšin žijících na československém území, především pak Němců.

Hospodářskou situací v Československu 30. let krátce zmiňuje i Tesař, konkrétně v kontextu problematiky obranných příprav. Tesař konstatuje, že v době, kdy se začínalo se stavbou opevnění, probíhala světová hospodářská krize, při níž „*řada států zmírňovala její lidské důsledky i nebezpečí sociálního výbuchu veřejnými stavbami*“. Takový přístup v oblasti

²⁸⁵ Zdeněk Snítíl. In: *Historický ústav AV ČR* [online]. ©2019 [cit. 15. 5. 2019]. Dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/authorities/221533>.

²⁸⁶ SNÍTIL, Zdeněk. *Komunisté v čele boje*. *Rudé právo*. 1978, 59(229), 3; všechny další citace článku viz tato.

zmírňování chudinství však podle něj vyžaduje „*ne-li sociální velkorysost, pak alespoň prozíravost a jakousi opatrnost majetných tříd*“, k čemuž však „*primitivové agro- a živnotokapitálu*“²⁸⁷ nebyli vychováni. Jinými slovy, Československo se podle něj potýkalo se sociálními problémy, které bylo možno mírnit, tehdejší vládní garnitura však k takovým krokům nepřistoupila. V tomto smyslu tvrdí Tesař obdobně, co Snítíl, podle kterého československá vláda „nebyla schopna“ tyto problémy vyřešit.

Toto zmíněné tvrzení je však jedinou podobností s Tesařovým výkladem; Snítíl dále předkládá další argument typický pro období komunismu, jímž je teze o „*fašismu jako nástroji politiky západních mocností proti Sovětskému svazu*.“ Tento jejich fašismus jakožto „*mluvčí sílicího německého imperialismu*“ navíc podle Snítíla nechtěl zůstat jen nástrojem v rukou Západu, ale měl „*své vlastní aspirace*.“ Do jeho uchvatitelských plánů spadalo i Československo, které bylo „*klíčem ke střední a východní Evropě*.“ Ke splnění svého cíle Německo využilo československých národnostních problémů – Hitler v tomto spoléhal především na „*separatistické fašistické hnutí v českém pohraničí*“, na SdP. K tvrzení využívanému v 50. letech – totiž že nacistické Německo bylo spojencem Západu, který využíval rozpínavosti německé totalitní ideologie k boji proti Sovětskému svazu – dodává autor, že šlo v otázce Mnichova také o zájmy samotného Německa. V tomto bodě se komunistický výklad přibližuje obecně akceptovanému tvrzení, že hlavním impulzem celé mnichovské krize byla nacistická agrese.

Novinkou normalizačního výkladu je v otázce „československé buržoazie“ její rozdělení na dva různé proudy. Podle Snítíla se v jejím rámci ve 30. letech objevily dvě názorově odlišné skupiny: první, „*pravicová, nejreakčnější část*“ měla prosazovat orientaci na nacistické Německo a jejím cílem mělo být pomoci Hitlerovi při jeho „*výbojích směrem na východ*“. Tyto snahy měly být založeny na dlouho známé skutečnosti, že „*vládnoucí kruhy západních mocností jsou ochotny v zájmu dohody s Hitlerem proti Sovětskému svazu Československo obětovat*.“ Oproti tomu druhá část v čele s Benešem se měla orientovat převážně na „*vytvoření nové evropské rovnováhy založené na součinnosti západních velmocí se Sovětským svazem*“. Projevem politiky této druhé skupiny měla být mimo jiné československo-sovětská smlouva z roku 1935. Oproti 50. letům, kdy byla „československá buržoazie“ líčena jako jednolitý celek, jehož skutečným cílem mělo být vydat republiku do rukou Hitlera, tu jsou najednou popisovány dvě skupiny, z nichž každá zastává diametrálně odlišné cíle – jedna chce pořádkem postoupit stát nacistickému Německu, zatímco druhá část, vedená prezidentem Benešem – i když „*neopustila své prozápadní zaměření*“ – se snaží docílit obnovení evropské

²⁸⁷ TESAŘ, 2000, s. 35.

rovnováhy sil, v němž kalkuluje s SSSR. Jestliže byl dříve Beneš označován za „zrádce“ a byly mu přisuzovány ty nejnižší pohnutky, ve Snítlově podání je poprvé brán na milost.

Do tohoto popisovaného rozdělení sil v rámci československé garnitury vstupuje KSCĚ, která je v autorově líčení hlavním protagonistou dalšího popisovaného vývoje. Zatímco podle Snítla představovala „*fašistická reakce hlavního vnitřního nepřítele, pak hradní směr československé politiky v dané historické etapě představoval kolísavého a nepevného spojence, jehož bylo třeba přimět k politice rozhodného odporu proti fašismu.*“ Skupina údajně usilující o domluvu s Hitlerem byla podle článku nepřítelem, kterého bylo nutno nejlépe zbavit jakéhokoli vlivu, zatímco Beneš a jeho okolí, kteří byli tou „lepší“ částí československé buržoazie, nebyli příliš věrohodným spojencem. Bylo tak potřeba zvenčí zasáhnout a dotlačit tuto druhou skupinu k činům. Tento cíl, který si vzala KSCĚ za svůj, odpovídal nastolené koncepci Komunistické internacionály, podle níž bylo k „*odvrácení války a skoncování s fašismem třeba společného úsilí nejrůznějších politických sil, pokud mají společné alespoň jedno: zájem o mír a zachování buržoazní demokracie a svobody národů.*“ Článek tak připouští dokonce možnost spolupráce KSCĚ s jinými politickými silami – v tomto kontextu právě s „hradní odnoží“ československé buržoazie –, pokud je jejich hlavní motiv totožný. Tímto společným cílem by pak podle Kučery měl být nejen mír, ale dokonce také zachování „buržoazní demokracie“ a svobody národů.

Hlavním činitelem takové iniciativy za obranu republiky mohla být podle autora pouze sjednocená dělnická třída. Ta totiž v čele s marxisticko-leninskou stranou mohla toto hnutí proti fašismu postupně přeměnit na boj za socialismus, který je jedinou „*spolehlivou brázdí proti fašistickému nebezpečí.*“ V protifašistickém hnutí stojícím od druhé poloviny třicátých let proti „hrozbě hitlerovské agrese“ hrála dle Snítla nenahraditelnou roli právě KSCĚ, která vyvíjela tlak na vládu a prezidenta. KSCĚ jakožto vůdkyně zmobilizované dělnické třídy bránící svou vlast je dalším tradičním motivem, který Snítl používá: „*Jednota a odhodlání lidu se prokázaly i při částečné mobilizaci v květnu 1938. (...) Lid chtěl bránit republiku a podle toho jednal.*“ O takto jednotný lid se však „*buržoazně demokratičtí představitelé neopřeli, ale propadli skeleslosti a neustále ustupovali.*“ Podle článku totiž „*nedokázali překonat meze své třídní politiky, svou třídní závislost na Západu. Kapitulovali před Hitlerem, před západními reakcionáři a tím fakticky ustoupili i nejzavilejší domácí reakci. Buržoazie raději zvolila politiku zrady, než by povolala na pomoc Sovětský svaz, jediného věrného spojence tehdejšího Československa.*“ Takto Snítl shrnuje vyvrcholení československé krize v září 1938 – část domácí buržoazie v čele s Benešem mohla republiku zachránit, nespolehala se však na lid, který byl ochoten zemi bránit, a nakonec

podlehla tlaku. Přestože „zrada“ nebyla jejím původním motivem, nedokázala se vymanit ze svého prozápadního zaměření, nepožádala SSSR o pomoc a kvůli tomu zvítězil jak Hitler, tak buržoazie na Západě a „nejzavilejší domácí reakce“ – faktičtí spojenci nacistického Německa. Ve výsledku tak i tato „umírněnější reakce“ národ zradila, přestože její prvotní záměr byl podle popisu jiný.

Opozici této „kapitulantské politice“ tedy tvořili komunisté, kteří byli jediným „rozbohdným obhájcem nejen sociálních, ale i národních zájmů našeho lidu“ a „skutečnými vlastenci“. Toto tvrzení dokresluje Snítíl citacemi zápisů schůzí ÚV KSČ ze září 1938 a zdůrazněním toho, že tehdy strana zasedala téměř denně, někdy až do nočních hodin: „Vystává před námi velmi plastický obraz řízení celé této obětavé práce tisíců komunistů ve městech, závodech i vesnicích.“ Hlavním sdělením KSČ bylo, ať vláda neustupuje a nepřistupuje na žádný „osudový kompromis“ rovnající se kapitulaci. Upozorňovala vládnoucí činitele na to, aby při jednání s henleinovci nepřekračovali meze, aby nebyla „narušena celistvost, nezávislost a obranyschopnost republiky.“ Podle autora KSČ volala všechny komunisty k „pohotovosti a nejvyšší ostražitosti“, domáhala se svolání parlamentu a podporovala vládu ve všech krocích, které směřovaly k „získání času pro odražení útoku hitlerovského Německa“. Usnesení vedení strany ještě z 29. září znělo: „Diktát nepřijímat, pevnosti nevydat, novou vládu...“.

Tento postup hodnotí Snítíl jako „státnické a mimořádně odpovědné úsilí“, které se navíc setkalo s „plným pochopením v širokých vrstvách dělnictva a pracujících lidu“. Hnutí na obranu republiky se podle něj stalo od roku 1920 „největším společenským pohybem v dějinách buržoazního Československa“. Nechybí ani často využívaný motiv svržení kapitulantské vlády vzepětím lidu: „Generální stávkou a mohutnými demonstracemi si lid vynutil odstoupení kapitulantské Hodžovy vlády“. Touto interpretací tehdejších událostí se zabývá i Tesař. Podle něj je kauzalita mezi demonstracemi a demisí vlády účelově vytvářena a nezakládá se na pravdě – vláda měla ve skutečnosti svou demisi již předem připravit už před přijetím anglo-francouzského ultimáta a generální stávka či demonstrace tedy nebyly tím, co by ji k odstoupení přimělo. Komunistický tisk však ve svém výkladu posloupanost popisovaných událostí líčí způsobem, aby byl umocněn dojem intenzity tehdejšího vzepětí lidu a jeho podílu na dalším vývoji – obraz, na který mohla KSČ dále odkazovat. I přes popisované vzepětí lidu však „dílo zrady“ dokonala nová vláda, které tehdy „mnoho lidí věřilo a která nevyužila bojového odhodlání lidových mas“.

Autor dále popisuje následky mnichovského diktátu. Kromě vydání pohraničních oblastí požadovaných Hitlerem byly naplněny také územní požadavky „agresivních sousedů“

Československa – „*buržoazně statkářského Polska (...) a horthyovského Maďarska*“, stát ztratil pásmo opevnění a s postoupenými oblastmi přišel o pět milionů obyvatel a „*životně důležité průmyslové oblasti se surovinovými základnami*.“ Bez nich mělo být Československo „*zcela vydáno na pospas Hitlerovi*.“ Snítíl konstatuje, že se Mnichov stal „*prologem druhé světové války*“ navzdory tomu, že Chamberlain měl po Mnichovu přijet do Londýna se slovy, že „*přivezl mír pro naši generaci*.“ Aktivity KSČ podle autora článku neustaly ani po tom, co byl znám verdikt konference; i nadále apelovala na prezidenta a vládu, aby nebyla přijímána „*hanebná rozhodnutí*“. Snítíl věc dokresluje slovy Klementa Gottwalda o „*bosých Habešanech*“ a španělském lidu, kteří se bránili, zatímco Československo se podrobuje. Popisuje dále, jak měla „*československá buržoazie*“ často obviňovat komunisty z „*nedostatečného národního postoje*“ a označovat je za „*agenty Moskvy*“, přitom právě mnichovské události podle něj ukázaly pravý opak: „*Komunisté a dělníci se v těchto chvílích projeví jako nejvlastenečtější síly uvnitř země*“. Z údajných československých spojenců měl věrnost podle autora osvědčit jediné SSSR, který svým závazkům zůstal věrný a nikdy neuznal platnost mnichovské dohody.

Ve zbytku článku se již autor nezabývá přímo mnichovskou dohodou, ale poučeními, které z ní vyvodili komunisté, a tím, jaký význam mají tyto události pro dobu, kdy byl článek otisknut. Československý lid měl po Mnichovu „*hledat a najít cestu, která by trvale zabezpečila svobodu našich národů*“ a „*dojít k závěru, že buržoazie už nemůže vládnout v zemi*.“ Bylo tedy „*nezbytné, aby do vedení společnosti nastoupila dělnická třída vedená svým revolučním předvojem – komunistickou stranou*.“ Autor dále hovoří o nastolení nové zahraničněpolitické orientace, jejímž základem se stalo spojení s SSSR smluvně stvrzené 12. prosince 1943. Na to Snítíl navazuje komentářem k nové smlouvě z 6. května 1970, která měla „*rozvinout principy*“ dohody původní. Právě 40. výročí podpisu mnichovské dohody a 35. výročí spojenecké smlouvy mezi SSSR a Československem je podle autora příležitostí k připomenutí si toho, že bez socialistické revoluce a vítězství SSSR nad fašismem by nebylo vzniku „*svobodného, lidově demokratického Československa*.“ Závěr článku je tedy dokonalou ukázkou použití motivu Mnichovu v komunistické propagandě, která kromě zkresleného výkladu samotných událostí odkazovala na tehdejší vývoj také v rámci komentování současného dění a současné politické situace.

Historik Zdeněk Snítíl ve svém článku využívá téměř všechny motivy mnichovského mýtu a k některým z nich se opakovaně vrací. Explicitně není vyjádřena pouze teze o „*zradě Západu*“, která jinak představuje nejčastější prvek daného roku; zbylé vymezené motivy však přítomny jsou: lid, který chtěl bojovat, sovětská pomoc i dobře připravená armáda,

kteřá je zmíněna v jednom z citátů. Zvláštní pozornost je pak ve Snítílově příspěvku věnována československé garnituře, kterou autor ve svém textu nově rozděluje na dva proudy – ten, který chtěl a priori zradit a ten, který pouze podlehl tlaku. Oproti 50. letům je tu tak patrný jistý posun; původní hromadný odsudek celé československé garnitury je nahrazen výkladem, který do určité míry „očisťuje“ hradní politiky včetně prezidenta Beneše. Kromě toho však zůstávají důrazy stejné: stěžejním aktérem události roku 1938 byla komunistická strana, která stála v čele odhodlaného lidu a jediným, kdo byl tehdy ochoten jít Československu na pomoc, byl SSSR.

Rok 1988

Robert Kvaček: Listonos, Rudé právo 24. 9. 1988

50. výročí mnichovské dohody se v Rudém právu odrazilo velkým počtem otištěných článků k tomuto tématu. Texty psané historikem jsme v tomto období zaznamenali čtyři, z toho tři byly velmi úzce zaměřeny a řešily buď dílčí událost spjatou s Mnichovem, nebo dění, které po ní následovalo. Jako nejvhodnější jsme tak zvolili článek historika Roberta Kvačka s názvem „Listonos“ zaměřený na diplomatická jednání předcházející mnichovské dohodě, která líčí z perspektivy britského premiéra Chamberlaina.

Robert Kvaček je významným českým historikem, který se specializuje na 19. a 20. století, podrobně se přitom zaměřuje zvláště na diplomatické vztahy mezi válkami. K problematice Mnichova tak vydal celou řadu knih, z nichž některé byly cenným zdrojem pro teoretickou část této práce. Autor textu, který jsme vybrali k analýze pro rok 1988, je přitom zmíněn dokonce v Tesařově publikaci, kde Tesař upozorňuje na podíl Kvačkova jména na tvorbě mnichovského mýtu. Tesař v úvodu své eseje předkládá několik demonstrativních ukázek „mýtotvorných“ publicistických textů, mezi nimi práci francouzského vojenského archiváře plukovníka Pierre Le Goyeta. Ten napsal práci zabývající se poměrem sil mezi koalicí Československa, Francie a Británie s možnou podporou SSSR na jedné straně a Německem s možnou podporou Itálie na straně druhé. Le Goyetova základní teze spočívá v tom, že Mnichov byl chybou francouzské politiky. Francie měla na jednu stranu přecenit německou vojenskou sílu a na druhé straně podcenit tu československou, a z toho pak vycházel její další postup. Tohoto závěru podle Tesaře „pochopitelně využili čeští komunisté“, kteří rozhovor s Le Goyetem přetiskli a doplnili komentářem, v němž „naš přední historik R. Kvaček“ konstatuje především fakt, že názory Le Goyeta v postatě odpovídají stanoviskům „naší historiografie“.²⁸⁸ V komunistickém výkladu byla pak pochopitelně nahrazena „možná“ koalice s SSSR

²⁸⁸ TESARĚ, 2000, s. 15.

„reálnou“ velkou koalici SSSR–ČSR–Francie–Británie. Celou věc komentuje Tesař slovy: „Škoda, že Kvaček slouží lži, je to opravdu dobrý historik: například on mezi prvními také ukázal, že ‚velká koalice‘ v roce 1938 je iluzí již proto, že až do poloviny roku 1940 nebylo Německo natolik vážným nepřítelem ani pro Británii, ani pro Sověty, aby učinilo tuto koalici všeobecně žádoucí.“ Těžko dohadovat, zda byla Kvačkova slova v tisku překroucena, nebo skutečně takový názor v roce 1988 zastával. Jisté je však jedno – rok před Sametovou revolucí byly již poměry ve společnosti takové, že se Rudé právo rozhodlo texty tohoto před tím léta režimem postihovaného autora několikrát otisknout – vedle zmíněného komentáře také například článek, který dále analyzujeme.

Kvačkův článek „Listonoš“ není strohým popisem jednotlivých faktů, ale barvitým líčením zahrnujícím nejrůznější detaily, které je psáno takřka formou vyprávění. „Byly to jen dvě věty – vyřešení československého problému prospěje dorozumění Británie s Německem a míru. Doufal, že mu v Německu porozumějí. Na oblasu v Československu mu tolik nezáleželo.“²⁸⁹ Tímto uvádí Kvaček svůj článek popisující mnichovské události z pohledu Chamberlaina, jehož jméno je úzce spjato s mnichovskou dohodou. Text pokračuje přiblížením kontextu tehdejší situace: „Před pražským parlamentem právě statisíce žádaly, aby stát dostal silnou a rozhodnou vládu. Ta minulé, která už nebyla, podlebla tlaku Německa a Západu a slíbila vydat (...) pohraničí českých zemí.“ Na rozdíl od roku 1978 ale vláda už „nekapituluje pod tlakem lidových demonstrací“, ale je pouze konstatováno její podvolení se ultimátu Německa a západních mocností, které po Československu požadovaly vydat část jeho území. Tuto „žádost přivezl Chamberlain před týdnem z Berghofu. Ted' se do Německa chystal podruhé. Bylo chvíli před jedenáctou dopolední 22. září 1938.“ Kvaček podrobně líčí Chamberlainův „nepodařený“ odlet, kdy se s britským premiérem měl přijít rozloučit pouze šéfredaktor „Timesů“, který měl v listě otisknout přímluvu za připojení československého pohraničí k Německu – byl to tehdy významný krok; šlo o první veřejně vyslovenou podporu tomuto požadavku.

Kvaček dotváří popis tehdejších událostí také replikami jednotlivých protagonistů a líčením jejich pravděpodobných myšlenkových pochodů: „Měl jste dobrý let?“ zeptal se Hitler Chamberlaina, když ho vítal u vchodu do porýnského hotelu Dresen. Odpověď ho vůbec nezajímala, chtěl být aspoň zprvu zdvořilý. Chystal se totiž k prudkému útoku.“ Kvaček popisuje hotel, v němž byl Hitler ubytován, jako místo, z něž měl Vůdce před čtyřmi lety vyjet „zlikvidovat Röhma a ostatní předáky SA, kteří se chovali příliš samostatně“. Tento úder – dnes známý pod pojmem Noc dlouhých nožů – se zdařil a pro Hitlera tak podle Kvačka měl být tento hotel „šťastným

²⁸⁹ KVAČEK, Robert. „Listonoš“. *Rudé právo*. 1988, **69**(226), 9; všechny další citace článku viz tato.

místem“ a důvodem, „proč si jej vybral k druhému jednání s Chamberlainem.“ Kvaček se zastavuje u dílčích detailů, aby čtenáři historickou událost poutavě přiblížil a vylíčil její aktéry jako „běžné lidi“: „Chamberlain bydlel (...) v hotelu Petersberg. Jeho majitel, výrobce kolínských voňavek, dal do pokojů britské delegace dopravit zvláštní kolekce svého zboží. Chamberlain si jich ani nevšiml, sebral je pro svou ženu jeho tlumočnick. Anglický premiér myslel na jednání s Hitlerem.“

V průběhu jednání Chamberlain *„vyložil, co všechno zařídil a jak si představuje předání československého území Německu. „Lituji, ale těchto návrhů se nelze držet“, odbyl ho Hitler a spustil obromující slovní útok proti Československu.“* Jak Kvaček popisuje, podle Hitlera to byl *„stát, který nemá dějiny, ani tradici, ani podmínky k existenci.“* Chamberlainovi předložil další požadavky, výrazně převyšující ty, které mu oznámil při jejich posledním setkání; kromě nárokování si podstatně většího území si Hitler také *„přisvojil úlohu advokáta beckovského Polska a horthyovského Maďarska, které se chtěly dělit o Československo“.* Kvaček přiřazením přívlastků obou států zdůrazňuje podobu jejich tehdejšího režimu; v Polsku byl autoritářský režim nastolen v průběhu působení Józefa Becka²⁹⁰, v Maďarsku začaly fašizující tendence za vlády Miklóse Horthyho.²⁹¹

„Angličan se cítil zaskočen a ponížen. Hitler ho přivedl do složité situace. Na jeho nové lupičství nemohl jen tak kývnout.“ Kvaček dále popisuje, jak Chamberlain vyčítal Hitlerovi, že přece *„dosáhl toho, co Hitler původně chtěl“*, čímž *„dal v sázku celou svou politickou dráhu“.* Při jejich poslední schůzce mu veřejnost tleskala, ale nyní na něj *„útočí, že prodává Čechy, ustupuje diktátorům a kapituluje.“* Hitler však podle Kvačka *„dál vedl svou, občas se rozkeřikal, zatínal ruce do ubrusu a nadával“* a schůzka tak skončila, aniž by se došlo k nějakému výsledku. Druhý den se uskutečnilo nové setkání, při němž Hitler předal Chamberlainovi memorandum, které podle Kvačkových slov *„vynášelo ortel nad československým státem.“* Britský premiér je měl okomentovat slovy: *„To je ultimátum!“* a jinak pronacistický britský velvyslanec v Berlíně Henderson je měl označit za *„diktát“.* Navzdor těmto vyjádřením však Chamberlain souhlasil s jeho předáním československé vládě a to včetně mapy s vyznačeným územím, které mělo být postoupeno – to bylo *„Hitlerovým vítězstvím a zároveň znamením, že britské námitky proti němu nejsou nijak důsledné a vážné – jinak by přece zůstaly dokumenty ležet v hotelu Dressen.“*

Britský ministr zahraničí Halifax měl podle Kvačka československému vyslanci Janu

²⁹⁰ Tehdejší polský ministr zahraničních věcí, jedna z klíčových postav tzv. „sanačního režimu“ – autoritářský režim s fašistickými prvky, který zavedla vláda Józefa Piłsudského.

²⁹¹ Maďarský regent, za jehož vlády se stát orientoval na fašistickou Itálii a nacistické Německo.

Masarykovi oznámit, že „nemůžeme radit, jak se zachovat (...), vzápětí však rada přišla – prý by bylo lepší se vydat Hitlerovi, než se nechat rozdrtit.“ Kvaček dále cituje Masarykův telegram, z nějž je odvozen název celého článku, odeslaný do Prahy těsně poté, co Halifaxovu úvahu „rázně odmítl“: „Halifax slavnostně prohlásil, že premiér je dosud přesvědčen, že Hitler je bona fide a že když dostane sudetské území, dá navždy Evropě pokoj. (...) Prohlásil, že v té věci byl Chamberlain pouze listonošem.“ Toto označení funkce britského předsedy používá vzápětí s ironií sám Kvaček: „Vzápětí se Chamberlain změnil z listonoše v dopravce, který adresáta nutí podepsat soublas.“ Nejenže Chamberlain fungoval jako spojka mezi Hitlerem a Prahou, převzal také roli toho, kdo měl Československo donutit k tomu, aby nastolené požadavky odsouhlasilo. Kvaček dále cituje Masarykův komentář po jeho setkání s Chamberlainem, kde měl britský premiér vyložit, co je po Československu žádáno: „Je neštěstím, že tento hloupý a neinformovaný malý člověk je anglickým premiérem a jsem přesvědčen, že jim již dlouho nebude.“ K tomu však Kvaček dodává, že „k neštěstí světa i Anglie jím Chamberlain zůstal ještě dva roky.“ Tím dává víceméně najevo svůj postoj k tomuto britskému politikovi – pokud by seděl v tehdejšími premiérském křesle někdo jiný, silnější, události se pravděpodobně mohly ubírat jiným směrem. Kvaček jej hodnotí jako někoho, jehož setrvání v roli předsedy vlády mělo neblahý dopad jak na Británii, tak na celý další světový vývoj.

Masaryk jménem své vlády 25. září zamítl nové Hitlerovy požadavky, které „ničily stát strategicky, hospodářsky a demograficky“. Označil je za „takové ultimátum, jaké se dává poraženému národu a nikoliv suverénnímu státu, který projevil největší možnou ochotu přinést oběti v zájmu evropského míru.“ Kvaček nato konstatuje, že československý „odpor mohl znamenat i válku, a té se chtěly západní velmoci všemožně vyhnout. Dovolily sice Československu mobilizovat – nejdříve o tento soublas žádalo marně –, samy také provedly jistá vojenská opatření, ale to vše mělo přimět Hitlera, aby dal přednost dohodě.“ Chamberlain tedy vyslal za Hitlerem svého hlavního poradce Horace Wilsona, který mu měl dokázat, jak „opravdově záleží britským ‚usmiřovatelům‘ na domluvě“ a sám poslal dopis, ve kterém přislíbil, že „vše podstatné“ může Hitler dostat „bez války a bez odkladu“. V Londýně byl mezitím vypracován plán, podle něhož mělo Československo začít vyklízet pohraniční oblasti od 1. října; podobný postup byl předestřen také francouzskou stranou. Oba tyto návrhy byly předloženy nacistickému vůdci, nemusely se však podle Kvačka již projednávat, neboť „právě byla smluvna konference v Mnichově.“ Autor článek zakončuje zhodnocením výsledků, které oproti godesberským požadavkům přinesla mnichovská konference: „godesberská představa o oloupení Československa se na ní vrátila, i když ne otevřeně a ne v úplnosti – alespoň něco z ní musel Hitler v zájmu ‚dohody‘ navenek slevit. Při konečném stanovení hranic s Československem (...) mu však vzal dokonce ještě více, než žádal v hotelu Dreesen.“

Kvačkův článek otištěný rok před pádem komunistického režimu k významnému 50. výročí dohody podrobně rozebírá dění mezi první návštěvou Chamberlaina v Německu a finálním určením hranic po mnichovské konferenci. Podrobněji se zabývá druhým setkáním britského ministerského předsedy s Hitlerem v Godesbergu, které stejně jako vše ostatní popisuje velmi dopodrobna. Vypravěčský styl, který Kvaček používá, z článku pro čtenáře dělá poutavé líčení, ve kterém přes množství barvitých termínů absentuje větší autorovo subjektivní hodnocení. S touto skutečností je tak ve shodě fakt, že jsme v textu nezaznamenali ani žádný mýtotočný prvek, kterých se jinak v daném roce ještě objevilo relativně dost.

Po částečné „rehabilitaci“ Beneše v článku z roku 1978, který oproti 50. letům již neoznačuje Beneše za „zrádce“, se Rudé právo k osobě druhého československého prezidenta staví ještě smířlivěji; o několik stránek dále jsou dokonce otištěny Benešovy vzpomínky – úryvek z jeho *Paměti* –, na které pod Kvačkovým článkem uvádí redakce odkaz: „*Pobledem ‚z druhé strany‘ na drama mnichovských dní je výňatek ze vzpomínek dr. Edvarda Beneše, které přinášíme na straně 8 a 9.*“ Prostor celých dvou stran je tedy věnován perspektivě dalšího z přímých účastníků tehdejších událostí, která v rámci jednoho vydání Rudého práva dále doplňuje obraz Mnichova vykreslený historikem Kvačkem.

Rok 1998

Bohumil Doležal: I Češi mají na událostech roku 1938 svůj podíl viny, MF DNES 29. 9. 1998

Rok 1998 vynikal mezi ostatními ve většině ohledů. Tisk v tomto období věnoval mnichovské dohodě nejméně prostoru, bylo přítomno nejméně mýtotočných prvků (pouze jeden) a téměř všechny články týkající se tématu byly valnou většinou z produkce externích autorů otištěné v názorové rubrice, v daném období se tedy nenaházely skoro žádné články redakční. Většina otištěných textů měla přitom za autora většinou publicistu nebo novináře, a jediný článek, jehož tvůrce bychom mohli považovat za historika, tak byl příspěvek od Bohumila Doležala působícího v té době na FSV UK, který nesl název *I Češi mají na událostech roku 1938 svůj vlastní podíl viny*.

Už samotný název textu je symptomatický pro období 90. let, kdy po dlouhém období komunistického režimu začala být mnichovská dohoda nazírána v jiném světle a kdy se do popředí rovněž dostávala otázka sudetských Němců. Článek vznikl jako reakce na text publicisty Lumíra Tučka, který byl otištěn 24. září pod názvem *Mnichov: hájit zem proti celé Evropě?* V něm Tuček komentuje některé podle jeho slov „omyly, kterým řada historiků a publicistů podléhá“. Jmenovitě je jím například předpoklad, že „*současný stav by byl stejně dosažen*

i při odlišném rozhodnutí československé vlády v roce 1938“ – takovou představu odmítá, tehdejší stav v pohraničních oblastech byl podle něj neudržitelný a postup tehdejší vlády správný. Dále se pozastavuje nad dalším „českým omylem“, který má spočívat v tvrzení, že Československo mělo bojovat, neboť „šlo o naši svobodu.“ Poslední zmíněnou tezí, kterou kritizuje, jsou výroky těch, kdo poukazují na kroky Beneše, který tehdy nesvolal parlament; takovou věc podle něj může tvrdit pouze „*ten, kdo si nepřečetl text mnichovské dohody.*“²⁹²

Podle Doležala je hlavní teze Tučkova článku jen „*málo sporná: trauma z toho, že jsme v roce 1938 nebojovali, není na místě.*“²⁹³ Zastavuje se však nad jiným dílčím Tučkovým argumentem, k němuž se dále dostaneme. Tvrzení o tom, že československé „trauma není na místě“ se v tomto článku ze všech osmi analyzovaných textů objevuje poprvé. Toto své hodnocení staví Doležal na skutečnostech, že se tehdy „*zhroutily mezinárodní záruky ČSR*“ a že se „*země ocitla prakticky bez spojenců*“. To vysvětluje tím, že „*pochybné přísliby Sovětského svazu je těžké brát vážně*“. Obrat o 180° tak pozorujeme také v otázce sovětské pomoci – její reálnost je po 40 letech považována za diskutabilní a autor s takovou variantou ve své úvaze nekalkuluje. Konstatuje rovněž, že se pozice Československa „*stala z mezinárodněpolitického i vojensko-strategického hlediska neudržitelnou.*“ K otázce tehdejší obrany státu dodává, že „*jako každý národ na světě máme i my na svědomí věci, za něž je třeba se stydět – toto však mezi ně nepatří.*“ Podle Doležala tedy byla tehdejší situace taková, že jednoduše neumožňovala jiný postup a podvolení se mnichovské dohodě tak nebylo ničím, čím by dnes měl být národ zahanben. Problém je tu naopak jinde – diskuze o tom, zda jsme se tehdy měli bránit, jsou podle něj „*klasickým příkladem toho, jak si lidé rádi vytvářejí umělé problémy, aby se nemuseli zabývat skutečně bolestnými záležitostmi.*“ V tomto smyslu konstatuje autor prakticky to samé, co je hlavním závěrem Tesařova zkoumání mnichovského tématu: řešení všech pseudoprotblémů zakrývá skutečné problémy, kterými bychom se měli zabývat.

Zmiňovaný Tučkův text se zabývá přesně těmito „pseudoprotblémy“, či „mýty“, kterými je mnichovská dohoda v českém diskurzu opředena. V jednom z jeho tvrzení ale Doležal spatřuje kámen úrazu: jedné z problematických oblastí se Tuček dotýká, ovšem „*nešťastným způsobem.*“ Oba autoři rozdílně nahlízejí podíl českých Němců na zhroucení Československa. Tuček líčí československé Němce jako někoho, kdo „*žil až do mnichovské dohody ve svobodném, demokratickém státě s přístupem ke všem informacím*“ a proto je „*jejich vina v podpoře nacismu mnohem větší, než u občanů Německa, kteří (...) měli přístup jen k cenzurovaným zprávám.*“

²⁹² TUČEK, Lumír. Mnichov: hájit zemi proti celé Evropě? *Mladá fronta DNES*. 1998, 9(221), 13.

²⁹³ DOLEŽAL, Bohumil. I Češi mají na událostech roku 1938 svůj vlastní podíl viny. *Mladá fronta DNES*. 2008, 9(221), 13.; všechny další citace článku viz tato.

Přestože znali rasistické zaměření nacismu, „*souhlasili s ním, podporovali jej*“ a dokonce se jim líbil jako způsob, jak skoncovat s „*nenáviděnými Čechy*“. Podle Doležala je však nutno se na danou problematiku dívat diferencovaněji, než jak činí Tuček, který sudetské Němce viní z nejnižších pohnutek.

Doležal nahlíží tento problém z druhé strany a snaží se uvést postoje československých Němců do kontextu. Především, že Hitlerem propagované sebeurčení národů bylo jen zástěrkou, neboť ve skutečnosti mu pochopitelně šlo pouze o národ jeden, a to ten německý. Dokázal však umně využít Achillovy paty dohod uzavřených po první světové válce a zároveň slabého místa samotného Československa. Zásada sebeurčení národů totiž byla při vzniku Československa respektována jen do určité míry – podle Doležala „*bylo uskutečněno velmi nedokonale*.“ Aby totiž „*bylo dosaženo sebeurčení Čechoslováků, bylo upřeno českým Němcům, těšínským Polákům, Maďarům a jižnímu a východnímu Slovensku a vlastně i Slovákům*.“ Dále píše, že sami tvůrci Československa přiznávali, že oblasti s polským a maďarským obyvatelstvem byly připojeny z hospodářských a strategických důvodů a sám Masaryk hovořil o tom, že „*velký německý národ bude snáze postrádat tři miliony svých příslušníků, než malí Češi půl milionů*“. Po vzniku Československa byli politici podle Doležala přesvědčeni, že novou „československou“ státnost lze udržet dlouhodobě pouze tímto způsobem. Autor nehodnotí kroky tehdejších otců zakladatelů, neboť je podle něj těžké zpětně určit, nakolik byla tato cesta opravdu jediná proveditelná. Je si však jist tím, že „*v následujících deseti letech česká politika udělala jen velmi málo pro to, aby se Němci, Maďaři, Poláci a Slováci mohli v novém státě cítit jako doma. (...) Čeští Němci považovali ČSR za státní útvar, který jim byl vnucen, a těžko se jim divit*.“ Podle Doležala byl tedy postoj sudetských Němců pochopitelný: „*To, co je spojovalo, nebyla snaha zničit Čechy (byli jistě i takoví, kteří o to stáli), ale zřavit se české nadvládě*.“ Proto podle něj mají na událostech roku 1938 svůj podíl viny i Češi. Tento podíl pak nutně umenšuje vinu českých Němců. Tučkova teze, že vina sudetských Němců je větší, než těch německých, je navíc podle Doležala „*nesmyslné přehánění*.“

Sudetskými Němci se zabývá i Tesař ve své eseji. Ten zásadně rozlišuje mezi Němci, kteří se přiklonili k nacismu či těmi, co byli součástí Henleinovy SdP, a Němci demokratickými, kteří jsou podle něj často opomíjeni. Kromě toho, že se však jeho výklad zaměřuje trochu jiným směrem, než ten Doležalův, má předně jiné východisko: podle něj se naopak Němcům v Československu dostávalo dobrého zacházení, když v tomto kontextu zmiňuje heslo demokratických Němců po anšlusu: „*ČSR je jedinou zemí, kde Němec žije svobodně*“.²⁹⁴

²⁹⁴ TESAŘ, 2000, s. 81.

Toto konstatování je však jediným Tesařovým nepřímým zhodnocením poměrů v československém pohraničí. Jeho důraz je totiž jiný, neboť „*nechtí ani nejmenší nostalgii k hajlujícímu benleinovskému stádu*“ (kterou podle něj naopak často projevují jeho krajané²⁹⁵): předmětem jeho zájmu jsou právě demokratičtí Němci a významná úloha, kterou mohli sehrát, byla-li by tehdejší československá politika vůči nim jiná a aktivně je byla podporovala.²⁹⁶ Československou vládu Tesař neviní z toho, že nezajistila dostatečně demokratické podmínky soužití Němců a Čechoslováků, ale z jejího homogenního přístupu k československým Němcům, který nerozlišoval podporovatele Hitlera od skutečných demokratů. Doležal na danou problematiku hledí jinou optikou; vyděluje sice ty, jejichž cílem mohlo být republiku zničit, v reakci na Tučkův článek, který Sudetoněmce kompletně odsuzuje, se snaží hledat viníky tehdejší krize také všude jinde – podíl mají mezery ve versaillském mírovém systému a nerovné zacházení s Němci a Čechoslováky. Ani z těchto závěrů však nedovozuje, že by byli sudetští Němci zcela bez viny: „*Ani ty nejspravedlivější požadavky neopravňují nikoho k tomu, aby se pro jejich uskutečnění spojil, obrazně řečeno, s čertem.*“ Toto vyjádření však vzápětí mírně relativizuje připomínkou toho, že to samé musí ovšem platit také „*pro ty české nekomunistické politiky, kteří se za války a po válce paktovali se Stalinem.*“

Na závěr článku se Doležal zastavuje také u západních mocností a jejich účasti na událostech roku 1938. Jejich podíl na celé záležitosti je podle něj potřeba zmírnit – „*vzály na sebe po první světové válce ve střední Evropě závazky, které odporovaly jejich zásadám (zásadě sebeurčení národů).* Protože zásada byla správná, bylo předem jasné, že tyto závazky nemohou trvale držet.“ Jinými slovy, vznik Československa v podobě, ve které bylo ustaveno, odporoval principu sebeurčení národů vyznávané Západem. Ten však navzdory tomu jeho hranice garantoval; již tehdy však bylo jasné, že kvůli nenaplnění této „správné zásady“ musí nutně dříve nebo později nový státní útvar zkolabovat. Podle Doležala tak byly závazky Západu jednoduše nesplnitelné od samého začátku, protože stát může fungovat prakticky pouze tehdy, je-li respektována tato zásada. Západní mocnosti se svých závazků zřekly „*až po dlouhé době, a to nikoli ze zásadních důvodů, ale ze strachu před protivníkem, na kterého nebyly připraveny a kterému o ty zásady vůbec nešlo.*“ Důvodem odstoupení Západu od těchto závazků vůči Československu nebyla tedy ve výsledku ani tak absence zásady sebeurčení národů ve střední Evropě, jako hlavně strach z nacistického Německa, které silově předčilo západní mocnosti, a které požadavek na sebeurčení Němců v Československu používalo pouze jako zástupný důvod své agrese. Proto je podle Doležala potřeba považovat mnichovskou dohodu za „*hanebný*

²⁹⁵ Těmi byli patrně Němci – Jan Tesař žil po roce 1980 v Německu a cca od roku 1989 ve Francii.

²⁹⁶ Viz kapitola 1.2.2.1, podkapitola Československá politika appeasementu.

dokument a předebrů válečného kataklyzmatu.“ Jinak řečeno, Mnichov byl vyústěním právě této německé agrese a jejího zneužití nedokonalostí poválečného systému nastoleného ve střední Evropě – z důvodu těchto nekalých praktik k ní vedoucích je nutno vnímat ji jako „hanebný dokument“, který byl předstupněm 2. světové války.

V 90. letech se po dlouhých letech víceméně monotónního výkladu začala dostávat do popředí dosud opomíjená otázka – otázka sudetských Němců. Doležalův článek představuje právě jeden z příspěvků do této diskuze, v jeho podání nikoli na často probírané téma poválečného odsunu, ale v souvislosti s poměry v předválečném Československu. Jeho text představuje reakci na článek zveřejněný o pět dní dříve, který měl Němcům žijícím v Československu podle Doležala přisuzovat neúměrnou vinu – ve svém článku se je tak snaží před tímto lichým nařčením hájit. Okolnosti vedoucí k mnichovské dohodě zasazuje do širších souvislostí, a přestože netvrdí, že by byli sudetští Němci bez viny, připouští určitou oprávněnost jejich pohnutek. Z jeho článku vyplývá, že jedním z dílčích důvodů vývoje vedoucího k mnichovské dohodě byla bílá místa v nastavení systému smluv po první světové válce a zneužití těchto mezer totalitním nacistickým režimem, pro který byl nárok na sebeurčení československých Němců jen zámlnkou v jeho cestě za ovládnutím Evropy.

Z hlediska podílu na tvorbě mnichovského mýtu lze konstatovat, že text nezaznamenal žádný z definovaných mýtotvorných prvků. V porovnání s Tesařovým esejem však zastává podobné stanovisko v otázce československého traumatu nebo problematiky potenciálního bránění, které je podle Doležala také pouze „pseudoproblém“. Tyto dva momenty jsou však jediné výraznější styčné body. Oba autoři se sice zabývají sudetskými Němci, každý toto téma však nahlíží v jiném kontextu a porovnávat relevantní úryvky s cílem najít nějaký mýtotvorný motiv lze jen těžko.

Rok 2008

Vladimír Kučera: Rok 1938: Bojovat? MF DNES 26. 9. 2008

Rok 2008 byl druhým ze všech sledovaných období, který neobsahoval žádný článek psaný historikem. K analýze jsme tak zvolili text nedávno zesnulého publicisty Vladimíra Kučery, který připravoval a moderoval pořad Historie.cs. Článek nesoucí název *Rok 1938: Bojovat?* je typickým reprezentantem příspěvku do diskuse o tom, zde se Československo mělo německé agresi bránit.

Hned zkraje svého textu jeho autor konstatuje, že otázka potenciální obrany Česko-

slovenska v roce 1938 je stále aktuální. Podle Kučery je přirozené, že se tímto tématem zabývají například historici (uvádí příklad debaty v televizním pořadu Historie.cs), případně média (otázka přišla na přetřes na tiskovém setkání před konferencí s názvem „Československo a krize demokracie ve 30. a 40. letech 20. století – hledání východisek“) a v souvislosti s tím připomíná citát historika Jana Němečka, který podotkl, že „*zajímavější jsou z tohoto hlediska busité než národní obrození. Válčení je efektivnější.*“²⁹⁷ Co však podle autora potvrzuje, že toto dilema „*nevucula beže stopy černá díra nezájmu o minulost*“, byla výměna názorů v restauraci kdesi pod Brdy, již byl Kučera svědkem: „*Spor tam otevřeli dva mládenci u piva s argumenty, jež bych od nich ani nečekal. Slovy nevybíravými říkali vlastně totéž, co oni historici, a vybrotili otázku téměř k násilné hraně.*“ Autor si na to konto pokládá stejnou otázku, na kterou ve svém článku hledá odpověď: „*Je zbabělost nejt bránit vlast v předem ztraceném boji? Nebo je neodpovědnost k osudům rodiny (a koneckonců i té rodné země) v marném boji padnout a nechat všechno napospas?*“ Vybízí čtenáře k tomu, aby si „*v klidu sednul a postavil si v hlavě a v srdci proti sobě takové dvě krajnosti*“, neboť v září roku 1938 podle něj „*jiná možnost nebyla. Jenom tyto dvě.*“

Své pojednání zachycující argumentaci obou stran začíná citátem Beneše, o němž si „*můžeme myslet, co chceme, avšak nelze nevěřit rádkům z jeho Pamětí: 'Úplně fyzicky i duševně vyčerpán, s nepopsatelnými pocity v srdci a těžkými myšlenkami o brozném politickém a mravní rozvratu, který zmítal Evropou a rozvátí ji úplně...'*“ O tehdejší „rozpolcenosti veřejného života“ podle Kučery svědčí také dopis Ladislava Rašína²⁹⁸ Benešovi, ve kterém mu vyčítal, že „*ze dvou katastrof, které měli na vybranou, volil tu, k níž došlo*“ a že on by „*raději volili tu druhou – válku*“. K tomu Kučera dodává, že tehdy „zodpovědní volili mezi krajnostmi.“ Bylo by proto podle něj „*slušné a poctivé vážít si jejich rozhodnutí s přiblížením k době, v níž je činili. Snadno se to horlivě keřčí o zbabělých nebo naopak neodpovědných, válečnických nad púllitrem nebo brnkem v časech mírových.*“ Tímto autor prozrazuje, jakým směrem se článek bude ubírat; jde o snahu o jakýsi vyvážený vhled do dané problematiky, ve kterém nedochází k žádnému definitivnímu závěru, ale postupně předkládá jednotlivé argumenty pro a proti.

Nejprve se zastavuje u osobní zkušenosti: „*Můj tatínek mi vyprávěl, že když se vraceli po Mnichovu od hranic, mnozí zuřili, někteří plakali. Dokonce prý slyšel zoufalou větu: 'Za tohle půjdeme s Němcem na Francii!'*“ Tuto svou zkušenost komentuje slovy, že na „*všeobecně rozšířenou legendu o odhodlání vojáků a vůbec všebo lidu bojovat odpovídají některé zpochybnující studie historiků, zejména Jana Tesaře*“, autor však „*nevidí důvod, proč by nevěřil svému tátovi, zvlášť když mi současně přiznal, jaký měl strach.*“ Tesař se ve své eseji skutečně zabývá i motivem k boji odhodlaného

²⁹⁷ KUČERA, Vladimír. Rok 1938: Bojovat? *Mladá fronta DNES*. 2008, 19(230), 10; všechny další citace článku viz tato.

²⁹⁸ Syn politika Aloise Rašína, jeden z hlavních odpůrců kapitulace a představitel Výboru na obranu republiky.

lidu a popisuje jeho masivní využití v komunistickém výkladu, které jsme měli možnost sami v analýze zaznamenat. Netvrdí ovšem, že vojáci tehdy neměli vůli bránit vlast: „*údajný problém ‚kapitulovat nebo bojovat‘ (...) ten prostě vůbec není autentickým historickým problémem. Jistěže ho tak cítili vojáci. (...)*“ Není tu zpochybňováno, jak vojáci tehdejší situaci pocítovali, autenticitu jejich odhodlání Tesař nekonfrontuje, zdůrazňuje ale, že ve skutečnosti takto položená otázka „bránění či nebránění“ kvůli nejruznějším zmíněným okolnostem vůbec nestála. Zásahu na tvorbě „legandy o odhodlání vojáků“ měli především komunisté, kteří tomuto motivu dodali mytický rozměr, a Tesař se vymezuje právě proti tomuto zdůrazňování podružných okolností, aniž by byl pozorován skutečný problém. Kučera tedy opravdu „nemá důvod, proč by měl nevěřit svému tátovi“ – Tesař pohnutky tehdejších vojáků nepopírá. Autor dále popisuje zkušenost svého otce takto: „*Když byl v mobilizaci v noci sám na ‚stojce‘, v úzkosti, s níž za každým šustnutím v křoví cítil ordnera, zastřelil nevinnou kočku na lovu. Nicméně domů nešel s ulehčením, ale s pocitem hanby a zoufalství.*“ Proti tomuto popisu staví Kučera vzpomínku správce pevnostního komplexu Dobrošov, který v roce 1988 sezval poslední žijící vojáky z tehdejší posádky bunkrů, kteří „*užnali, že poté, co se dozvěděli o kapitulaci, pocítili úlevu, byť byli předtím rozhodnuti samozřejmě padnout.*“ K tomu autor dodává: „*Možná že si to odlehčení tatínka vytěsnil, ale rozhodně bych ho nesoudil za radost z toho, že se může vrátit za mou maminkou.*“

Kučera se v dalším odstavci vrací ke zmiňované tiskové konferenci a v tomto kontextu cituje zmiňovaného historika Němečka: „*Někteří říkají, že Mnichov a naše kapitulace v nás vytvořily jakési trauma. Já ale přemýšlel, jak bychom nazvali trauma, které by vzniklo, kdyby se republika bránila? Kdyby armáda byla rozdrvena a my utrpěli ztráty nejen vojenské, ale i na civilním obyvatelstvu....*“ Němeček v tomto kontextu připomíná Polsko, které je podstatně větší, dokázalo se ale bránit pouze dva týdny. Podle něj by se „*válka pouze odložila, protože Němci by jistě utrpěli ztráty, ale nic by se nezměnilo na tom, že bychom byli okupováni.*“ Kučera volí Němečka jako reprezentanta strany, která tvrdí, že bylo tehdejší rozhodnutí do války nevstoupit správné. Cituje Němečkovy argumenty, které jsou velkou měrou totožné těm, které jsme již popisovali v teoretické části práce: „*Mohli bychom s velkou pravděpodobností být označeni za viníky ‚velké války‘. Pro Velkou Británii (...) jsme byli někde na třetím čtvrtém žebříčku priorit. (...) Francie od nás dala ruce pryč... Bojovat v této situaci by znamenalo vytvořit si jiné trauma než to, které je dodnes medializováno, trauma rychle poražené země se všemi důsledky té porážky.*“

Argumentaci druhé strany uvádí Kučera citátem z knihy Dobrý voják Švejk, který se podle něj stal „*symbolem českého vojenství a zdejší statečnosti*“. Proti názoru Jana Němečka staví Kučera

hojně citovaného Eduarda Stehlíka, jehož postoj jsme také dříve přiblížili v úvodních kapitolách práce. V citovaném úryvku Stehlík rovněž používá příměr s vojákem Švejkem, ovšem v opačném slova smyslu: „*V celém dvacátém století se naši vojáci chovali statečně. Máme dobré vojáky, ne dobré vojáky Švejky.*“ Pokračuje líčením jeho zkušenosti ze setkání s pamětníky tehdejších dní: „*Ti dobří vojáci tehdy museli odejít ze svých pozic až na výjimky bez jediného výstřelu. Mluvil jsem s mnoha důstojníky a dodnes při té vzpomínce pláčou. Cítí na sobě cejch zbabělců. Takové řešení, přes jaké byli postaveni, je vůbec nenapadlo. Kapitulovat! To pro ně byla urážka.*“ S těmito vojáky Stehlík sdílí postoj, že to byla otázka národní hrdosti. Armáda totiž „*není na přehlídce, ale na obranu země.*“ Českoslovenští vojáci podle něj „*měli zkušenosti, podstatná část jejich důstojníků bylo z legií*“ a s jistou mírou spekulace dodává, že „*kdyby rozhodující politici viděli, že do pár měsíců bude i zbývající pokapitulační torzo státu ztracené, uvažovali by jinak. Jistě, s největší pravděpodobností bychom tu válku prohráli. Ale se ctí.*“ A stejně jako Němeček přidává polskou zkušenost – „*Poláci do toho šli a dodnes mají své hrdiny.*“ Stehlíka také konstatuje, že německá armáda tehdy ještě nebyla připravena na válku a fakt, že Československo kapitulovalo a „*nebránilo se*“, nám podle něj „*vyneslo pověst národa, který nestřílí a raději stáhne ocas.*“

Po tomto krátkém exkurzu do názorového spektra českých historiků Kučera popisuje další okolnosti Mnichova; čtvrtmilionovou demonstraci lidu proti kapitulaci, generální stávkou, kterou podle slov historika Zdeňka Kárníka „*nevyvolala žádná strana ani uskupení*“ a mobilizaci armády. V této souvislosti předkládá odhadovaný poměr sil mezi brannou silou Československa a Německa, přičemž cituje právě Kárníka: „*Československo mohlo nasadit 42 divizí (...), 34 čet lehkých tanků (...) a 55 bojových letek.*“ Proti tomu bylo podle publicisty Karla Pacnera v možnostech Němců postavit „*47 až 48 divizí, čtyři rakouské divize a dalších sedm rezervních divizí.*“ Německá výzbroj měla být ovšem lepší: „*Mohlo jet 1800 tanků – ne tak moderních jako těch našich, (...) a 2400 německých letadel, která byla mnohem výkonnějších než 1500 československých zastaralých.*“ Konstatuje však, že podle některých historiků byli českoslovenští piloti lépe vycvičení. Podle Kučery by se daly k československému vojenskému potenciálu ještě přičíst pohraniční opevnění, k tomu však říká, že musíme „*být objektivní: to nebylo zcela dokončené a hlavně – neprošlo nikdy žádnou zkouškou ohněm. Kdo ví, zda by pro Němce bylo tak vážnou překážkou, jak se čekalo.*“ Poměr sil obou armád je jedna z věcí, které Tesář hodnotí jednoznačně: byl to další z faktorů, který znemožňoval československou obranu. Jeho zdroje se od těch v článku uvedených liší výrazně²⁹⁹ – neuvádí sice počty divizí, jím uváděný rozdíl v údajích obou států je však jednoznačně vyšší, než se kterým kalkulují Kučerou citovaní autoři. Co se opevnění týče, vyjadřuje autor článku jisté

²⁹⁹ Viz kapitola 1.2.2.1, podkapitola Armáda.

pochybnosti o jejich domnělé nedobytnosti; upozorňuje na to, že nebylo zdaleka hotové a je podle něj otázkou, jak efektivní by se ukázalo ve chvíli útoku. Neupozorňuje sice na problémy, které uvádí Tesař, obdobný je však jeho přístup v tom, že na ně nehledí nekriticky, ale zmiňuje i jeho potenciální slabiny.

Dále se Kučera zastavuje u mezinárodní situace v kritických dnech: „*Tlak byl zdrcující. Skutečně brožilo, že budeme označeni za iniciátory konfliktu ve střední Evropě. Veškeré bezpečnostní záruky se hroutily.*“ Vládě mělo být sděleno, že armáda je připravena k boji, náčelník generálního štábu generál Ludvík Krejčí se však na poradě vládní koalice dozvěděl její poněkud odlišné rozhodnutí. Kučera dokresluje tento moment generálovou vzpomínkou: „*Tam jsem ke svému překvapení zjistil, že kapitulace je vlastně hotová.*“ Skutečnost, že „bylo hotovo“, jak říká Kučera, podle něj „vycítili i občané“ – ještě 30. září proběhla další demonstrace, té se však zúčastnilo už pouze osm tisíc lidí. Tento fakt Kučera komentuje slovy, že „*svádí říci, že osud oznámil hrobovým hlasem: Dokonáno jest! A občané se rozešli za svým*“ a hodnotí jej jako „*přelétavost zdejší veřejnosti od obrovského vzepětí k následnému rychlému a hlubokému propadu buď do melancholie, nebo spíše do jisté zapomínající lehkomyšlnosti*“, která se prý „stala pověstnou“. Toto jeho hodnocení do určité míry rezonuje s Tesařovým výkladem, jehož závěry se týkají právě stavu společnosti; nedostatku její aktivity a občanského uvědomění. Toho, po čem Tesař ve své eseji volá, se tu Kučera zběžně dotýká. Podle něj se dala tato „zapomínající lehkomyšlnost“ dokumentovat hned pár měsíců po mnichovských událostech – 15. března 1939, kdy začala okupace, a lidé u silnice stáli, plakali a hrozili pěstmi. Do kontrastu s tím však Kučera dává premiéru filmu Kristián uvedeného do kin týden po začátku války, již předcházela filmový žurnál ukazující útok hitlerovců na Polsko: „*Vyprodaná kina to přestála, aby se pak bavila skvělým Oldřichem Novým včetně legendárního ,Zavřete oči, čekám venku!*“ Tento filmový citát je podle autora „*přiléhavým bonmotem o oněch lidech v oné době.*“

Kučera však dodává, že to „*by byla jen půlka pravdy*“, neboť o několik týdnů později, ti, kteří „*zdánlivě zavírali před skutečností oči, vyšli 28. října demonstrovat do ulic proti okupaci své země s trikolorami v čepicích-masaryčkách.*“ Podle něj se tedy věc neměla tak zle; za mnichovských událostí odhodlání lidu rychle polevilo a zdálo se, že zájem o dění se vytratil, nové společenské vzepětí rok poté však dokázalo nové odhodlání – československý lid znovu požadoval změnu a vystoupil proti nátlaku ze strany okupantů. V tomto kontextu se ale přesto Kučera – podle jeho slov „trochu lacině“ – ptá, zda se nenabízí k osudovému „*Měli jsme se bránit?*“ také otázka, „*zda jsme to chtěli doopravdy?*“ Sám si však dopovídá, že

řešení podle všeho nemají ani historici: „Podle většiny z nich jsme neměli šanci. Lze však jistě namítnout: to se do toho má jít, jenom když je šance?“ Svou úvahu završuje konstatováním, že „jedním si můžeme být jisti: protože jsme se nebránili, budeme, zdá se, pořád přemýšlet o tom, jestli jsme přece jenom neměli. Ale možná, kdybychom se tehdy bránili, dnes bychom přemýšleli, zda to bylo dobře.“

Kučera neposkytuje na položenou otázku konečnou odpověď. V článku zabírajícím celou stranu postupně předeštel různé argumenty – od postojů přímých účastníků, z nichž část stažení z pevností vítala, druhá jej však považovala za „hanbu“, až po názory odborníků. Přestože se jedná o publicistický článek, autorova pozice je upozaděna a až na pár krátkých momentů svůj postoj k danému tématu neprojevuje. Využíváno je především řady přímých citací, které autor většinou nedoplňuje žádným komentářem. Námi definované mýtotočné prvky jsme v článku nezaznamenali; z Tesařovy perspektivy má však mytický rozměr už samotné zvolené téma článku. Otázka bránění či nebránění není totiž, jak už bylo mnohokrát zmíněno, autentickým historickým problémem, ale „pseudopblémem“, který společnost řeší, místo aby se zaměřila na to podstatné.

Rok 2018

Jaroslav Šebek: Politika ustupování, MF DNES 27. 9. 2018

V posledním analyzovaném období pojal tisk téma mnichovské dohody nejvíce systematicky ze všech sledovaných let – zveřejněna byla pětidílná série, která vycházela od 24. do 29. září a každá její část obsahující dva články (hlavní článek a doplňkový text) byla zaměřena na jiný aspekt mnichovských událostí.³⁰⁰ Rok 2018 byl zároveň obdobím s největším podílem autorství historiků; seriál pro Mladou frontu DNES připravil Historický ústav Akademie věd ČR a v celkovém součtu zabíral více než polovinu plochy věnované Mnichovu za daný rok. Pro kvalitativní analýzu bylo z hlediska zkoumání mnichovského mýtu relevantních všech pět částí tohoto seriálu; výběr losem padnul na jeho 4. díl nazvaný *Politika ustupování*, který napsal historik Jaroslav Šebek.

V článku z 27. září 2018 se Šebek zaměřil na jeden z klíčových faktorů, které ovlivnily předmnichovský vývoj – politiku appeasementu západních mocností. Svůj výklad začíná obsazením demilitarizované zóny Porýní nacistickým Německem a konstatováním, že v danou chvíli ještě „bylo teoreticky možné zastavit rozjetý vlak německé agrese.“³⁰¹ Podle Šebka totiž Hitler 7. března 1936 „hrál vabank“ a na razantní zásah ze strany Francie by „nebyl tehdy schopn odpovědět“. V tomto rozhodném okamžiku však Západ reagoval pouze vlažně a

³⁰⁰ Sudetští Němci, armáda, zbrojení, politika appeasementu a proces oduznání Mnichova po 2. světové válce.

³⁰¹ ŠEBEK, Jaroslav. Politika ustupování. *Mladá fronta DNES*. 2018, **29**(228), 13; všechny další citace článku viz tato.

„nacistickou politiku toleroval“ – Francie pouze obsadila svou Maginotovu linii a byl vyslán apel ke svolání Společnosti národů. Velká Británie v té době soustředila většinu své pozornosti na Habeš a válku, která tam probíhala. Jak z textu vyplývá, kdyby podle Šebka v roce 1936 reagovala Francie odlišně, mohl tehdejší vývoj směřovat jiným směrem. Hitler se totiž razantního francouzského zásahu po obsazení Porýní obával. Takový postup však Francie nezvolila; důvodem bylo, jak Šebek dále konstatuje, že se v politice obou západních mocností začínal stále výrazněji projevovat „kurz appeasementu“, který historik definuje jako „*neochotu angažovat se proti tlaku Berlína*“ vedoucí k „*ustupování nacistickým plánům na ovládnutí Evropy*.“ Výraznější reakce ze strany západních mocností tedy ze stejného důvodu nenásledovala ani po anšlusu Rakouska.

Šebek dále popisuje, jak v březnu roku 1938 britská vláda projednávala svůj postoj vůči Československu. Z jednání vyplynulo, že „*násilné zakročení proti snahám o likvidaci státní integrity Československa nejsou životními zájmy vlády*.“ Toto považuje Šebek za důležitý moment, neboť podle něj „*že s jistou dávkou nadsázky říct, že cesta do Mnichova byla nastoupena už na konci března, půl roku před vlastní konferencí*.“ Tehdejší postoj Londýna autor vysvětluje několika skutečnostmi: 1) stále složitější situace v koloniích způsobená růstem nezávislých tendencí – Británie se bála většího konfliktu, neboť jej považovala za potenciální konečnou ránu jejímu impériu, 2) obava z opakování „válečného pekla“, za 3) to, že obě západní velmoci si byly vědomy nedostatečné připravenosti jejich armád na další konflikt a za 4) především také fakt, že se „*politické reprezentace domnívaly, že ustupováním agresorovi zajistí Evropě na delší dobu mír*.“ Z pohledu Československa bylo podle Šebka fatální, že se této politice podřídil také jeho spojenec – Francie. V tomto smyslu byl určitým milníkem nástup Daladierovy vlády v dubnu 1938, která v srpnu rozhodla, že do války kvůli Československu nepůjde. Důležitou skutečností bylo také to, že francouzský pravicový tisk začal zpochybňovat závazky Francie vůči Československu, čímž posouval veřejné mínění tímto směrem.

Na sudetoněmecké povstání zareagoval Západ podle Šebka odlišným způsobem, než jak Československo očekávalo: mezi politickými špičkami Británie a Francie vyvolala tato „*akcelerace událostí*“ povětšinou zděšení. V té době už britský tisk vykresloval situaci tak, že „*jediným řešením česko-německého napětí bude odstoupení území*.“ Tyto dvě skutečnosti uvádí Šebek jako předeheru schůzky britského premiéra Chamberlaina s Hitlerem, kteří se sešli 15. září v Berchtesgadenu. Hitler zde „*použil dezinformace a tvrdil, že ten samý den bylo zabitó tři sta sudetských Němců*“, na což reagoval Brit návrhem řešení, k němuž se později přidala i Francie: Československo by mělo postoupit oblasti s více než 50 % německé populace.

Tento návrh československá vláda „*po dramatickém vyjednávání přijala*“ a s tímto souhlasem „*britský premiér podruhé chvátil za Hitlerem s nadšením, že se podařilo Československo donutit k ústupkům.*“ V Godesbergu, kde proběhla tato druhá schůzka mezi Hitlerem a Chamberlainem, však říšský kancléř požadavky ještě vystupňoval: požadoval nyní 1) odstoupení podstatně větší části území, 2) možnost okamžitého záboru vybraných území a 3) prosazení územních nároků Maďarska a Polska. Tím celá situace znovu eskalovala.

Nato československá armáda „*perfektně provedla mobilizaci, což negovalo jeden ze základních předpokladů nacistického válečného plánu proti ČSR, který předpokládal neočekávaný úder proti nepřipravenému protivníkovi.*“ V rámci Šebkova článku, který je jinak spíše strohým výkladem faktů, můžeme právě tento moment považovat za první tvrzení, které lze konfrontovat Tesařovým výkladem. Tesař nekritizuje provedení samotné mobilizace – ta podle něj byla uskutečněna „*bez větších zmatků.*“³⁰² Zastavuje se však u dílčích řešení v jejím průběhu, která byla v rozporu s přijatou koncepcí a ve výsledku tak postrádala smysl.³⁰³ Tesař si zároveň ve své eseji stěžuje, že pozoruhodná skutečnost Hitlerova neútočení v průběhu mobilizace bývá ignorována,³⁰⁴ což už v současnosti zjevně neplatí. Zatímco Tesař ji však vnímá jako důkaz „*Hitlerovy jistoty, že jde o pouhou hru, nebo že mu (...) Československo nemůže způsobit vážnější potíže*“,³⁰⁵ podle Šebka tomu bylo naopak: perfektně provedená mobilizace znemožnila provedení Hitlerova útoku na Československo v jeho původní plánované podobě (samozřejmě pokud k takovému kroku mělo dojít).

Ani krach jednání s Německem však neznamenal, že by Západ opustil záměr odvrátit vojenskou konfrontaci za každou cenu. Zatímco byl do Německa vyslán z Británie emisar, vystoupil Hitler ve Sportovním paláci s „*emotivním projevem, kde zaútočil zejména proti prezidentu Benešovi, takže přenesl problém z roviny mezinárodní na rovinu osobní.*“ Stejněho dne hovořil k lidem také britský premiér v rozhlasu: „*Pronesl slova, která odrážela v krystalické podobě britský appeasement*“. Prohlásil, jak „*brozně nepředstavitelné je, že bychom tu měli kopat zákopy a zkoušet si plynové masky kvůli jakémusi sporu ve vzdálené zemi mezi lidmi, o nichž nic nevíme.*“ Role mediátora v této vyhocení situaci se nakonec ujal Mussolini a na 29. září byla svolána konference, která „*rozhodla o československém osudu.*“ Po příjezdu do Mnichova byl podle Šebkova popis Chamberlain nadšeně zdraven a dostalo se mu početných květinových darů – autor z toho usuzuje, že „*ministerský předseda si nejspíše připadal jako spasitel, který zajistí klid zbraní na věčné*

³⁰² TESAŘ, 2000, s. 48.

³⁰³ Viz kapitola 1.2.2.1, podkapitola Armáda.

³⁰⁴ „*Že se Hitler vzdal jakékoli přímé nebo nepřímé snahy rušit československou mobilizaci, je závažným historickým faktem, který se úmyslně přehlíží*“ (TESAŘ, 2000, s. 48).

³⁰⁵ TESAŘ, 2000, s. 48.

časy.“ Dodává, že československá delegace se s výsledky jednání seznámila 30. září o půl druhé ráno.

„V ponuré náladě“ se ráno sešla československá vláda, a „diktát z Mnichova přijala“. Podle Šebka Beneš správně předpokládal, že další postup nacistického Německa vyústí ve válečný konflikt, který by výsledky mnichovské konference revidoval. Stejný postoj jako Beneš měl v tomto zastávat již před únorem Pavel Tigríd, kterého Šebek cituje: „Mnichov znamenal v podstatě možnost obnovení státu, neboť rozhodnutí československé vlády nevyvolat v zářijových dnech válku, přestože bylo frustrující, nakonec zachránilo existenci národa.“ Tigrídovy výroky zmiňuje také Tesař, ovšem s podstatně odlišnými konotacemi – jemu slouží jako příklad emigrační verze mnichovského mýtu. Citují-li oba pánové skutečně totožného autora, došlo v Tigrídově uvažování o Mnichovu k podstatnému obratu, neboť v úryvku, který Tesař přebírá z jeho statě Svědectví č. 85³⁰⁶ věnující se mnichovskému traumatu, se píše o „lidu, který osvědčil větší morální, občanský a snad i politický cit (...), než ti, kteří si osobovali právo ho vést. (...) Co následovalo, byl rychlý úpadek právě těch mravních a občanských ctností, jimiž se tehdy lid vyznamenal.“³⁰⁷ Vina je v Tigrídově textu podle Tesaře označena výslovně: „kapitulace prezidenta Beneše, tehdejší vlády, která mu kapitulaci schválila, možná i vojáci, kteří se tehdy ještě mohli vzburřit, rozkaz k ústupu z hraničních opevnění neposlechnout, střilet.“³⁰⁸ Zatímco v Šebkově citaci Tigríd považuje tehdejší rozhodnutí vlády kapitulovat za ve své podstatě výhodné řešení, které stát nakonec zachránilo, Tigríd v Tesařově eseji volá právě po přesném opaku – nepodvolení se diktátu a po národní morálce vyjádřené ochotou bojovat, které už po roce 1938 „nikdy nebylo dosaženo“.

Doležal dále pokračuje: „Racionální politická úvaha o minimálních vyhlídkách konfliktu bez spojenců pak ovlivnila i postoje velké části generality.“ Říká tak, že nešlo o jakési „svévolné rozhodnutí“ politiků, zatímco „lid“ a vojáci se chtěli mermomocí bránit (jak hlásal komunistický výklad Mnichova), ale část armádních špiček se tímto rozhodnutím podle Šebka nechala ovlivnit. Ve spojitosti s jeho tvrzením o konfliktu „bez spojenců“ se ještě zastavuje u komunistického argumentu sovětské pomoci: „Komunisté sice propagandisticky rozvíjeli mýtus o možné pomoci Moskvy, bez ohledu na rozhodnutí západních států, avšak sovětské angažmá nebylo příliš reálné.“ Eventualitu reálné sovětské pomoci tedy hodnotí jako ničím podloženou, přestože bližší důvody svého tvrzení neuvádí. Konstatuje pouze, že „v této době navíc vrcholila vlna stalinského teroru“, z čehož lze dovozovat, že SSSR podle něj mělo na konci 30. let jiné

³⁰⁶ Kapitola knihy Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu vydané v roce 1988.

³⁰⁷ TESAR, 2000, s. 17.

³⁰⁸ Tamtéž.

zájmy, než se angažovat v československé krizi.

V závěru článku se autor zastavuje u postoje dalších států; nadšení z domnělého „zachování míru“ nebylo jen věcí evropské veřejnosti, ale dohodu schvalovalo také 60 % Američanů. S postupem velmocí nesouhlasil naopak Vatikán: papež britskému vyslanci sdělil, že *„pokládá za nesyňchané, že takováto amputace byla provedena, aniž bylo slyšeno Československo“*. Řadou německých listů byl nato Vatikán označen za „rušitele míru“. Článek zakončuje Šebek konstatováním, že *„neschopnost hájit demokratické hodnoty a odvážně vystoupit proti výbojům fašistických států se ukázala i v tom, že Západ nebyl schopen garantovat existenci okleštěného státu, který se o necelého půl roku později stal definitivně Hitlerovou kořistí.“* Postup západních mocností byl tedy podle Šebka znakem „neschopnosti hájit demokratické hodnoty“ a jejich strach zakročit proti agresi fašistických států se ukázal nejen při podpisu mnichovské dohody, ale také v tom, že výsledné hranice československého státu nebyly schopny garantovat.

Tímto způsobem charakterizuje vývoj vedoucí k mnichovské dohodě historik Jaroslav Šebek. Jeho článek zaměřený konkrétně na aspekt západní politiky appeasementu a jejího dopadu na Československo je převážně výčtem jednotlivých faktů bez výraznějšího subjektivního výkladu. Logicky jsme v něm tak nezaznamenali ani žádný mýtotočrný prvek. Bez jisté míry interpretace lze však historické události popisovat jen těžko; už jen samotným zaměřením textu a jeho dílčími důrazy je téma vykreslováno určitým způsobem, v tomto případě je zásadní role v osudu Československa přisouzena právě západní politice ústupků. Určitý náznak hodnocení dané problematiky jsme pak mohli zaznamenat u zmíněné teze o „perfektně provedené mobilizaci“ a potom v závěru textu, kde Šebek odmítá komunistickou představu sovětské pomoci a hovoří o *„racionální politické úvaze o minimálních vyhlídkách v konfliktu bez spojenců“* a *„neschopnosti Západu hájit demokratické hodnoty“*. Autor označuje postup tehdejších politických činitelů v kontextu neexistující vidiny pomoci ze zahraničí za racionální – československá vláda zvážila všechny možnosti a s přihlédnutím k okolnostem zvolila jako nejlepší řešení se diktátu podvolit. Západ, který měl „hájit demokratické hodnoty“ a zasáhnout, tuto svou roli nenaplnil, a to předně kvůli nedostatečné rezistenci vůči nacismu. Na tento jeho postoj podle Šebka doplatilo právě hlavně Československo, jehož existenci nebyly západní mocnosti s to garantovat, a které se nakonec stalo „Hitlerovou kořistí“.

2.4 Shrnutí výzkumu

Cílem analytické části práce bylo odpovědět na otázku, zda *média prohlubují v české společnosti tzv. mnichovský komplex, a pokud ano, jak?* Za teoretické východisko byla považována Tesařova esej. Jeho teze představovaly kostru konceptu, ke kterému jsme vztahovali jednotlivé výzkumné jednotky. Základem pro zkoumání mnichovského komplexu byla definice fenoménu tzv. mnichovského mýtu, který je Tesařem považován za příčinu vzniku tohoto iracionálního národního traumatu. Pět dílčích aspektů mýtu, které jsme pracovníě pojmenovali jako „mýtotvorné prvky“, poskytlo stěžejní proměnné pro kvantitativní analýzu. Ta kromě četnosti těchto mýtotvorných motivů sledovala celkový počet článků včetně zastoupení typů těchto textů a jejich celkovou absolutní či relativní plochu. Na základě jednoduché úvahy, čím více prostoru – tím více důrazu na dané téma, jsme mohli popsat, jakou významnost tisk v daném období mnichovské problematice přisuzoval.

Výsledky kvantitativního výzkumu potvrdila či v některých případech dále rozvinula analýza kvalitativní, v níž jsme podrobněji rozebírali osm vybraných textů. Cílem bylo získat soubor článků napsaných historiky, to se však podařilo pouze v šesti případech, ve zbylých dvou byl použit příspěvek publicisty. Výsledný výzkumný vzorek nebyl stoprocentně konzistentní ani z hlediska obsahu. Navzdory snaze najít pokaždé článek obecně shrnující mnichovské události byla nakonec většina z vybraných nějakého užšího zaměření, což znesnadnilo jejich vzájemné porovnání mezi sebou. Téměř vždy však dobře reprezentovaly argumentaci typickou pro dané období a často také obsahovaly tvrzení, která bylo možno porovnat s Tesařovými výroky. Obě části analýzy tak dohromady vytvořily plastický obraz způsobu reflexe mnichovské dohody, a ukázaly, jak se argumentace tisku v čase měnila. Tím nám umožnily odpovědět na obě pomocné výzkumné otázky.

Podle očekávání existoval značný rozdíl v konstruování obrazu mnichovské dohody za doby komunismu a po roce 1989. Jak již bylo řečeno, mnichovské události pro totalitní režim představovaly téma dobře využitelné k propagandistickým účelům a opakované připomínání kritického období se stalo symptomatickým pro celou éru komunistického režimu. Hned v prvním roce komunistické vlády byly v tisku načrtnuty první obrysy výkladové linie, které se komunistický tisk s většími či menšími obměnami držel až do roku 1989. Mnichovské téma se stalo námětem, ke kterému tisk odkazoval ve snaze očernit Západ či předchozí nekomunistické vlády a stávající režim naopak podával v tom nejlepším světle. Zároveň sloužilo jako memento připomínané v relaci ke zcela odlišným tématům –

typicky aktuální politické situace ve smyslu „mnichovanství dnešní doby.“ Leitmotivem tisku se stal také vytrvalý „boj“ za to, „aby se Mnichov již nikdy neopakoval“, pro nějž bylo charakteristické se neustále ptát, zda konkrétní současné politické kroky dostatečně respektují dějinná ponaučení.

S pádem komunistického režimu sice zůstal Mnichov předmětem politiky například ve vztahu k řešení otázky sudetských Němců a jejich poválečného odsunu, ustala však politická instrumentalizace tématu typická pro dobu předešlou. Změna se projevila jednak v průměrném počtu tematických článků³⁰⁹, tak v absolutní průměrné ploše³¹⁰. Ještě větší rozdíl jsme pak zaznamenali u plochy relativní, a to především v důsledku velkých rozsahů jednotlivých vydání v letech 1998 a 2008. Podíl plochy textu věnovaného mnichovské dohodě právě v těchto letech byl z tohoto důvodu zanedbatelný.

O podobě mediální reflexe měly v rámci kvantitativní analýzy hlavní vypovídající hodnotu proměnné týkající se mýtotvorných prvků. Právě tady jsme zaznamenali ještě výraznější výkyvy, než u předchozích proměnných a je tak zřejmé, že způsob referování v čase procházel významnými proměnami. Především se zde projeví společenské a politické okolnosti dané doby – ve výsledcích jsou jasně patrná období, v nichž povolilo sevření autoritativního státu, a režimní propaganda ubrala na síle. Vedle období roku 1968, které představovalo jakýsi dozvuk pražského jara, to byl také rok 1988, čas probíhající přestavby a postupného rozvolňování socialistického bloku. Nejčastěji se definované aspekty mýtu objevily naopak v době, kdy režim potřeboval zvýšit svou kredibilitu a upevnit své postavení – jednak v prvních deseti letech po převratu (tedy roky 1948 a 1958), a zejména pak v normalizačním roce 1978.

První sledované období bylo rokem s třetím nejvyšším počtem mýtotvorných prvků; celkem jsme jich zaznamenali 53. Podíly jejich jednotlivých typů byly relativně obdobné, lehce převažoval aspekt „zrady“ v obou jeho formách. Toto rozdělení přesně refletoval článek vybraný ke kvalitativní analýze, který vyjma „dobře připravené československé armády“ zaznamenal všechny čtyři ostatní prvky, přičemž vícekrát zmínil právě onu „zradu Západu“ a „zradu československé garnitury“. Výklad prezentovaný ve zmíněném článku byl první ze tří typických ukázek komunistické interpretace v rámci kvalitativní analýzy. Výkladové schéma, které víc než na fakta dbalo na vysvětlení dějinných souvislostí tak, aby konvenovalo zájmům režimu, bylo přítomno jak zde, tak v článcích z let 1958 a 1978. Rok

³⁰⁹ Ten za doby komunismu představoval 26,5 jednotek, zatímco po roce 1989 už pouze 15.

³¹⁰ V tomto případě šlo o snížení téměř na polovinu.

1958 zaznamenal celkem 76 mýtotočrných prvků, přičemž rozložení druhů jednotlivých aspektů bylo stejně jako v předchozím roce vcelku rovnoměrné, tentokrát ale převážil motiv bojujícího lidu. I tady byl analyzovaný článek vhodným reprezentantem, neboť se zaměřoval právě na toto téma klíčové pro dané období – na lid odhodlaný bojovat a s tím spjatou vedoucí roli KSČ.

Rok 1968 přinesl odlišný přístup. Společenské uvolnění se promítlo snížením věnované pozornosti a především v poklesu počtu mýtotočrných prvků. Nejčastějším motivem zůstal boječtivý lid, nejméně bylo naopak využíváno obou variant „zrady“. Obvyklý ideologicky zatížený přístup pochopitelně zcela nevymizel a stále se objevovaly články interpretující Mnichov zavedeným způsobem, mýtotočrné argumentace však bylo používáno podstatně méně a otisknuty byly i články daleko méně konfrontační. Text podrobený kvalitativní analýze byl právě jedním z nich; šlo o první takřkajíc „vyvážený“ pohled, který zvažoval jednotlivá fakta, nevynášel radikální soudy a mnichovskou dohodu analyzoval z více úhlů pohledu.

Tento racionálnější přístup byl v 70. letech opět vystřídán náporom propagandy, která začala nejvíce využívat prvků „zrady“. Racionální postoj k západní politice appeasementu předestřený v článku Věry Olivové z roku 1968 byl nahrazen zjednodušujícím výkladem, který v postupu západních mocností spatřoval cílenou pomoc Hitlerovi. Oproti 50. letům bylo již méně využíváno motivu „domácí zrady“. Normalizační výklad reprezentovaný článkem historika Zdeňka Snítily svůj postoj současně aktualizoval v tom smyslu, že do kolonky „českoslovenští zrádci“ již nezahrnoval například prezidenta Beneše. Nově „československou buržoazii“ dělil na ty, kteří měli na Mnichovu přímý zájem a na ty, kteří Mnichov pouze „dopustili“. Hlavní roli „zrádců“ převzal Západ a naopak posílilo zdůrazňování sovětské pomoci, což pravděpodobně souviselo s tvrdým nástupem normalizace po invazi vojsk Varšavské smlouvy, po němž bylo žádoucí znovu připomínat pozici státu jako součásti sovětského bloku a opakovaně se vymezovat proti Západu. Z bližší perspektivy však mohlo jít také o reakci režimu na první výraznější společenské vzednutí po letech normalizačního otupění v podobě Charty 77.

V roce 1988 se sice opakovala situace s motivem „zrady Západu“ jakožto nejsilnějším prvkem (představoval téměř polovinu z celkem 23 přítomných), jinak byl však stav oproti roku 1978 podstatně odlišný. Tisk v roce 1988 věnoval Mnichovu největší podíl své produkce ze všech analyzovaných let, patrně však kvůli zmíněnému velkému výročí, nikoli z propagandistických důvodů – zřetelně rozpoznatelná byla podstatně menší intenzita

výskytu komunistické výkladové linie odrážející postupné slábnutí komunistického režimu. Tehdejší poměry už byly oproti předchozímu období uvolněné natolik, že byl otisknut článek historika Roberta Kvačka, který neobsahoval žádný mýtotočrný prvek a o mnichovské dohodě pojednával dokonce z pohledu britského premiéra Chamberlaina. Vyváženější zpracování mnichovských událostí daného roku předznamenalo definitivní konec jednostranně zaměřených vysvětlení, který nastal s pádem komunistického režimu.

S rokem 1989 pominul trend předchozího období, některé mýtotočrné prvky však přetrvaly i do svobodných let. Byly jimi motiv „zrady“ a „dobře připravené armády či opevnění“ – prvek, který měl v předchozích letech pouze marginální podíl. V roce 1998 byl právě tento motiv jediným zaznamenaným případem. S očekávaným výrazným poklesem mýtotočrných prvků se do jisté míry snížila vypovídající hodnota kvantitativní metody, neboť ta již pochopitelně nedokázala postihnout hlavní motivy zdůrazňované tiskem po roce 1989. V tomto období tak byly pro závěrečné shrnutí stěžejní výsledky metody kvalitativní s jejím jedním reprezentativním textem. Analyzovanou jednotkou v roce 1998 byl článek zabývající se otázkou sudetských Němců, který dokládal nárůst relevance tohoto tématu v diskurzu 90. let. Autor ve svém textu zároveň předložil některá tvrzení, která odpovídala Tesařově hodnocení – zmiňuje například nesmyslnost „mnichovského traumatu“ a otázku tehdejší obrany dokonce označuje za „pseudoproblém“. Tato jeho tvrzení však kontrastují s faktem, že právě v roce 1998 se téma potenciální obrany řešilo zdaleka nejčastěji. Na druhou stranu bylo jediné v tomto roce v tisku explicitně řečeno, že se Československo bránit nemělo a že rozhodnutí nepostavit se na odpor bylo správné.

S komunistickým výkladem podobně kontrastovala další dvě období, v nichž však postupně docházelo k mírnému nárůstu počtu mýtotočrných prvků. K hodnocení československé armády jako „dobře připravené“ se přidalo označení mnichovské dohody jako zrady. Toto hodnocení mělo v nekomunistické verzi pochopitelně méně extenzivní konotace – nebyl s ním spojen celkový odsudek západních mocností. Podle Tesařovy eseje však i toto zjednodušené vnímání Mnichova jako symbolu zrady můžeme označovat za mýtotočrný prostředek, neboť podle něj zcela vyviňuje samotné Československo. V roce 2008, kdy se na stranách tisku vyskytly tři mýtotočrné prvky (z toho dva byl motiv „zrady“ a jeden spjatý s armádou), byl analyzován článek představující typického reprezentanta sporů o „bránění“, či „nebránění.“ Tato otázka sice v daném roce přišla na přetřes už pouze čtyřikrát, analyzovaný text byl však zdaleka nejdelším a tak i nejvýraznějším příspěvkem. V posledním sledovaném období jsme zaznamenali celkem pět mýtotočrných

prvků, z nichž většina se týkala stavu armády či opevnění. Nutno však podotknout, že čtyři z těchto pěti prvků obsahoval jeden článek. Mnichovské téma navíc v posledním sledovaném období dostalo prostor zejména v rámci zmiňovaného seriálu článků od odborníků z historického ústavu, v němž se mýtotočrný motiv neobjevil ani jednou.

Z tohoto předloženého hodnocení podoby reflexe mnichovských událostí lze vyvodit podíl tisku na prohlubování tzv. mnichovského komplexu v české společnosti. Intenzita a způsob tohoto ovlivnění jsou přímo úměrné intenzitě mnichovského mýtu na stranách tisku, respektive četnosti použití jeho konkrétních aspektů v jednotlivých letech. Především lze konstatovat zejména proměnlivost mnichovského mýtu v průběhu zkoumaného období. Jeho stěžejní motivy a s ním i jeho charakter se v průběhu let obměňovaly; některé prvky přidávaly na intenzitě, četnost jiných zase klesala, některé nakonec zcela vymizely. V kontextu let 1948–1989 je fenomén mnichovského mýtu, jak jsme jej popsali na základě Tesařovy argumentace, v podstatě zaměnitelný s komunistickou propagandou – režimní tisk využíval všech jeho pěti vymezených aspektů. Stěžejními motivy byla zejména zrada v obou jejích variantách, „sovětská pomoc“ a „bojující lid“, z nichž každý byl prioritizován v jiném období. Mnichovský mýtus byl na stranách tisku významně přítomen po všechny roky komunistické vlády s výrazným propadem v 60. letech a následně před pádem režimu na konci let osmdesátých. Podle předpokladu vzešlého z teoretické části intenzita mnichovského mýtu kopírovala intenzitu režimní propagandy a reflektovala tak momentální politické okolnosti.

Větší neznámou zůstávalo období po roce 1989. Z kvantitativní analýzy vyplynulo, že mnichovský mýtus na stranách tisku v určité formě přetrval, i když pochopitelně v daleko menší intenzitě a odlišné podobě. Vývoj posledních tří období dokonce ukázal jeho postupnou narůstající tendenci, z takto nepatrných rozdílů a s ohledem na zmíněné okolnosti v posledním roce lze však jen těžko usuzovat významnější trend. V polistopadovém období byly z původních pěti zaznamenány už pouze dva druhy mýtotočrných prvků. Se změnou režimu tedy prošel obsahovou proměnou také mnichovský mýtus, který se na stranách tisku již dále nevyskytoval ve formě sovětské pomoci a zrady československé garnitury. Neobjevil se již ani motiv „lidu odhodlaného bojovat“ v původním Tesařově slova smyslu – jako připomínání bojechtivého „celého národa“ zpravidla vedeného komunistickou stranou. Zmínka o tehdejších odhodlaných rukujících vojáků se sice objevila i po roce 1989, ovšem pouze jako konstatování s odlišnými konotacemi, než které popisuje Tesař. Za mýtotočrný prvek jsme ji tak

nepovažovali. Mýtotočrný rozměr však můžeme přisuzovat tématu, v jehož kontextu byla uváděna – řešení otázky bránění či nebránění.

Tento motiv sice nebyl součástí pěti definovaných aspektů mýtu, Tesař však popisuje jeho mýtotočrný rozměr v tom, že odvádí pozornost špatným směrem. V rámci období roku 1998 a 2008, kdy získala na síle otázka obrany převážně v její druhé formě (*mělo-li se Československo bránit*), tak lze za nejvýraznější aspekt mnichovského mýtu považovat právě tento motiv. Přestože se v těchto letech téměř přestaly objevovat definované mýtotočrné prvky, debata se nezačala ubírat směrem, který by se byt' jen vzdáleně přiblížil podstatě Tesařových úvah. I po odeznění nejintenzivnější podoby mýtu, která byla přítomna po období komunistické vlády, se nezačaly řešit Tesařem popisované skutečné problémy, ale tisk se často zabíral tímto „pseudoproblémem“. Striktně vzato se tedy diskuse ani po revoluci zcela nevymanila ze zaběhnutých kolejí výkladu pokřiveného mnichovským mýtem. Poslední období se svými odbornými články však znamená určitý posun směrem ke komplexnějšímu přístupu bez zjednodušování typického pro mediální reflexi dějin, přestože ani to nereagovalo na Tesařovu společenskou kritiku a otázky z ní vyplývající.

Na hlavní výzkumnou otázku lze tedy na základě předloženého shrnutí odpovědět: tisk se podílel na rozvíjení mnichovského mýtu a ve společnosti tak prohluboval mnichovský komplex. Současně však platí, že tak činil v každém definovaném období jiným způsobem a především jinou měrou, podle toho, jaké intenzity nabýval mnichovský mýtus. Nutno ale dodat, že v kontextu posledních třiceti let má předložený výzkum své limity, neboť umožňuje pouze omezeně definovat nejvíce využívané motivy výkladu a nelze v jeho rámci podrobněji popsat, v jakých dalších ohledech tisk odporoval Tesařově argumentaci. Zůstává tu tak prostor pro další, odlišně vystavěný výzkum, který by podrobněji popsal nejnovější mediální diskurz v otázce mnichovské dohody.

Závěr

V novodobé české historii existuje jen málo událostí, které by vyvolávaly tak protichůdné názory, jako podepsání mnichovské dohody. Do trvající debaty o správnosti rozhodnutí verdikt přijmout, vstoupilo v roce 2000 vydání Tesařovy knihy *Mnichovský komplex*. Jeho kontroverzní esej poskytuje zrcadlo nejen dlouhá léta tradovanému výkladu Mnichova, ale rovněž samotné české společnosti. Zavedená hesla o urputné touze lidí bránit vlast či zradě Západu, měly dokládat morální sílu národa, kterému podraz ze strany jeho spojenců „zlomil páteř“. Tesař však reálný základ takového výkladu vyvrací, neboť přisuzuje jeho autorství tehdejšímu československému prezidentovi Benešovi. Ten měl přenesením odpovědnosti na západní mocnosti předejít naprostému morálnímu zhroucení národa ve chvíli, která byla naprosto beznadějná. Namísto toho si však český národ z této dějinné zkušenosti vytvořil iracionální trauma, které neodráží skutečnost, a naopak zastíňuje opravdu bolestné otázky, které by podle Tesaře měla společnost řešit – zaostávání demokracie a nedostatek občanské kultury či úcty ke svobodě.

Předkládaná práce si kladla za cíl zjistit, jakým způsobem tisk formoval český diskurz v otázce mnichovské dohody, a tím odpovědět na zformulovaný výzkumný problém: Prohlubují média v české společnosti tzv. mnichovský komplex? Tento záměr práce naplnila a výsledky výzkumu obsáhle shrnula v závěrečné kapitole. Na Benešem podníčený mnichovský mýtus navázala v roce 1948 komunistická propaganda, která jej dále rozvinula k obrazu svému. K těmto snahám formovat české povědomí o Mnichovu v souladu s ideologickými cíli režimu hojně využívala svého ústředního tiskového orgánu, Rudého práva. Podle provedené analýzy se na utužování mnichovského komplexu ve společnosti režimní tisk podílel významnou měrou, a to zejména v letech 1948, 1958 a 1978.

Výzkum zjistil přítomnost mnichovského mýtu na stranách tisku i po roce 1989. Jeho charakter se však s přechodem k demokracii změnil, pozbyl na intenzitě a změny doznalo i složení hlavních mýtotvorných motivů. Období posledních třiceti let by však zasluhovalo další podrobnou analýzu, která by výsledky dále rozvedla a identifikovala posuny v rámci porevolučního mediálního diskurzu. Na základě obsahu všech zkoumaných článků však můžeme konstatovat, že se neprojevila soustavná snaha zakořeněné pokřivené vnímání mnichovské dohody plně revidovat. Čtyřicet let opakování jednoho výkladového schématu se hluboce zakořenilo v českém podvědomí a vytýčilo mantinely pro debatu o mnichovské dohodě, které se jen těžko překonávají. Zároveň tisk výrazněji nereflektoval ani Tesařem popsaná poučení z mnichovské problematiky, což konstatoval i sám Tesař v září 2018: „Je

až ironické, že jsem se stále snažil podnítit nějakou veřejnou debatu, což se mi nikdy nepodařilo, a až teprve tento text (Mnichovský komplex), jebož žádné vydání jsem neautorizoval, mi vysloužil takovou pro mne nežádoucí popularitu. Přitom aniž by se reagovalo na otázky, jež jsem tam položil.³¹¹ Tato práce je pokusem alespoň malým dílem splatit tento dluh.

³¹¹ METELEC, Matěj. Stát na straně slabšího. Rozhovor s historikem Janem Tesařem. A2. 2018, 14(19), 20–21. ISSN 1803-6635.

Summary

Few events in modern Czech history lead to so many contradictory opinions like the signing of the Munich Agreement. This ongoing debate, whether it was right or not to accept its verdict, has been enriched by the publication of the book *The Munich Complex* written by Tesař in 2000. His controversial essay presents a challenge not only to years of established interpretation of Munich but to the Czech society as well. Deeply rooted mottoes about the fierce desire of people to defend their motherland or the betrayal of the West should have documented the moral strength of the nation, whose backbone was broken by this act. However, Tesař attributes the origin of this explanation to then-president Beneš, therefore he refuses its authenticity. According to Tesař, Beneš's intention to delegate responsibility to Western allies to prevent a total moral collapse of his nation in the most hopeless moment. Nevertheless, the Czech nation has developed an irrational trauma from this historical experience. This trauma overshadows truly painful questions that should be dealt with instead - a lack of civic culture and respect for freedom.

The thesis aimed at finding out how the press has been forming the Czech discourse on the Munich Agreement to answer the research problem: Have printed media been deepening the Munich Complex in Czech society? This goal was fulfilled and the results are summarized in the closing chapter. The myth was further developed by communist propaganda starting from 1948. To shape the national consciousness about Munich in line with its ideological objectives, communist propaganda massively used its central press institution - *Rudé právo*. The analysis shows that the press was consolidating the Munich Complex in the society particularly in the years 1948, 1958 and 1978.

The research confirmed the presence of the Munich myth in the press after 1989 too. Though its character was altered due to the transition to democracy and the intensity lowered. The composition of the main myth-making elements changed as well. But the period of the last 30 years deserves more detailed research which could follow up on our results and identify shifts within post-revolutionary media discourse. Based on the knowledge of the examined articles, we can claim that there has not been a systematic effort to fully revise traditional distorted perception of the Munich Agreement. The forty years of repeating of one interpretation have deeply rooted in Czech consciousness and set boundaries for a debate on this topic which are hard to overcome. At the same time, the press has not yet significantly reflected conclusions formulated by Tesař. In his words from September 2018: *"It is almost ironic that I tried to stimulate a public debate which I have never succeeded at. The Munich*

Complex, whose publication I didn't authorize, only attracted unwelcome popularity to me. But there were no reactions to the questions I posed in the book."³¹² This thesis is an attempt to pay this debt at least a little.

³¹² METELEC, Matěj. Stát na straně slabšího. Rozhovor s historikem Janem Tesařem. A2. 2018, **14**(19), 20–21. ISSN 1803-6635.

Použitá literatura

Bibliografie

- BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004. Bod (Dokořán). ISBN 80-86569-73-X.
- BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace (Grada). ISBN 978-80-247-3028-8.
- BÍČ, Jindřich. Jak se zrodila nenávisť? In: *Blesk extra: zrada v Mnichově*. Praha: Czech News Center, 2018, s. 16–25.
- BÍČ, Jindřich. S termínem zrada bych šetřil. In: *Blesk extra: zrada v Mnichově*. Praha: Czech News Center, 2018, s. 34–40.
- BÍČ, Jindřich. Vojenský historik Eduard Stehlík: Měli jsme se bránit... ale za tři týdny bychom prohráli! In: *Blesk extra: zrada v Mnichově*. Praha: Czech News Center, 2018, s. 72–79.
- ČAPKA, František a Jitka LUNEROVÁ. *Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3376-7.
- ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1999. ISBN 80-86101-19-3.
- Československá armáda v letech 1918–1938*. Praha: FMO ČSFR, 1991. 107 s. ISBN 80-85469-04-9.
- DEJMEK, Jindřich. Edvard Beneš, Československo a Mnichov: reality a mýty okolo osudového rozhodování z konce září 1938. In: *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN: 80-246-0923-1.
- DEJMEK, Jindřich. Kořeny mnichovské dohody a její důsledky. In: *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. Ekonomika, právo, politika. ISBN 978-80-86547-68-8.
- HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3752-5.
- HANSEN, Anders. *Mass communication research methods*. New York: Palgrave, 1998. ISBN 0-333-61710-X.
- HANZAL, Josef. *Cesty české historiografie 1945–1989*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-751-8.
- HAUNER, Milan. Mnichov v díle Edvarda Beneše. In: *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, s. 243–252. ISBN: 80-246-0923-1.
- KOCIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848–1989*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-87-X.
- KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.
- KRÁL, Václav. *Historiografie: její retrospektivy a perspektivy: soubor analytických statí*. Praha: Československo-sovětský institut ČSAV, rozmn. Reklamní služba, prop. a náborové středisko, 1973.
- KRÁL, Václav. *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953.
- KUKLÍK, Jan a Jan NĚMEČEK. *Od národního státu ke státu národností? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2377-1.
- KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. *Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Praha: Auditorium, 2011. 20. století. ISBN 978-80-87284-18-6.
- KURAL Václav a František VAŠEK. *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*. Praha: Academia, 2008. Novověk. ISBN 978-80-200-1657-7.
- KVAČEK, Robert a Aleš CHALUPA. *Československý rok 1938*. Praha: Panorama, 1988. Stopy, fakta, svědectví.
- KVAČEK, Robert. Co předcházelo Mnichovské dohodě. In: *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. Ekonomika, právo, politika. ISBN 978-80-86547-68-8.
- KVAČEK, Robert. Glosy o Mnichovu v historiografii. In: *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, s. 243–252. ISBN: 80-246-0923-1.
- KVAČEK, Robert. Mnichovské desatero. In: *Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z mezinárodního symposia k 70. výročí mnichovské dohody*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-06-9.
- MARĚS, Antoine. *Edvard Beneš od slávy k propasti: drama mezi Hitlerem a Stalinem*. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1895-7.

- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, 639 s. ISBN 978-80-7367-574-5.
- Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů: (komentář k edici Státního ústředního archivu v Praze Protifašistický a národně osvobozenecý boj českého a slovenského lidu 1938–1945)*. Praha: Státní ústřední archiv, 2000. ISBN 80-85475-60-X.
- NÁLEVKA, Vladimír. Mnichov a vznik druhé světové války. In: *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. Ekonomika, právo, politika. ISBN 978-80-86547-68-8.
- NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století*. Praha: Skřivan ml., 2000. ISBN 80-902261-4-0.
- OLIVOVÁ, Věra. *Zápas o Československo: (říjen 1937 – září 1938)*. Praha: H&H, 1992. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. ISBN 80-85467-74-7.
- OSVALDOVÁ, Barbora a Jan HALADA. *Praktická encyklopedie žurnalistiky*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-108-6.
- OSVALDOVÁ, Barbora a Radim KOPÁČ. *Co je bulvár, co je bulvarizace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3229-2.
- PÁNEK, Jaroslav. Úvodem k mezinárodní vědecké konferenci o mnichovské dohodě. In: *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, s. 243–252. ISBN: 80-246-0923-1.
- PERNES, Jiří. Mnichov je stále aktuální. In: *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. Ekonomika, právo, politika. ISBN 978-80-86547-68-8.
- REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7.
- REINHOLD, Gerd, Siegfried LAMNEK a Helga RECKER. *Soziologie-Lexikon*. Můnchen: R. Oldenbourg, 1991. ISBN 34-862-1259-1.
- SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9.
- SCHULZ, Winfried, Helmut SCHERER, Lutz M. HAGEN, Jakub KONČELÍK a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 3. nezměněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2011. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-246-1980-4.
- SOUKUPOVÁ, Blanka. *Mýtus – „realita“ – identita: státní a národní metropole po první světové válce*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2012. Urbánní studie. ISBN 978-80-87398-27-2.
- TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex: jeho příčiny a důsledky*. Praha: Prostor, 2000. Obzor. ISBN 80-7260-035-4, s. 11.
- TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4
- WANDYCYZ, Piotr S. *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti: cena svobody*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0657-5.

Periodika

- DOLEŽAL, Bohumil. I Češi mají na událostech roku 1938 svůj vlastní podíl viny. *Mladá fronta DNES*. 2008, **9**(221), 13.
- HAZDRA, Zdeněk a Vítězslav SOMMER. S historikem Václavem Vrabcem o psaní dějin protinacistického odboje a jedné generační zkušenosti. *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky. 2010, **4**(2), 123–130.
- HRADECKÝ, Adolf. Mnichov a československá armáda. *Rudé právo*. 1948, **28**(221), 1.
- KUČERA, Vladimír. Rok 1938: Bojovat? *Mladá fronta DNES*. 2008, **19**(230), 10.
- KVAČEK, Robert. „Listonoš“. *Rudé právo*. 1988, **69**(226), 9.
- LEMBERG, Hans: „Mnichov 1938“ a jeho dlouhodobé důsledky pro vztahy mezi Čechy a Němci. *Soudobé dějiny 2*, 1995, č. 2–3, 295–307.
- METELEC, Matěj. Stát na straně slabšího. Rozhovor s historikem Janem Tesařem. *A2*. 2018, **14**(19), 20–21. ISSN 1803-6635.
- OLIVOVÁ, Věra. Mnichov a Československo. *Rudé právo*. 1968, **49**(267), 5.
- SNÍTIL, Zdeněk. Komunisté v čele boje. *Rudé právo*. 1978, **59**(229), 3.
- SYKES, Andrew J. M. Myth in Communication. *Journal of Communication*. 1970, **20**(1). 17–31. ISSN: 1460-2466.
- ŠEBEK, Jaroslav. Problematika mnichovské dohody a jejích politických reflexí v zrcadle komunistického tisku na

příkladu Rudého práva 1948–1989. *Český časopis historický*. 2012, **110**(3–4), 671–691.

ŠEBEK, Jaroslav. Politika ustupování. *Mladá fronta DNES*. 2018, **29**(228), 13.

ŠRÁMEK, Pavel. Obrányschopnost Československa v roce 1938. (Poznámky k názorům o nepřipravenosti na válku). *Český časopis historický*. Praha: Historický ústav AV ČR. 2005, **103**(1), 128–139.

TUČEK, Lumír. Mnichov: hájit zemi proti celé Evropě? *Mladá fronta DNES*. 1998, **9**(221), 13.

VRABEC, Václav. V čele národa. *Rudé právo*. 1958, **39**(265), 2.

Internetové zdroje

Adolf Hradecký. In: *Historický ústav AV ČR* [online]. ©2019 [cit. 15. 5. 2019]. Dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/authorities/86730>.

AUST, Ondřej. MF Dnes bude vycházet v jednom sešitu. In: *Médiář* [online]. 10. 8. 2015 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.mediar.cz/mf-dnes-bude-vychazet-v-jednom-sesitu>.

AUST, Ondřej. MF Dnes přichází s novým vzhledem a denně s časopisem. In: *Médiář* [online]. 10. 10. 2014 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.mediar.cz/mf-dnes-prichazi-s-novym-vzhledem-a-denne-s-casopisem>.

BERNÁTH, Michal. Československo se chtělo, mohlo, a proto i mělo bránit. Historici hodnotí odkaz Mnichova 1938. In: *Lidovky.cz* [online]. 27. 9. 2018 [cit. 26. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/ceskoslovensko-se-chtelo-mohlo-a-proto-i-melo-branit-historici-hodnoti-odkaz-mnichova-1938.A180926_174857_In_domov_mber.

ČERNÁ, Aneta. Benešova role byla těžká a tragická. Nikdo jiný by ale v září 1938 neobstál lépe, tvrdí historik. In: *Info.cz* [online]. 26. 9. 2018 [cit. 25. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.info.cz/magazin/benesova-role-by-la-tezka-a-tragicka-nikdo-jiny-by-ale-v-zari-1938-neobstal-lepe-tvrdi-historik-36539.html>.

ČERNÁ, Aneta. Kdybychom bojovali, nezaniklo by Československo? Historici by se mnichovské dohodě nepodvolili. In: *Info.cz* [online]. 1. 10. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.info.cz/magazin/kdybychom-bojovali-nezaniklo-by-ceskoslovensko-historici-by-se-mnichovske-dohode-nepodvolili-36595.html>.

DEJMEK, Jindřich. Sedmdesáté výročí Mnichova – důvod k zamyšlení. In: *Akademický bulletin* [online]. 14. 11. 2008 [cit. 31. 3. 2019]. Dostupné z: <http://abicko.avcr.cz/2008/11/06/mnichov.html>.

Francouzská vojenská mise v Československu 1919–1938. In: *Vojenský historický ústav Praha* [online]. ©2019 [cit. 17. 5. 2019]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/francouzska-vojenska-mise-v-ceskoslovensku-1919-1938>.

KOLDINSKÁ, Marie a Ivan Šedivý. „Pořádně to chlapy změní, když opouštěj' opevnění“: Variace mnichovského mýtu. In: *Dějiny a současnost* [online]. Září 2007 [cit. 26. 4. 2019]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/9/-poradne-to-chlapy-zmeni-kdyz-opoustej-opevneni/>.

LEINERT, Ondřej. On-line s historikem: Vše, co vás zajímá o mnichovské dohodě. In: *Ihned.cz* [online]. 29. 9. 2008 [cit. 26. 4. 2019]. Dostupné z: <https://domaci.ihned.cz/c1-28381470-on-line-s-historikem-vse-co-vas-zajima-o-mnichovske-dohode>.

Mladá fronta. In: *Slovník české literatury po roce 1945 ÚČL AV ČR* [online]. 31. 3. 2015 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: <http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1656>.

Mnichovská dohoda 1938: Měli jsme se bránit? Pro a proti. In: *YouTube* [online]. 28. 9. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?time_continue=885&v=C-AGQ3_7GX4.

O společnosti. In: *Mediální skupina Mafra* [online]. ©2019 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.mafra.cz/o-spolecnosti.aspx>; Mladá fronta DNES. In: *Mediální skupina Mafra* [online]. ©2019 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.mafra.cz/portfolio.aspx?y=mafra/portfolio-mfd.htm>.

Periodický tisk. In: *ABC ČR* [online]. Kancelář ověřování nákladu tisku, © 2019 [cit. 8. 5. 2019]. Dostupné z: <http://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk-1>.

Ponížení, křivda. Mnichov ohnul národu páteř, měli jsme bojovat, míní Stehlík. In: *Aktuálně.cz* [online]. 29. 9. 2018 [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/ponizeni-krivda-mnichov-ohnul-narodu-pater-meli-jsme-bojovat/r~65e4fdb4c34111e8b634ac1f6b220ee8/?redirected=1555688081>.

SENKOVÁ, Zita a Anna DUCHKOVÁ. Eduard Stehlík: Vláda měla dát po Mnichovu pokyn k obraně. Někdy je potřeba bouchnout do stolu. In: *Dvojka* [online]. 28. 9. 2018 [cit. 19. 4. 2019]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/eduard-stehlik-vlada-mela-dat-po-mnichovu-pokyn-k-obrane-nekdy-je-potreba-7627774>.

STUGU, Ola, Svein. Myths, history, and the construction of national identity. In: *European Summer University conference The Misuse of History* [online]. 2. 7. 2003, Strasbourg. [cit. 7. 5. 2019]. Dostupné z: https://www.academia.edu/6159236/Myths_History_and_the_Construction_of_National_Identity.

VLASÁK, Zbyněk. S kritikou musíte počítat. Petr Koura o Bohémě, Janu Tesařovi a potápkách. In: *Novinky.cz* [online]. 10. 3. 2017 [cit. 3. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/431631-s-kritikou-musite-pocitat-petr-koura-o-boheme-janu-tesarovi-a-potapkach.html>.

VONDRÁČEK, David. Mnichov 1938: Někteří historici odmítají tezi o zradě, šlo podle nich o vítězství Benešovy diplomacie. In: *ČT24* [online]. 25. 9. 2018 [cit. 26. 4. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2604335-mnichov-1938-zrada-co-nebyla-zradou>.

Zdeněk Snítal. In: *Historický ústav AV ČR* [online]. ©2019 [cit. 15. 5. 2019]. Dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/authorities/221533>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Kódovací kniha (tabulka)

Příloha č. 2: Seznam všech analyzovaných článků

Seznam grafů a tabulek

Graf 1: Celkový počet článků a jejich typ v jednotlivých letech.

Graf 2: Celková plocha článků v cm² v jednotlivých letech.

Graf 3: Relativní plocha článků v poměru k celkové ploše všech vydání v daném období.

Graf 4: Celkový počet mýtotoorných prvků s podíl jejich druhů v jednotlivých letech.

Graf 5: Vývoj četnosti prvku "zrada Západu".

Graf 6: Vývoj četnosti prvku "zrada čs. garnitury".

Graf 7: Vývoj četnosti prvku "lid, který chtěl bojovat".

Graf 8: Vývoj četnosti prvku "reálná sovětská pomoc".

Graf 9: Vývoj četnosti prvku "dobře připravená armáda a/nebo opevnění".

Tabulka 1: Přehled počtu článků zabývajících se otázkou: Mohlo se Československo bránit?

Tabulka 2: Přehled počtu článků zabývajících se otázkou: Mohlo se Československo bránit?

Tabulka 3: Přehled počtu článků odpovídajících na otázku: Mohlo se Československo bránit?

Seznam použitých zkratek

apod. – a podobně

AV ČR – Akademie věd České republiky

ČR – Česká republika

ČSR – Československo

FSV UK – Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

KSČ – Komunistická strana Československa

MF DNES – Mladá fronta DNES

s. – strana

SdP – Sudetendeutsche Partei, Sudetoněmecká strana

SSSR – Sovětský sraz (oficiálně Svaz sovětských socialistických republik)

tzv. – takzvaný

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa